

***Stan
polskiej gospodarki
żywnościowej
po przystąpieniu
do Unii Europejskiej***

nr 1

Warszawa 2005

Raport 1

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

**Stan
polskiej gospodarki
żywnościowej
po przystąpieniu
do Unii Europejskiej
Raport 1**

**Stan
polskiej gospodarki
żywnościowej
po przystąpieniu
do Unii Europejskiej**

Raport 1

*Praca zbiorowa po redakcją
prof. dr. hab. Romana Urbana*

Autorzy:

dr Łucja Chudoba

mgr Jadwiga Drożdż

dr inż. Wacław Guzewicz

prof. dr hab. Wojciech Józwiak

prof. dr hab. Jan Małkowski

mgr Lucyna Mieszkowska

dr inż. Ewa Rosiak

mgr Anna Staszczak

mgr inż. Jan Świetlik

prof. dr hab. Roman Urban

prof. dr hab. Aldon Zalewski

mgr Danuta Zawadzka

mgr inż. Maria Zdzieborska

**EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ**

Warszawa 2005

Autorzy publikacji są pracownikami
Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu

Polski sektor żywnościowy w pierwszych latach członkostwa

w zadaniu *Ocena stanu polskiej gospodarki żywnościowej po wejściu Polski do UE*

Skład i łamanie

mgr Anna Staszczak

Korekta

Krystyna Mirkowska

Redakcja techniczna

Krystyna Mirkowska

Tadeusz Majewski

Projekt okładki

AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 83-89666-12-X

Nakład: 200 egz.

Druk: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

tel.: (0·prefiks·22) 50 54 444

faks: (0·prefiks·22) 827 19 60

e-mail: dw@ierigz.waw.pl

<http://www.ierigz.waw.pl>

Spis treści

Przedmowa	5
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	
Wstęp – Makroekonomiczne otoczenie procesów integracji z Unią Europejską w sektorze rolno-spożywczym	7
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	
1. Warunki integracji z UE	7
2. Makroekonomiczne otoczenie gospodarki żywnościowej	9
I. Ceny i relacje cen na rynku rolno-spożywczym	13
1. Ceny produktów rolnictwa.....	13
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	
2. Ceny środków produkcji dla rolnictwa.....	18
<i>mgr Lucyna Mieszkowska</i>	
3. Ceny producenta żywności	23
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	
4. Detaliczne ceny żywności i napojów	26
<i>mgr Lucyna Mieszkowska</i>	
5. Porównanie rozwoju cen rolnych, cen środków produkcji i cen żywności.....	32
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	
II. Zapotrzebowanie (popyt) na produkty rolno-spożywcze.....	39
1. Okresowa ocena spożycia żywności i napojów po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej	39
<i>dr Ewa Rosiak</i>	
2. Dostawy żywności do handlu detalicznego	48
<i>prof. dr hab. Roman Urban, mgr Anna Staszczak</i>	
3. Popyt eksporterów i importerów żywności	49
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	

III. Wyniki produkcyjne i przemiany strukturalne rolnictwa i przemysłu spożywczego w okresie integrowania Polski z UE.....	57
1. Ocena rozwoju produkcji i podaży zbóż, mięsa i mleka	57
<i>prof. dr hab. Jan Małkowski</i>	
2. Produkcja i podaż rzepaku, buraków cukrowych i ziemniaków	66
<i>dr Lucja Chudoba</i>	
3. Produkcja i podaż produktów ogrodnictwa	72
<i>dr Bożena Nosecka</i>	
4. Przemiany strukturalne polskiego rolnictwa w ciągu roku od przystąpienia Polski do UE	81
<i>prof. dr hab. Wojciech Józwiak</i>	
5. Wyniki produkcyjne przemysłu spożywczego	87
<i>prof. dr hab. Roman Urban, mgr Jadwiga Drożdż</i>	
6. Przemiany strukturalne przemysłu spożywczego	93
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	
IV. Stan ekonomiczno-finansowy rolnictwa i przemysłu spożywczego w pierwszym roku po wejściu do Unii Europejskiej	97
1. Przychody rolnictwa ze sprzedaży głównych produktów rolnictwa	97
<i>mgr Danuta Zawadzka</i>	
2. Przychody rolnictwa ze sprzedaży produktów ogrodnictwa oraz tytoniu i chmielu	104
<i>mgr Jan Świetlik</i>	
3. Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji	108
<i>prof. dr hab. Aldon Zalewski</i>	
4. Przychody i koszty przedsiębiorstw rolnych objętych sprawozdawczością finansową	113
<i>mgr inż. Wacław Guzewicz, mgr inż. Maria Zdzieborska</i>	
5. Wyniki i stan finansowy przedsiębiorstw przemysłu spożywczego	122
<i>mgr Jadwiga Drożdż</i>	
Podsumowanie i konkluzje	130
<i>prof. dr hab. Roman Urban</i>	

Przedmowa

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej nasza gospodarka żywnościowa stanęła wobec wielu nowych problemów i wyzwań. Od maja 2004 roku:

- stosowane są automatycznie przepisy wspólnej polityki rolnej Unii,
- nie ma granicy celnej między Polską a pozostałymi państwami członkowskimi, co stwarza nieograniczony dostęp do rynków innych państw członkowskich, jedynie pod warunkiem przestrzegania przepisów weterynaryjnych, fitosanitarnych i sanitarnych,
- obowiązuje nowa (unijna) taryfa celna między Polską a państwami nie będącymi członkami UE.

Wymaga to znajomości przez podmioty gospodarcze i administrację nowych, często bardzo szczegółowych regulacji prawnych. Wejście do Unii oznacza także uzyskanie dostępu do środków unijnych, a w tym szczególnie do jednolitych płatności obszarowych, związanych z wieloma instrumentami regulacji rynków rolnych, czy też funduszy strukturalnych. Są to niewątpliwie nowe warunki funkcjonowania, dotyczące szczególnie sektora żywnościowego.

W zmienionej sytuacji konieczny jest bieżący monitoring stanu dostosowań rolnictwa i przetwórstwa do nowych warunków funkcjonowania, określenie punktów krytycznych dla całego procesu integracji oraz ewentualne formułowanie doraźnych wniosków o potrzebie zmian w funkcjonujących mechanizmach. Prowadzenie takiego monitoringu i dokonywanie bieżących ocen jest celem pierwszego zadania Programu Wieloletniego pt. Ocena stanu polskiej gospodarki żywnościowej po wejściu Polski do Unii Europejskiej.

Zgodnie z planem realizacji Programu Wieloletniego prezentowane opracowanie jest pierwszym raportem na temat przemian w rolnictwie i przemyśle spożywczym w pierwszym roku po integracji z UE. W raporcie tym przedstawiono i oceniono zmiany w rolnictwie i przemyśle spożywczym oraz w ich otoczeniu w okresie od 1 maja 2004 roku do 30 kwietnia 2005 roku. Ze względu na różną dostępność danych oceniany okres obejmował wymienione 12 miesięcy na tle tych samych miesięcy poprzedzających wejście do UE, bądź też cały rok 2004, uzupełniony danymi lub szacunkiem czterech pierwszych miesięcy (lub I kwartału) 2005 roku w porównaniu do roku 2003, bądź też rok gospodarczy 2004/2005 na tle poprzedniego roku gospodarczego.

Przygotowanie tego raportu poprzedzone było uzupełnieniem bazy informacyjnej Instytutu w taki sposób, aby możliwe było bieżące obserwowanie i monitorowanie procesów zachodzących w rolnictwie i przemyśle spożywczym oraz w ich otoczeniu rynkowym i instytucjonalnym. Zespół wykonujący to za-

danie uczestniczył także w pracach nad budową i uzupełnianiem bazy informacyjnej dla potrzeb innych zadań, a szczególnie służących:

- ocenie wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolne,
- ocenie konkurencyjności polskich producentów żywności na wspólnym rynku europejskim i na rynkach innych krajów,
- monitorowaniu oraz analizie zmian polskiego łańcucha żywnościowego.

Informacje i oceny wykonywane w ramach tych zadań zostały również wykorzystane w pracach nad przedstawionym raportem.

Raport składa się z czterech zasadniczych części, poprzedzonych wstępem i zakończonych konkluzjami.

Wstęp zawiera krótką prezentację instrumentów i instytucji, wprowadzonych do sektora żywnościowego wraz z przystąpieniem do UE oraz syntetyczną analizę uwarunkowań makroekonomicznych.

W rozdz. I, ze względu na szok cenowy, który nastąpił bezpośrednio przed i po wejściu Polski do UE, oceniono zmiany cen rolnych, cen detalicznych środków produkcji dla rolnictwa, cen zbytu przemysłu spożywczego (cen na poziomie producenta) oraz detalicznych cen żywności i napojów, a także różnice w dynamice cen w głównych ogniwach łańcucha żywnościowego, wpływające istotnie na stan rolnictwa i przetwórstwa spożywczego.

W rozdz. II oceniono zmiany chłonności krajowego rynku żywnościowego oraz popytu eksporterów i importerów na produkty rolno-spożywcze, a także zmiany strukturalne strony popytowej.

W rozdz. III oceniono wyniki produkcyjne rolnictwa i przemysłu spożywczego w pierwszym roku po przystąpieniu do UE, przemiany strukturalne w tych działach gospodarki żywnościowej oraz wpływ na nie integracji Polski z Unią Europejską.

W rozdz. IV oceniono stan ekonomiczno-finansowy rolnictwa i przemysłu spożywczego w oparciu o ocenę zmian przychodów rolnictwa ze sprzedaży jego produktów, zmian wydatków rolników na zakup środków produkcji oraz ocenę wyników i stanu finansowego przedsiębiorstw rolnych i przemysłu spożywczego, objętych sprawozdawczością finansową.

Raport kończą **konkluzje**, będące podsumowaniem wyników ocen, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu integracji na dochody rolników i przemysłu spożywczego oraz możliwości dalszych ich zmian.

Kolejny raport o stanie gospodarki żywnościowej po wejściu Polski do UE zostanie przygotowany w grudniu 2005 roku. Będzie to raport nr 2, który oparty zostanie o ostateczne wyniki 2004 roku oraz o bieżące informacje o stanie badanych zjawisk do października 2005 roku.

Wstęp – Makroekonomiczne otoczenie procesów integracji z Unią Europejską w sektorze rolno-spożywczym

1. Warunki integracji z UE

Integracja z UE oznacza przede wszystkim umożliwienie swobodnego przepływu dóbr między członkami tej Wspólnoty. Nastąpiło bowiem zniesienie w tym obrocie barier celnych, kontyngentów, cen wejścia i innych barier utrudniających sprzedaż towarów w innym kraju członkowskim. Każdy producent czy też handlowiec może sprzedawać produkty w całej Unii pod warunkiem przestrzegania szeroko rozumianych standardów jakościowych i procedur zapewniających przestrzeganie tych standardów. Wejście na dany rynek wewnątrz Unii zależy głównie od zdolności konkurencyjności ceną i jakością oraz od sprawności przedsiębiorców. Ta swoboda przepływu jest niezwykle ważna dla takiego kraju jak Polska, gdyż uzyskaliśmy dostęp do ponad dziesięciokrotnie większego rynku zbytu, liczącego ok. 450 mln konsumentów, których siła nabywcza jest ponad dwadzieścia razy wyższa niż w Polsce. **Na poszerzonym rynku możemy być konkurencyjni**, gdyż koszt i opłata pracy są u nas kilkakrotnie niższe niż w „starych” krajach członkowskich.

Unia otwierając rynek wewnętrzny równocześnie **chroni swoich producentów przed konkurencją dóbr z krajów trzecich.** Zakres tej ochrony jest wprawdzie regulowany umowami międzynarodowymi, ale równocześnie UE jest znaczącym uczestnikiem tych porozumień. Ponadto ma ona skuteczny system administrowania importem z krajów trzecich. Takich możliwości nie miał nasz kraj, głównie ze względu na swój potencjał gospodarczy i polityczny, a także z powodu małej sprawności aparatu państwowego.

Dla sektora rolno-spożywczego wejście do Unii oznacza objęcie Polski wspólną polityką rolną, handlową i strukturalną. **Do szczególnie ważnych instrumentów tych polityk trzeba zaliczyć:**

- **Dopłaty bezpośrednie**, które są zarówno źródłem finansowania producentów rolnych, jak i sposobem pośredniego obniżania cen produktów rolnictwa. Wprawdzie nowi członkowie nie mają prawa do pełnych stawek dopłat (tylko 50% poziomu UE-15), co nie zapewnia równych warunków konkurencji na wspólnym rynku europejskim, ale równocześnie stawki tych dopłat będą się zwiększać. Ponadto realna wartość jednostki tych dopłat mierzona siłą nabywczą wspólnej waluty (euro) jest na tyle wysoka, że w dużym stopniu kompensuje skutki niższych stawek. Inną przyczyną nierównych warunków

konkurencji jest to, że w Polsce zastosowano jednolite płatności obszarowe, a w krajach „starej” Unii wciąż funkcjonuje system dopłat bezpośrednich powiązanych z produkcją rolną.

- **System zakupów interwencyjnych**, niezależny od sytuacji politycznej krajów członkowskich, stosowany według jednolitych, ściśle określonych reguł na rynku zbóż, cukru i głównych przetworów mleczarskich, zapobiegający nadmiernemu spadkowi cen, tj. poniżej poziomu określonego w warunkach prowadzenia skupu interwencyjnego.
- **System subwencji i dopłat pobudzających popyt** na produkty rolnictwa i przetwórstwa spożywczego. Są one bezpośrednio stosowane głównie w sektorze mleczarskim. Podobny skutek daje dopłata do prywatnego magazynowania, istotna szczególnie w sektorze mięsny i mleczarskim.
- **Kwotowanie produkcji lub sprzedaży** mleka, cukru, skrobi ziemniaczanej i izoglukozy, która ogranicza nadmierną podaż i dostosowuje jej poziom do popytu wewnętrznego Unii i eksportu (limitowanego).
- **Subwencje eksportowe** w eksporcie do krajów trzecich, stosowane według jednolitych i ściśle określonych zasad, wyrównujących sprzedawcom różnice cen na rynku wewnętrznym UE i na rynkach światowych.
- **Fundusze strukturalne** służące zarówno modernizacji rolnictwa i przetwórstwa, jak i poprawie ich standardów jakościowych i środowiskowych, dobrostanu zwierząt, finansujące zmiany strukturalne rolnictwa oraz rozwój infrastruktury wsi i powstawanie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.

Wszystkie te instrumenty wspólnej polityki Unii zostały zastosowane w Polsce, po wstąpieniu do UE, a niektóre z nich były stosowane wcześniej; wejście do Unii ujedynoliciło procedury i zwiększyło dyscyplinę ich przestrzegania. Równocześnie po przystąpieniu do Unii:

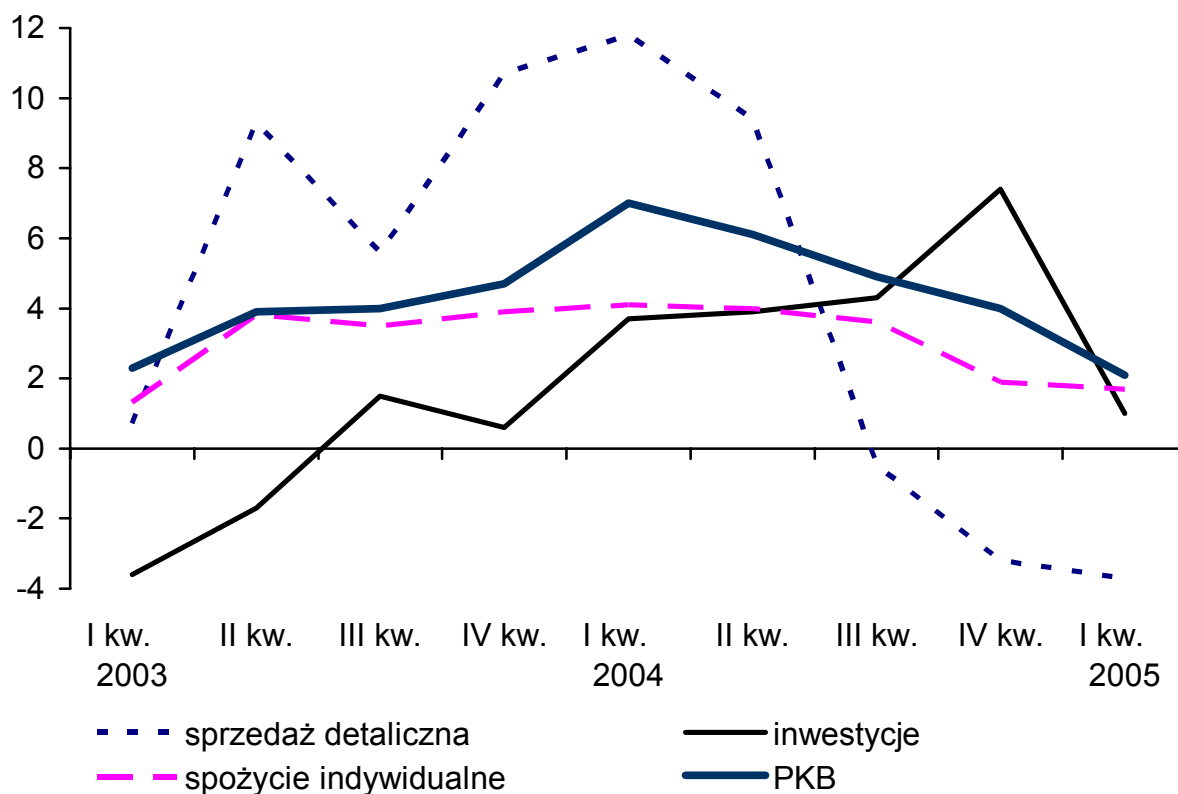
- zaniechano dopłat ARR do skupu zbóż i zmieniono zasady skupu interwencyjnego zbóż (terminy, ceny i warunki),
- zaniechano zakupów interwencyjnych na rynku mięsa wieprzowego i wołowego,
- zaprzestano dopłat do skupu mleka kl. E oraz do paliwa rolniczego,
- zaniechano pośrednich form subwencjonowania eksportu, polegającego na sprzedaży eksporterom produktów po niskich cenach pochodzących z zapasów interwencyjnych ARR,
- ograniczono stosowanie kredytów preferencyjnych udzielanych rolnikom, przetwórcom i innym podmiotom rynku rolnego.

Wszystko to oznacza, że **polityka ekonomiczna w dziedzinie rolnictwa, wsi i całej gospodarki żywnościowej stała się głównie wspólną polityką unijną i utraciła swój narodowy charakter**. Prowadzona jest ona według jednolitych procedur, co nie tylko zmieniło warunki prowadzenia działalności w sektorze rolno-spożywczym, lecz wymaga także nowych umiejętności rolników, przetwórców, samorządowców i instytucji państwowych.

2. Makroekonomiczne otoczenie gospodarki żywnościowej

Proces integrowania z UE dokonuje się w bardzo zmiennych warunkach ekonomicznych. **W okresie poprzedzającym przystąpienie Polski do Unii i w pierwszych miesiącach po wejściu nastąpiło bardzo duże ożywienie polskiej gospodarki**. W I półroczu 2004 roku tempo wzrostu PKB wynosiło ponad 6%, a spożycia indywidualnego przekroczyło 4%. Wtedy nastąpił także gwałtowny wzrost sprzedaży detalicznej, a krajowy popyt konsumpcyjny stał się głównym czynnikiem rozwoju gospodarczego kraju (rys. 1).

Rysunek 1. Dynamika rozwoju gospodarczego Polski (przyrost w stosunku do tego samego okresu roku poprzedniego w %, w cenach stałych)

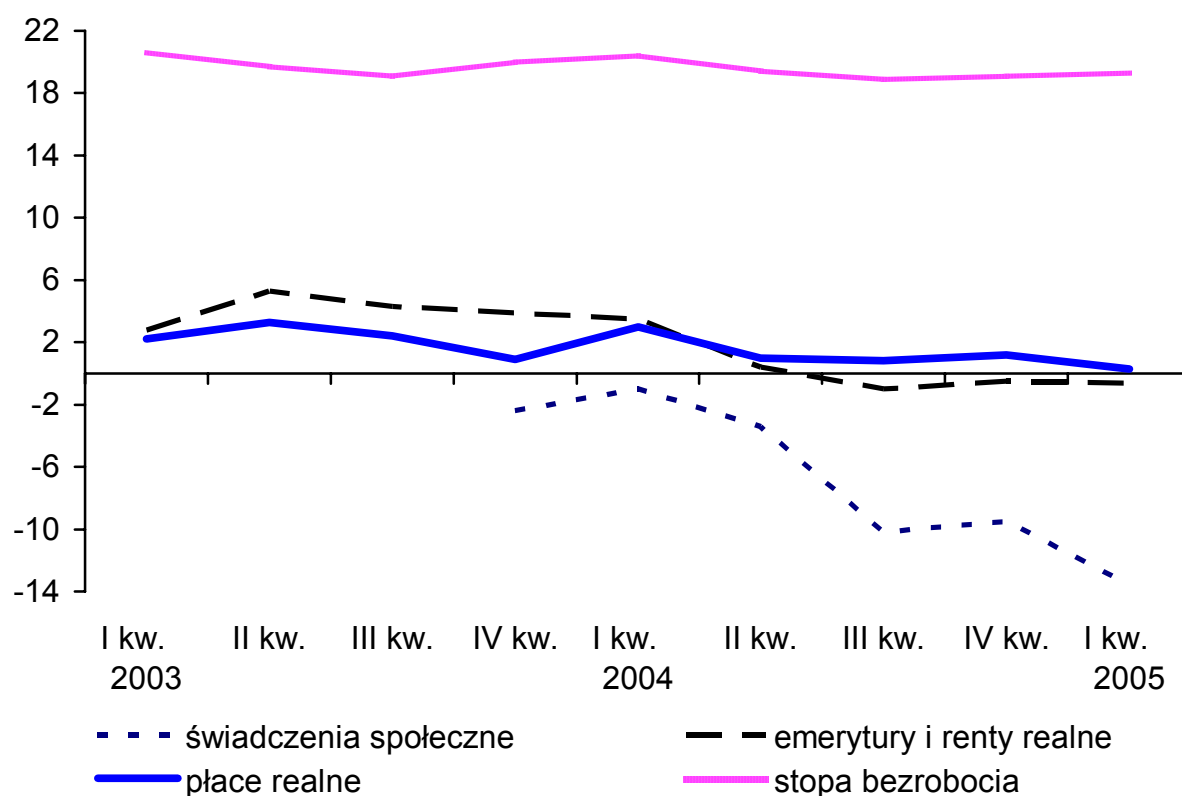

Źródło: Biuletyn Statystyczny GUS 2004, nr 1; 2005, nr 5.

Ożywienie gospodarcze trwało krótko. Wskaźniki wzrostu gospodarczego obniżyły się wyraźnie już w III kw. 2004 roku, a w I kw. 2005 roku powróciły do niskiego poziomu z lat 2001-2002. Wprawdzie w następnych miesiącach br. będą one wyższe, ale nie osiągną poziomu z 2004 roku.

Dla sektora żywnościowego istotne jest bardzo duże obniżenie tempa wzrostu płac realnych, stały spadek realnej wartości świadczeń społecznych oraz obniżenie realnych emerytur i rent (rys. 2). Zjawiska te powodują **osłabienie tempa wzrostu krajowego popytu konsumpcyjnego** i rosnące zadłużenie gospodarstw domowych. Skutki spadku realnych płac, emerytur i świadczeń częściowo kompensuje zmniejszanie wciąż wysokiej stopy bezrobocia, wzrost zysków przedsiębiorców i dochodów rolników oraz ludności utrzymującej się z migracji zarobkowej.

Rysunek 2. Dynamika realnych dochodów gospodarstw domowych (zmiana w stosunku do tego samego okresu roku poprzedniego w %, w cenach stałych)

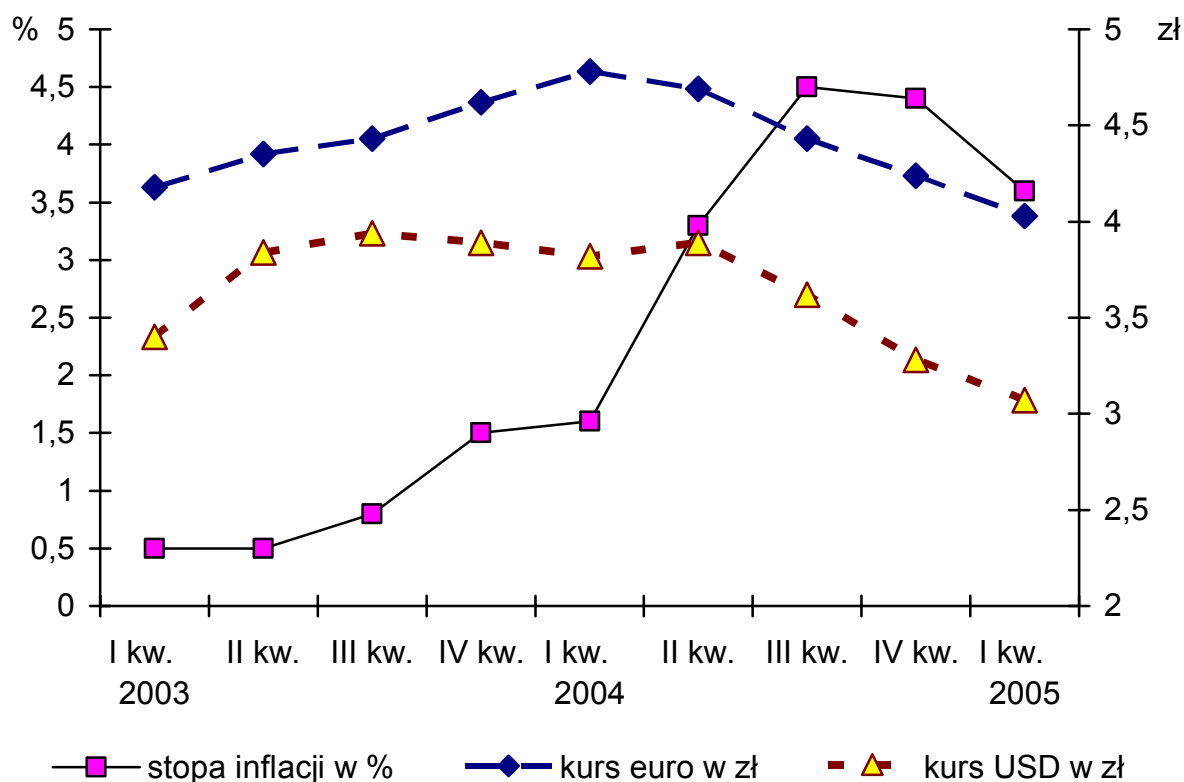

Źródło: Jak w rys. 1.

W okresie integrowania z UE **istotnie zmieniały się podstawowe parametry ekonomiczne**. Stopa inflacji wzrosła z ok. 0,5% w I półroczu 2003 roku do ok. 4,5% w II półroczu 2004 roku, a w 2005 roku (w II kw.) znów obniżyła się

do ok. 3%. Bardzo duża była także zmienność kursu euro i dolara amerykańskiego. W roku poprzedzającym integrację polski złoty w stosunku do euro stracił na wartości ok. 15%, a po przystąpieniu do UE znów się wzmacnił prawie o 20%. Kurs dolara był dość stabilny i dopiero w II półroczu 2004 roku i w I półroczu 2005 roku obniżył się również o ok. 20% (rys. 3). Stan ten zwiększał ryzyko kursowe i cenowe działalności gospodarczej.

Rysunek 3. Stopa inflacji i kursy walut obcych

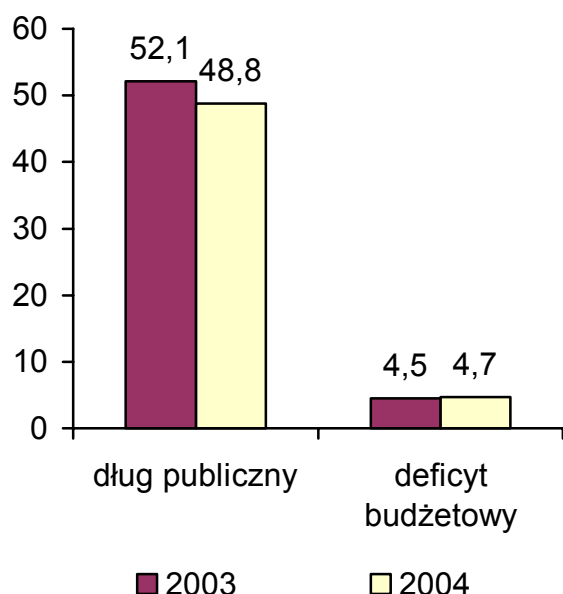

Źródło: Jak w rys. 1.

W okresie integrowania z UE **poprawił się stan ogólnej równowagi polskiej gospodarki**. Świadczą o tym następujące zjawiska:

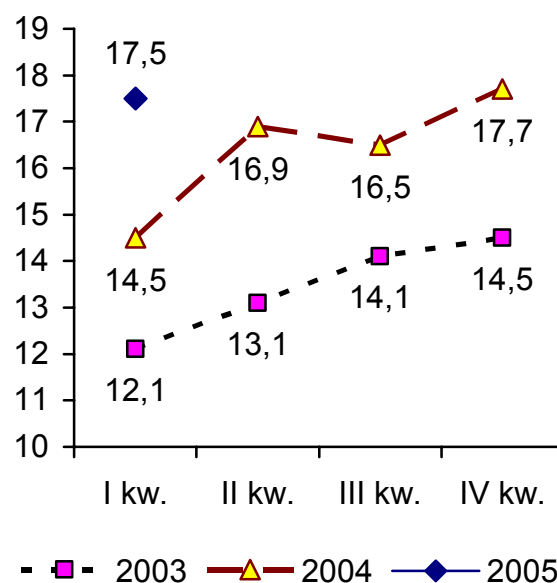
- poziom długu publicznego nie przekracza 50% wartości PKB,
- deficyt budżetowy ustabilizował się na poziomie ok. 40 mld zł, tj. ok. 5% PKB (rys. 4),
- eksport ma stałą tendencję wzrostową (rys. 5, tab. 1), wyższą niż import, co powoduje obniżenie ujemnego salda handlu zagranicznego (z ponad 5 mld euro w 2003 roku do 2,9 mld euro w okresie V 2004 – IV 2005), a w ślad za tym także ujemnego salda na rachunku bieżącym (odpowiednio z 4,1 mld euro do 0,8 mld euro).

Rysunek 4. Dług publiczny i deficyt budżetowy (w % PKB)

Źródło: Jak w rys. 1.

Rysunek 5. Eksport towarów z Polski (w mld euro)

Źródło: Jak w rys. 1.

Tabela 1. Saldo wymiany towarowej i obrotów na rachunku bieżącym (w mln euro)

Wyszczególnienie	2003	2004	V 2004 – IV 2005
Saldo handlu towarami	-5 077	-4 510	-2 930
Saldo obrotów na rachunku bieżącym	-4 108	-2 959	-829

Źródło: Biuletyn Statystyczny GUS 2004, nr 1; 2005, nr 5.

Są to niewątpliwie czynniki stabilizujące warunki prowadzenia działalności gospodarczej. Ich skutkiem jest bowiem notowany ostatnio spadek inflacji, umacnianie waluty krajowej i systematyczne obniżki stóp procentowych.

*
*   *
*

Krótki przegląd zmian polityki ekonomicznej w stosunku do rolnictwa i całej gospodarki żywnościowej oraz głównych parametrów makroekonomicznych wskazują, że w **okresie integrowania nastąpiły duże, a nawet gwałtowne zmiany warunków prowadzenia działalności przez wszystkich uczestników łańcucha żywnościowego. W miarę upływu czasu warunki te coraz bardziej się stabilizują**, choć w dalszym ciągu nie sprzyjają one rozwojowi krajowego rynku żywności.

I. Ceny i relacje cen na rynku rolno-spożywczym

1. Ceny produktów rolnictwa

W okresie poprzedzającym przystąpienie Polski do UE ceny płacone rolnikom kształtowane były głównie przez czynniki podażowe i krajowy system interwencji na rynku rolnym. Ich stan był bowiem następujący:

- Z powodu niskich zbiorów 2003 roku bardzo wysokie były ceny zbóż i rzepaku. Po zakończeniu skupu z dopłatami ARR ceny pszenicy przekroczyły 700 zł/tonę, żyta 500 zł/tonę, a rzepaku 1 000 zł/tonę. Z tego samego powodu bardzo wysokie były także ceny owoców, szczególnie jagodowych i pestkowych.
- Wysoka podaż trzody i drobiu powodowała, że w 2003 roku i w pierwszych miesiącach 2004 roku ceny wszystkich głównych gatunków żywca były niskie (bydła ok. 2,50-2,60 zł/kg, trzody 3,00-3,30 zł/kg i drobiu ok. 3,20 zł/kg). Podobne zjawisko wystąpiło także na rynku warzyw i ziemniaków.

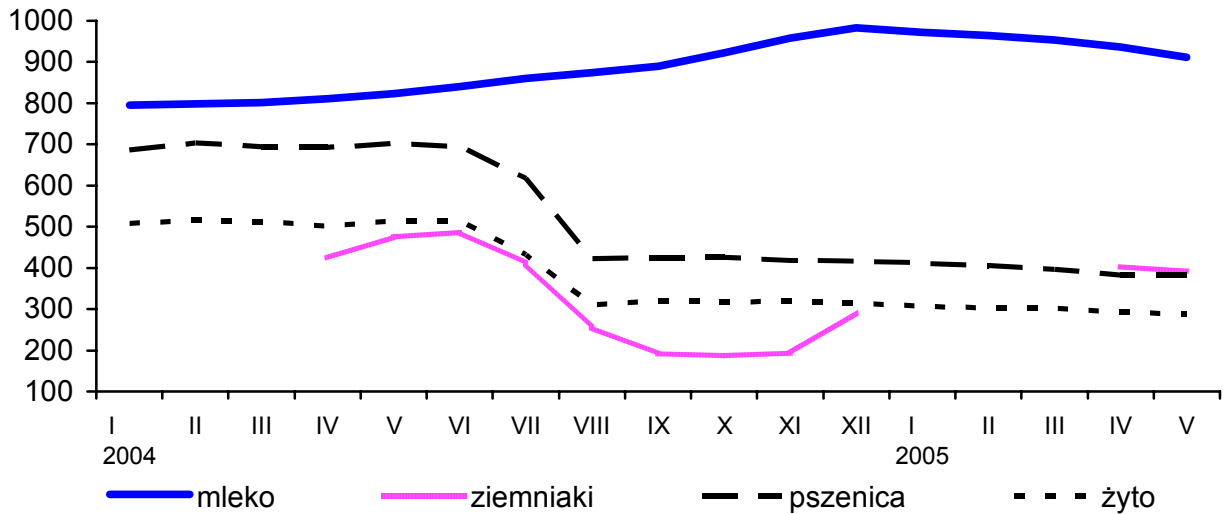
W 2003 roku nie było także istotnych zmian cen mleka i buraków cukrowych, których produkcja jest obecnie objęta systemem kwotowania.

Gwałtowne zmiany cen rolnych rozpoczęły się na przedwiośniu 2004 roku (rys. I.1). Najwcześniej zwwyżki tych cen wystąpiły na rynku wieprzowiny i żywca wołowego, przy czym na rynku trzody były one skutkiem fazy spadkowej cyklu świńskiego, a na rynku bydła – rosnącego popytu eksportowego. W ciągu kilku miesięcy (II-VI) ceny bydła i trzody zwiększyły się o 50%. W tym okresie znaczący, choć wolniejszy był wzrost cen drobiu i mleka (o 10-15%). Równocześnie na rynku mleka ceny rosły, mimo że w okresie letnim następuje sezonowy ich spadek. Ceny mleka w tym okresie 2004 roku były aż o 25% wyższe niż w analogicznych miesiącach roku poprzedniego.

Wzrost cen bydła, mleka i drobiu w okresie wiosennym 2004 roku był niewątpliwie skutkiem przystąpienia Polski do UE. Podobną przyczynę miała późniejsza zwwyżka cen buraków cukrowych, które w 2004 roku były o 50% wyższe niż w 2003 roku i osiągnęły już przeciętny poziom unijny.

Rysunek I.1. Ceny skupu głównych produktów rolnictwa

a) zboża, ziemniaki i mleko (w zł/tonę)

b) żywiec rzeźny (w zł/kg)

Źródło: Biuletyn Statystyczny GUS 2005, nr 1 i 5.

Czynnik podażowy decydował także o zmianach cen płodów rolnych po zbiorach 2004 roku. Rekordowe plony zbóż i rzepaku spowodowały spadek cen skupu zbóż w okresie zbiorów aż o 40% i w następnych miesiącach dalszą ich obniżkę o kolejne 10%. Spadek cen rzepaku był mniejszy (ok. 14%), gdyż w tym przypadku czynnikiem podtrzymującym ceny płacone rolnikom był eksport tego produktu do innych krajów UE (głównie Niemiec). W ten sposób ceny unijne wyznaczały poziom cen rzepaku w Polsce. Czynnikiem ten zahamował także wzrost cen trzody i drobiu, gdyż wysokie ceny tego żywca sprzyjały dużemu importowi tych dwóch gatunków mięsa.

Tabela I.1. Ceny skupu głównych produktów rolnictwa

Wyszczególnienie	Jedn. miary	Rok	Średnie w roku	Średnie w miesiącach	
				I-IV	V-XII
Pszenica	zł/tonę	2003	455,1	452,3	454,1
		2004	471,9	694,3	443,2
		2005	.	398,1	.
Żyto	zł/tonę	2003	353,5	362,3	344,5
		2004	351,7	508,0	326,8
		2005	.	300,0	.
Ziemniaki	zł/tonę	2003	245,6	420,3	225,2
		2004	246,3	424,8	220,1
		2005	.	402,2	.
Mleko	zł/100 l	2003	71,85	73,12	70,63
		2004	87,36	80,13	88,98
		2005	.	95,52	.
Trzoda	zł/kg	2003	3,19	3,02	3,30
		2004	4,18	3,53	4,45
		2005	.	3,84	.
Bydło	zł/kg	2003	2,50	2,65	2,50
		2004	3,39	2,78	3,78
		2005	.	4,07	.
Drób	zł/kg	2003	3,00	2,75	3,17
		2004	3,27	3,09	3,44
		2005	.	3,02	.
Dynamika cen koszyka 7 produktów ^a	%	2004	121,8	117,2	124,8
		2005	.	106,7	.

^a ważone strukturą produkcji towarowej w 2004 roku.

Źródło: Biuletyn Statystyczny GUS 2004, nr 1; 2005, nr 1 i 5.

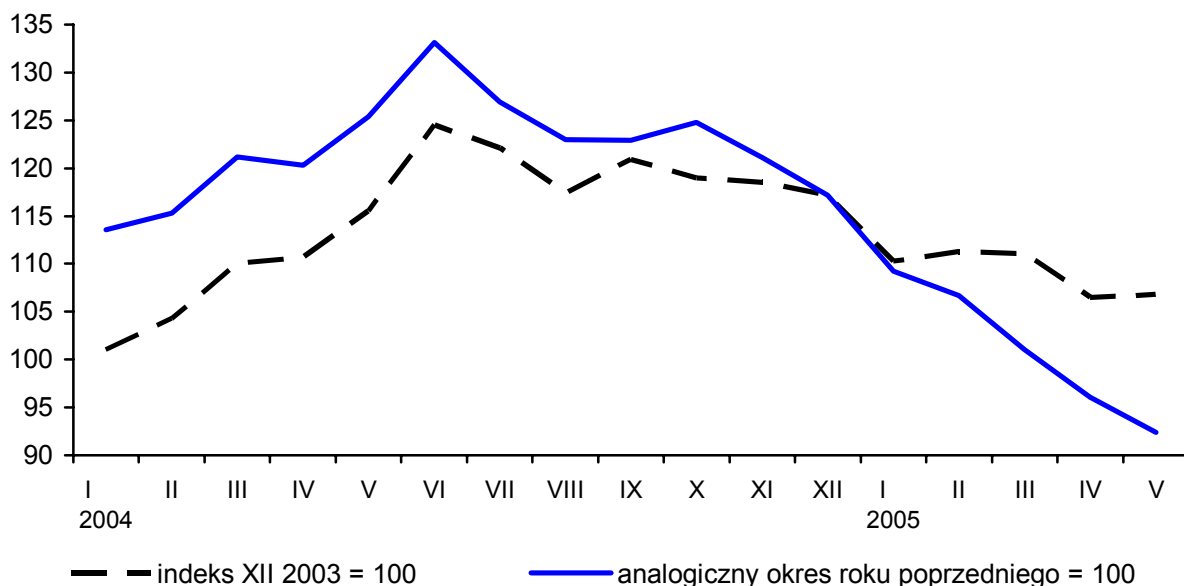
Po zbiorach 2004 roku nastąpił także duży spadek cen owoców, szczególnie jagodowych. Obniżyły się one średnio o 40%, a owoców jagodowych i pestkowych aż o 2/3, ale z bardzo wysokiego poziomu osiągniętego w 2003 roku. Przyczyną tego spadku był nie tylko wzrost zbiorów, ale także zmieniona sytuacja na europejskim rynku mrożonek owocowych, wywołana m.in. konkurencją importu spoza Unii.

W ostatnich miesiącach 2004 roku i na początku 2005 roku **ceny głównych produktów rolnych zaczęły się obniżać**. Najwcześniej i najsilniej zjawisko to wystąpiło na rynku trzody i drobiu, których ceny od XI 2004 roku do IV 2005 roku obniżyły się odpowiednio o 22,5 i 12,7%. W tym okresie spadły także ceny mleka (o ok. 10%). Tylko ceny bydła rzeźnego wykazują dalszą powolną tendencję wzrostową.

Natomiast w rok po przystąpieniu do UE ceny produktów rolnictwa są wyższe tylko o ok. 5%. W dalszym ciągu mają one tendencję spadkową i pod koniec bieżącego roku poziom cen rolnych w Polsce będzie podobny jak przed przystąpieniem do UE.

Rysunek I.2. Rozwój cen skupu głównych produktów rolnictwa (w %)

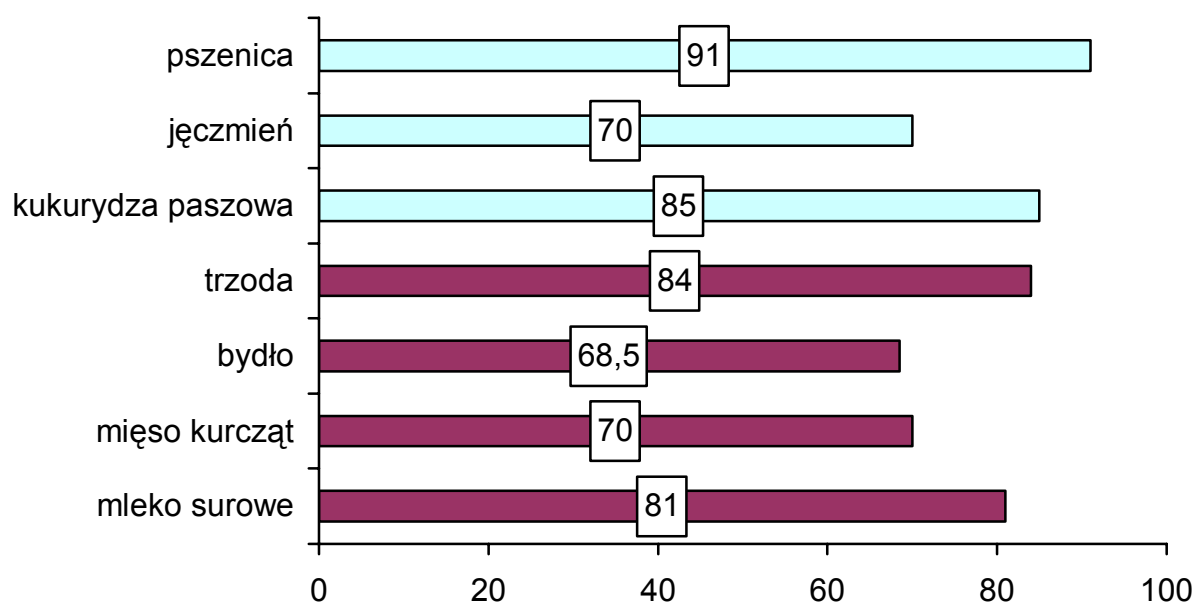

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Biuletynu Statystycznego GUS 2004, nr 1; 2005, nr 5.

Rozwój cen produktów rolnych po integracji spowodował zmiany wewnętrznych i zewnętrznych relacji tych cen, z których na szczególne podkreślenie zasługują:

- Obniżki cen produktów rolnych, które nastąpiły w ostatnich miesiącach spowodowały, że wciąż **ceny rolne są w Polsce wyraźnie niższe niż u naszego zachodniego sąsiada** (rys. I.3); różnica ta wciąż wynosi średnio ok. 20%, a po przystąpieniu do Unii obniżyła się ona tylko na rynku mleka i bydła rzeźnego, a powiększyła na rynku zbóż.
- Duży spadek cen zbóż wyraźnie **poprawił relacje cen produktów zwierzęcych do cen głównego składnika pasz** (tab. I.3). Stworzyło to silne motywacje dla rozwijania produkcji żywca i mleka. Relacje te były szczególnie korzystne dla produkcji zwierzęcej w pierwszych miesiącach po przystąpieniu do Unii Europejskiej, choć ich obecny poziom jest wciąż znacznie wyższy niż w 2003 roku.

Rysunek I.3. Ceny referencyjne głównych produktów rolnictwa w Polsce w % poziomu niemieckiego w kwietniu 2005 roku

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *AgraEurope i Rynek Rolny 2005, nr 6*, opracowanych przez I. Szczepaniak.

Tabela I.3. Relacje cen produktów zwierzęcych do cen zbóż i pasz

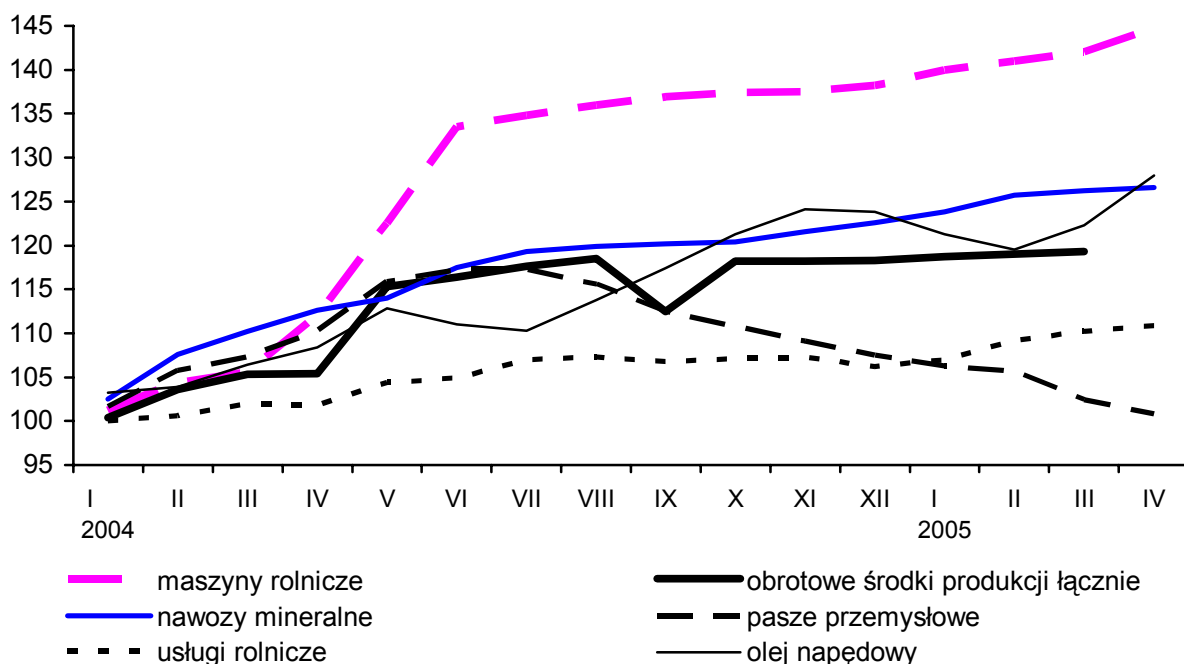
Wyszczególnienie	I-IV	V-XII	I-IV	V-XII	I-IV
	2003	2003	2004	2004	2005
Cena trzody w relacji do cen zestawu pasz	7,25	7,15	7,33	9,81	8,18
Cena trzody w relacji do cen:					
skupu pszenicy	6,7	7,3	5,1	10,0	9,6
targowiskowych jęczmienia	6,8	6,8	6,4	9,1	8,3
Cena drobiu do cen pszenicy	6,1	7,0	4,5	7,8	7,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

2. Ceny środków produkcji dla rolnictwa

Przystąpienie do UE wywołało również gwałtowne wzrosty cen środków produkcji dla rolnictwa (rys. I.4). Ich podwyżki rozpoczęły się już w lutym 2004 roku i trwały do połowy minionego roku. W tym okresie środki produkcji dla rolnictwa podrożały średnio o ok. 17,5%. W następnych miesiącach aż do wiosny ceny tych towarów były dość stabilne, z bardzo słabą tendencją wzrostową, głównie w pierwszych miesiącach bieżącego roku. W kwietniu 2005 roku ceny środków produkcji dla rolnictwa były o ok. 20% wyższe niż w momencie przystępowania Polski do UE.

Rysunek I.4. Indeksy cen środków produkcji dla rolnictwa (XII 2003 = 100)

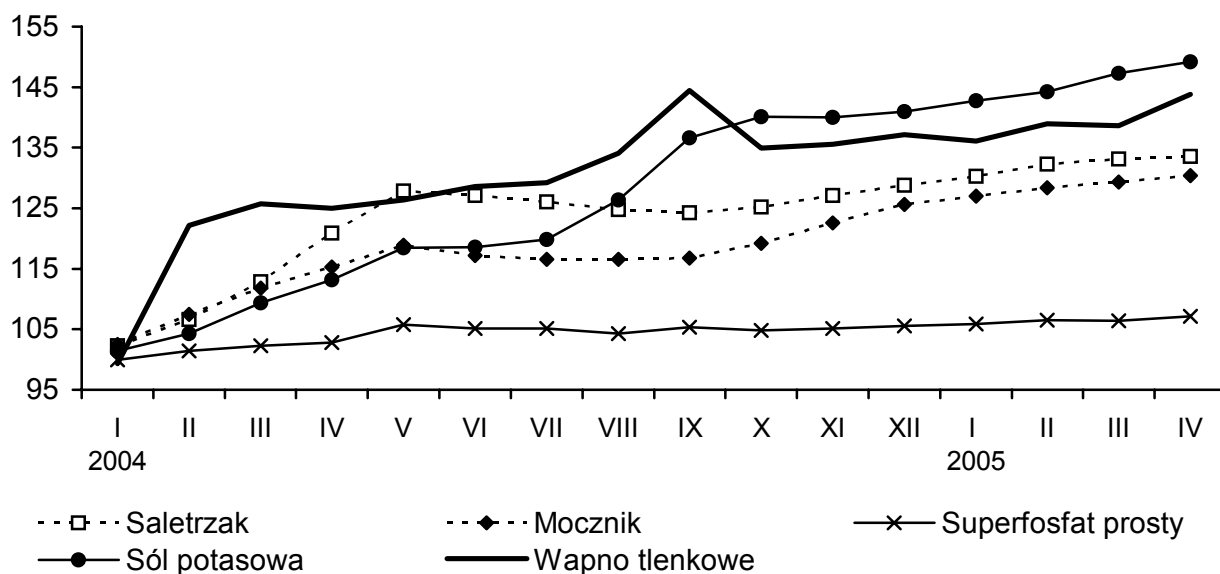

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Podwyżki cen środków produkcji dla rolnictwa w okresie przystępowania do UE **mają charakter syndromu Janosika**. Były one znacznie wyższe od oczekiwanych z tytułu podwyższenia stawek VAT i od tempa procesów inflacyjnych. Producenci i dostawcy tych środków wykorzystali wzrost dochodów rolnictwa z tytułu wyższych cen skupu i spodziewanych wpływów z dopłat bezpośrednich do „wymuszenia” transferu części tych dochodów do otoczenia rolnictwa. Dostawcy maszyn wykorzystali także fakt, że ich zakupy były w 50% finansowane ze środków unijnych (programu SAPARD). Stworzyło to możliwość pośredniego transferu pomocy unijnej przeznaczonej dla rolnictwa do firm działających w sferze produkcji i zaopatrzenia w maszyny rolnicze.

Skala podwyżek cen i ich przebieg były bardzo zróżnicowane w odniesieniu do poszczególnych grup środków produkcji, a także wewnątrz tych grup. W miesiącach poprzedzających przystąpienie do UE szczególnie wysoki był wzrost cen nawozów mineralnych. Do maja 2004 roku podrożały one o ok. 15% (rys. I.5), a w następnych miesiącach nastąpił dalszy stały wzrost cen nawozów, które w rok po przystąpieniu do UE były o ponad 25% wyższe niż na początku 2004 roku. Szczególnie szybki był wzrost cen nawozów wapniowych (o 44% od XII 2003 roku) oraz potasowych (prawie o 50%). Znaczące skutki dla rolnictwa miał duży wzrost cen nawozów azotowych, które przed przystąpieniem do UE podrożały o ok. 20-25%, a obecnie ich ceny są wyższe niż w grudniu 2003 roku o ok. 33%. Wolniej rosły ceny nawozów wieloskładnikowych, a szczególnie fosforowych. Obecnie ceny tych ostatnich są tylko o ok. 10% wyższe niż w grudniu 2003 roku.

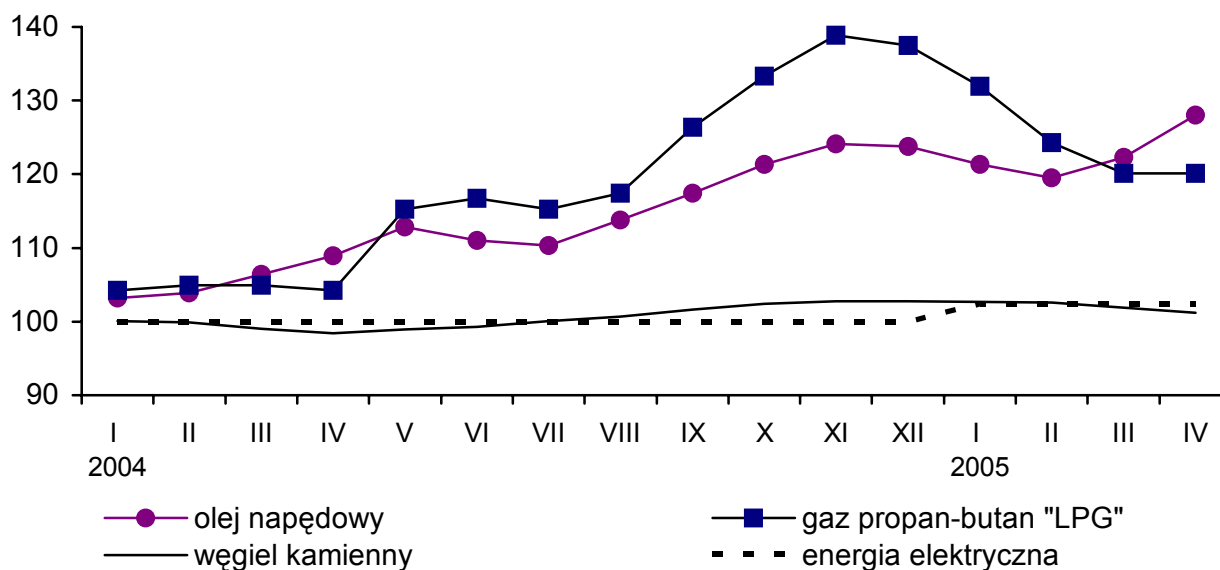
Rysunek I.5. Dynamika cen detalicznych nawozów mineralnych
(XII 2003 = 100)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Dla rolnictwa duże znaczenie miały podwyżki paliw ropopochodnych, a szczególnie oleju napędowego; ich cena ma stałą tendencję wzrostową, przy wyraźnym przyspieszeniu w obu minionych sezonach wiosennych (rys. I.6). W rok po przystąpieniu do UE ceny oleju napędowego były prawie o 30% wyższe niż na początku 2004 roku. W tym okresie stabilne były natomiast ceny energii elektrycznej i węgla (wzrost tylko o ok. 2,5%), ale przy znaczącym wzroście cen koksu.

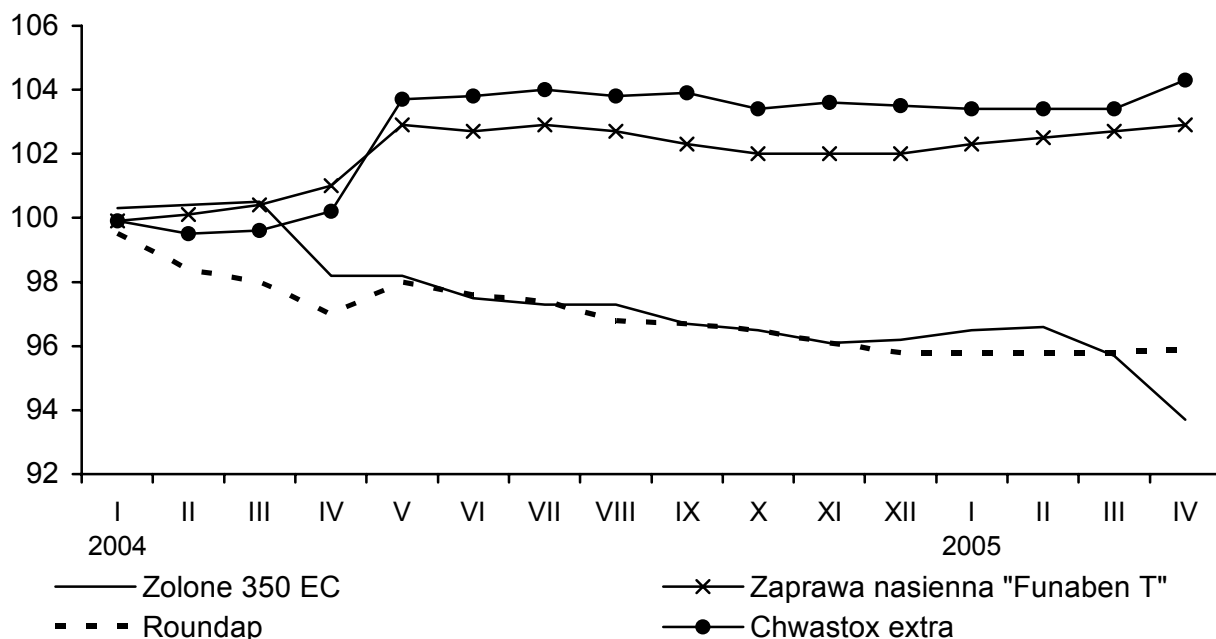
Rysunek I.6. Dynamika cen detalicznych paliw i energii elektrycznej
(XII 2003 = 100)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

W minionym roku dość stabilne były także ceny środków ochrony roślin. Kilkupunktowe zwyżki i zniżki cen tych środków wystąpiły tylko w maju 2004 roku, a w następnych miesiącach ceny te nie zmieniały się, a obecny ich poziom jest podobny do notowanego przed przystąpieniem do UE (rys. I.7).

Rysunek I.7. Dynamika cen detalicznych środków ochrony roślin
(XII 2003 = 100)

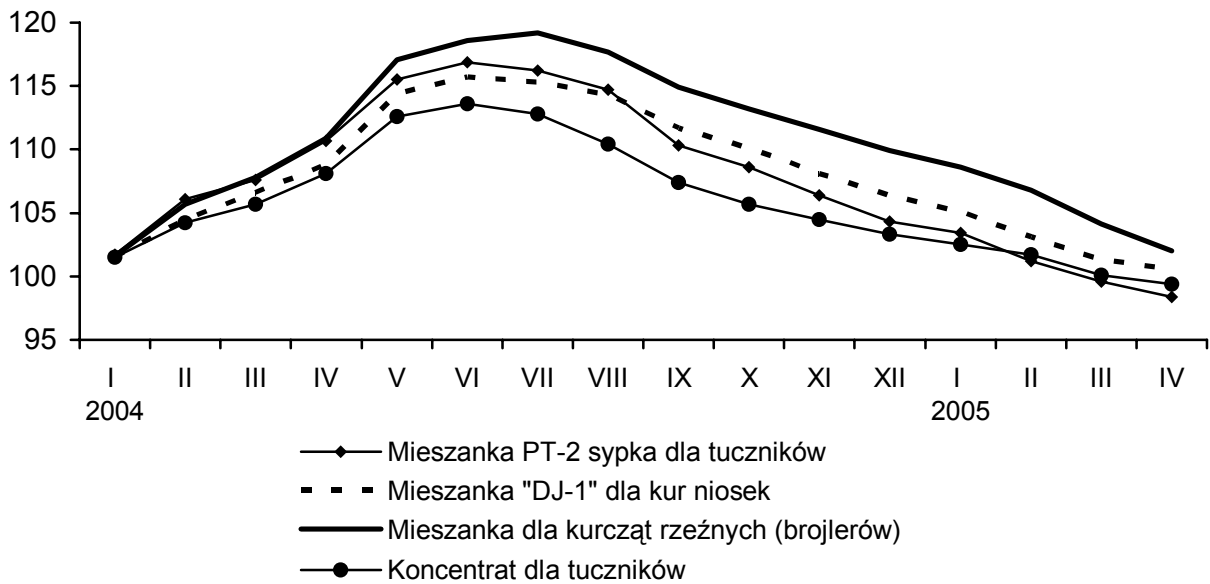

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Gwałtownych zmian cen nie było na rynku usług rolniczych. Od XII 2003 roku do IV 2005 roku podrożały one średnio nieco ponad 10%. W I półroczu 2004 roku podrożały one o ok. 7% i na tym poziomie utrzymywały się do stycznia 2005 roku i dopiero w pierwszych miesiącach bieżącego roku nastąpił duży ich wzrost o ok. 3,5%.

Duże były zmiany cen pasz przemysłowych i maszyn rolniczych. Pasze szybko i systematycznie drożały w I półroczu 2004 roku, w którym ich ceny zwiększyły się o ponad 17%. Był to proces dostosowywania cen pasz przemysłowych do wysokich cen zbóż. Po zbiorach 2004 roku i w ślad za obniżającym się kursem walut następował stały spadek cen pasz przemysłowych. W rok po przystąpieniu do UE ceny te powróciły do poziomu z końca 2003 roku (rys. I.8).

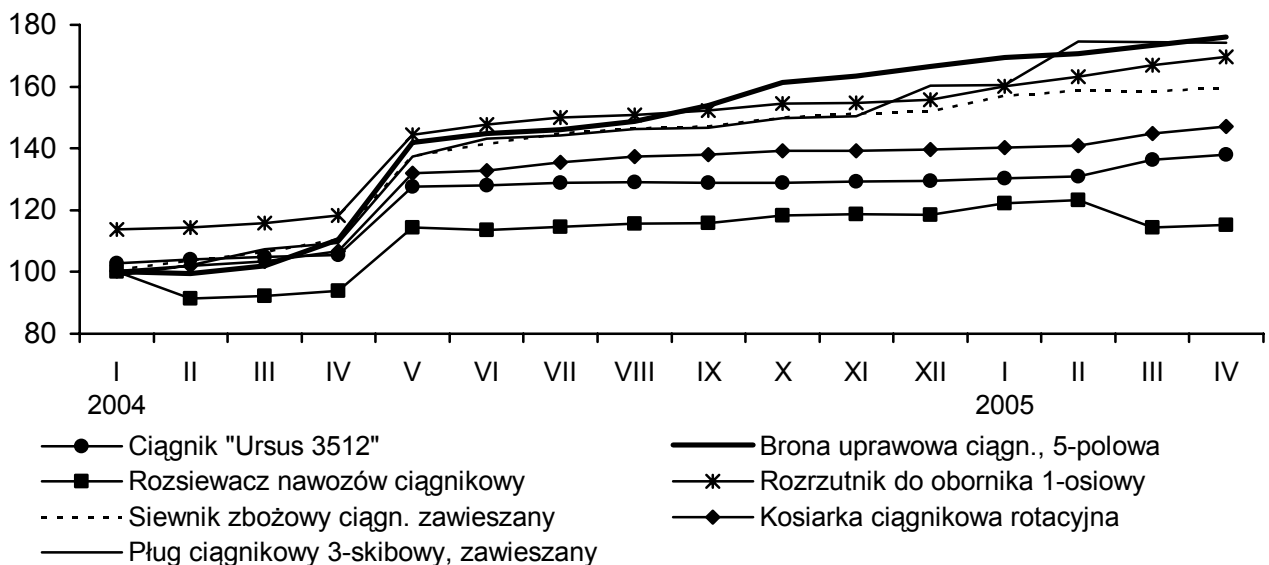
Rysunek I.8. Dynamika cen detalicznych pasz przemysłowych
(XII 2003 = 100)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Gwałtowne wzrosty cen maszyn rolniczych (rys. I.9) nastąpiły w okresie przystępowania do UE. W I półroczu 2004 roku podrożały one o 1/3, a później następowały dalsze podwyżki cen maszyn (średnio o ok. 1% miesięcznie). W rok po wejściu do UE ceny maszyn rolniczych były o ok. 45% wyższe niż w grudniu 2003 roku. Było to zjawisko powszechne, dotyczące w podobnej skali wszystkich rodzajów maszyn rolniczych.

Rysunek I.9. Dynamika cen detalicznych maszyn rolniczych
(XII 2003 = 100)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

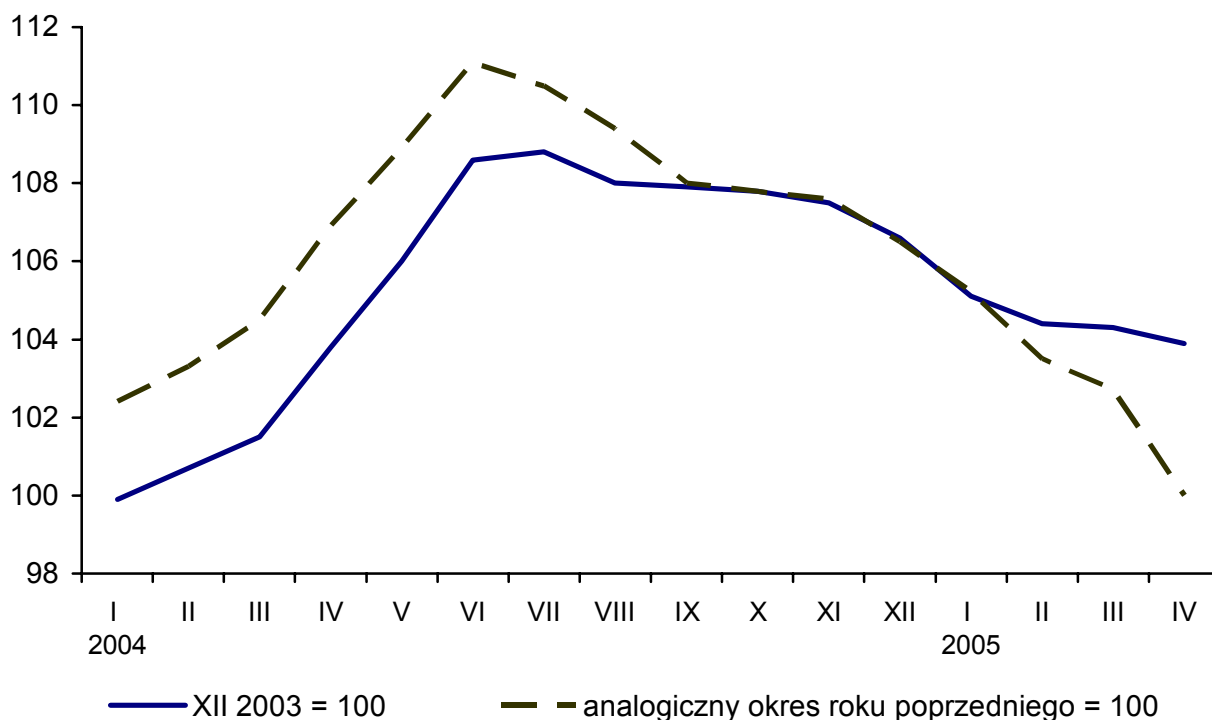

Powyższe zjawiska wskazują, że **po krótkim okresie dostosowań do integracji tendencje rozwojowe cen środków produkcji dla rolnictwa są inne niż cen produktów rolnych**. Od zbiorów 2004 roku ceny rolne znacząco się obniżały, a środki produkcji dla rolnictwa stale drożały. **Gaśnie korzystny dla rolnictwa efekt dochodowy z tytułu wyżki cen skupu**, przy równoczesnym wzroście cen głównych nośników kosztów produkcji rolnictwa.

3. Ceny producenta żywności

W okresie integrowania Polski z Unią nie było gwałtownych zmian cen zbytu produktów przemysłu spożywczego; ceny te zmieniały się w tym samym kierunku co ceny rolne, ale skala tych zmian była znacznie niższa. Znaczące wyżki cen producentów żywności wystąpiły tylko w okresie IV-VI 2004 roku, w którym wynosiły po ok. 2,4% miesięcznie. Ceny te najwyższy poziom osiągnęły w lipcu 2004 roku, w którym były one o 8,8% wyższe niż w grudniu 2003 roku (rys. I.10). Od tego momentu ceny producenta żywności i napojów wykazywały stałą tendencję spadkową; w okresie VII 2004 – IV 2005 obniżyły się one łącznie o 5,5%, a rok po przystąpieniu do Unii Europejskiej były one wyższe niż w końcu 2003 roku tylko o 3,9%, ale już niższe niż w tym samym okresie 2004 roku.

Rysunek I.10. Indeksy cen produkcji sprzedanej żywności i napojów

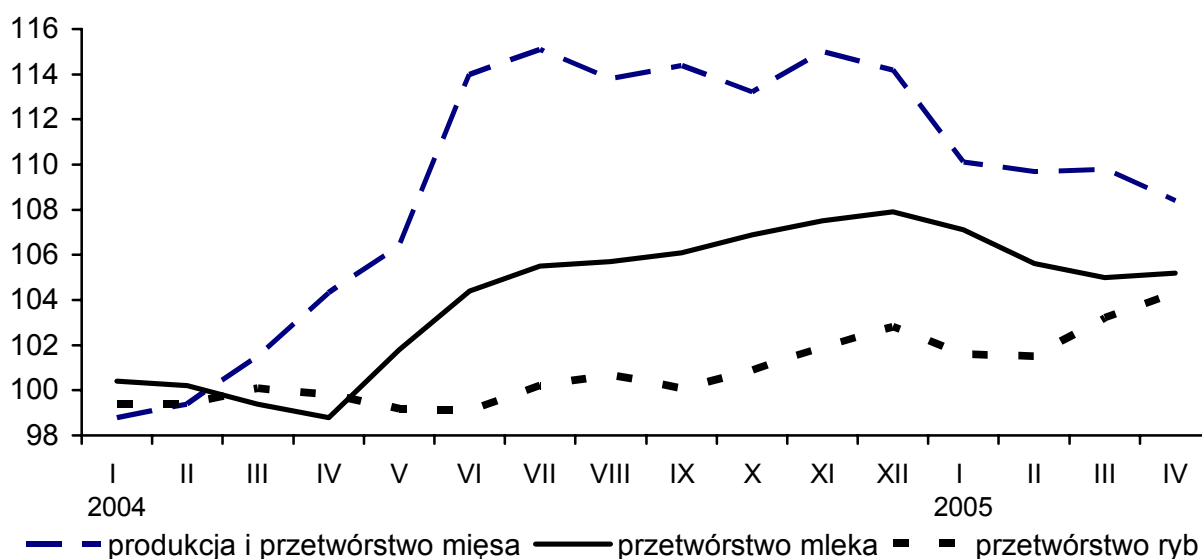
Źródło: Biuletyn Statystyczny GUS 2005, nr 1 i 5.

Kierunki i tempo zmian cen producenta żywności były bardzo zróżnicowane w poszczególnych sektorach przetwórstwa spożywczego (rys. I.11-I.13). W okresie integrowania najwyższy był wzrost cen zbytu cukru, które w ciągu 3 miesięcy (III-V 2004 roku) zwiększyły się prawie dwukrotnie. W następnych miesiącach następował systematyczny ich spadek, ale ich poziom w rok po przystąpieniu do UE był prawie o 50% wyższy niż w 2003 roku (rys. I.13). **Ceny zbytu cukru dostosowywały się do poziomu unijnego**, wyznaczanego przez ceny interwencyjne.

Duże zwyżki cen producenta nastąpiły także w sektorze mięsnym. W okresie III-VII 2004 roku ceny zbytu produktów przetwórstwa mięsa wzrosły o ok. 15% i na tym poziomie utrzymały się do końca 2004 roku. Dopiero w bieżącym roku wystąpiła silna tendencja spadkowa tych cen, które w rok po przystąpieniu do UE były jeszcze o ponad 8% wyższe niż na początku ubiegłego roku. Dotyczy to głównie mięsa wołowego, gdyż ceny wieprzowiny, drobiu i przetworów mięsnych są wyższe niż przed przystąpieniem do Unii tylko o ok. 4-5%.

Zwyżki cen producenta wystąpiły również w sektorze mleczarskim. Rozpoczęły się one w maju 2004 roku i trwały do końca tegoż roku; w tym czasie **produkty mleczarskie na poziomie przetwórstwa podrożały łącznie prawie o 8%** (rys. I.11). Najbardziej podrożało masło, sery i mleko w proszku, przy niewielkiej zwyżce cen pozostałych produktów mleczarskich. W bieżącym roku nastąpił spadek cen produktów tego sektora, a ich poziom w rok po wejściu do UE był o ok. 5% wyższy niż na początku roku poprzedniego.

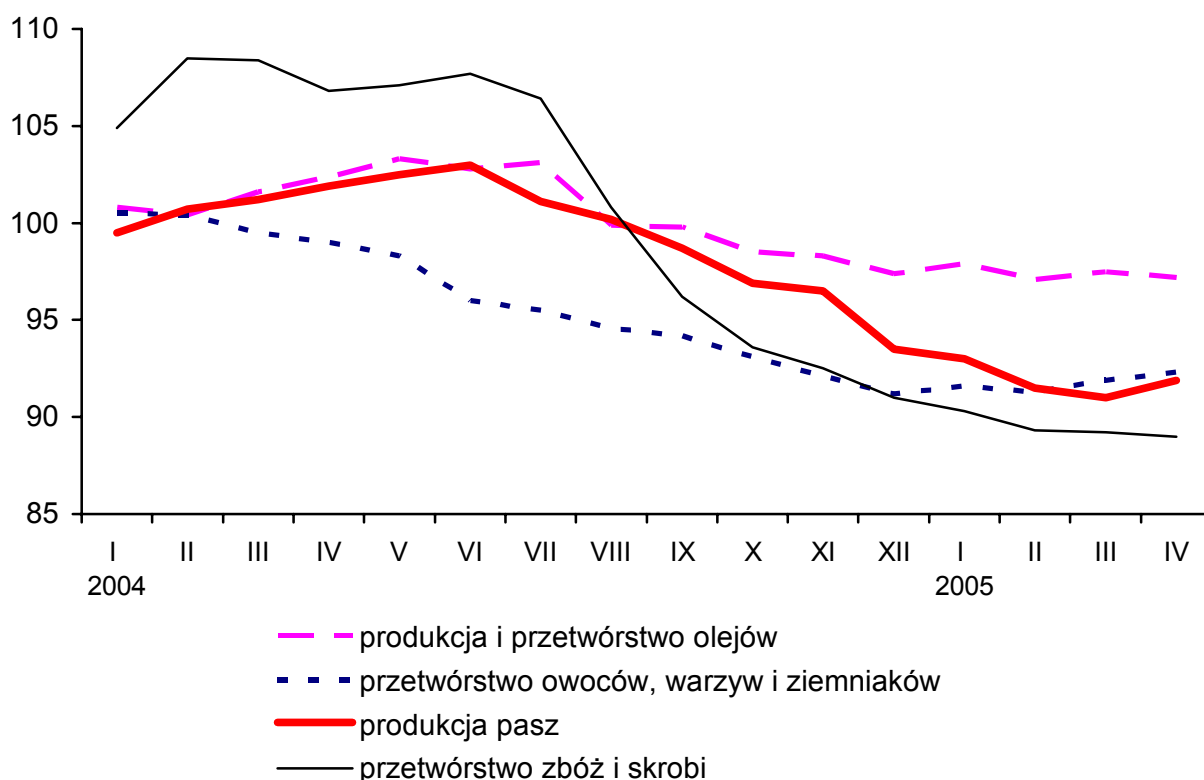
Rysunek I.11. Indeksy cen zbytu w przetwórstwie produktów zwierzęcych (XII 2003 = 100)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Bardzo zmienne były tendencje cen w sektorze zbożowym i paszowym (rys. I.12). W przetwórstwie zbóż ceny producenta wzrosły o ok. 8% przed przystąpieniem do UE i na tym poziomie utrzymały się do połowy 2004 roku. W następnych miesiącach następował stały ich spadek; w rok po wejściu do Unii są one o 11% niższe niż przed rokiem. Podobnie, choć w mniejszej skali, zmieniały się ceny producentów pasz przemysłowych oraz produktów przetwórstwa olejów. W I połowie 2004 roku wzrosły one o ok. 2,5%, a później stale się obniżały. Ceny pasz w kwietniu 2005 roku były niższe niż przed wejściem do UE o 8-9%, a ceny tłuszczów roślinnych o 3%.

Rysunek I.12. Indeksy cen zbytu w przetwórstwie produktów roślinnych (XII 2003 = 100)

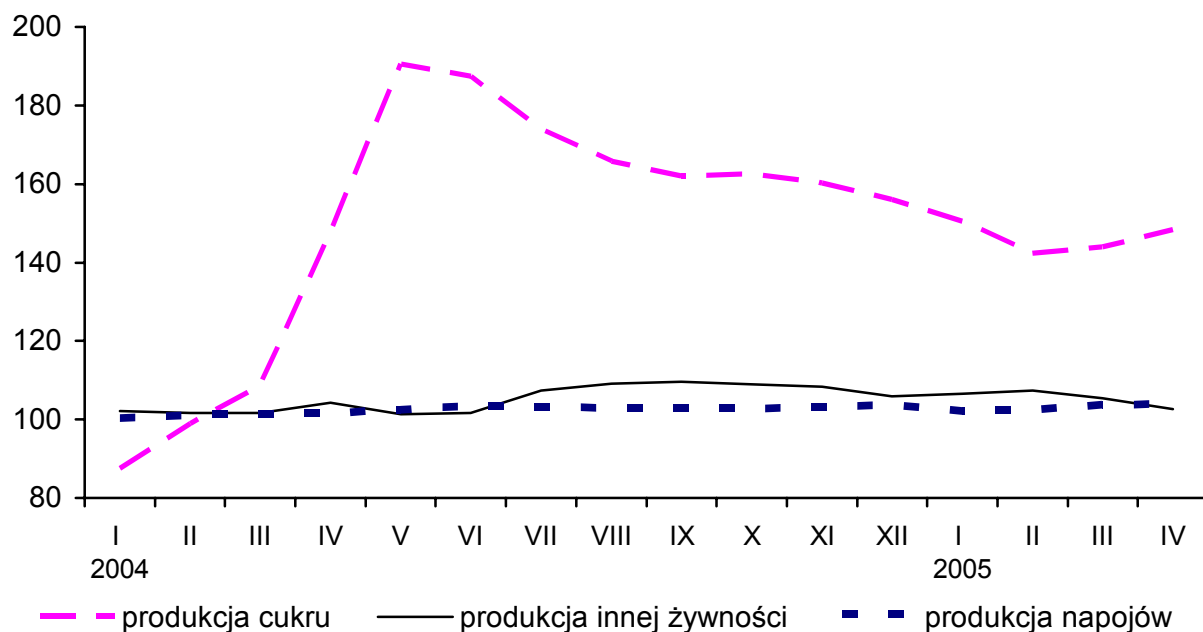
Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

W pozostałych sektorach ceny przemysłu spożywczego zmieniały się następująco:

- stały, lecz **powolny wzrost** tych cen wystąpił w **sektorze przetwórstwa ryb** (rys. I.11) i **produkcji napojów** (rys. I.13); w rok po wejściu do UE są one o ok. 4% wyższe niż na początku 2004 roku;
- **znaczący i stały spadek cen** występuje w **przetwórstwie owoców i warzyw**, które są już o ok. 8% niższe niż przed wejściem do UE (rys. I.12);

- w sektorze produkcji pozostałej żywności (pieczywa, wyrobów cukierniczych i koncentratów spożywczych) znaczący wzrost cen zbytu nastąpił dopiero w II półroczu 2004 roku (o ok. 8%), ale od XII ubiegłego roku następuje ich spadek do poziomu tylko o 2,7% wyższego niż w grudniu 2003 roku (rys. I.13).

Rysunek I.13. Indeksy cen produkcji sprzedanej produkcji cukru, innej żywności i napojów (XII 2003 = 100)

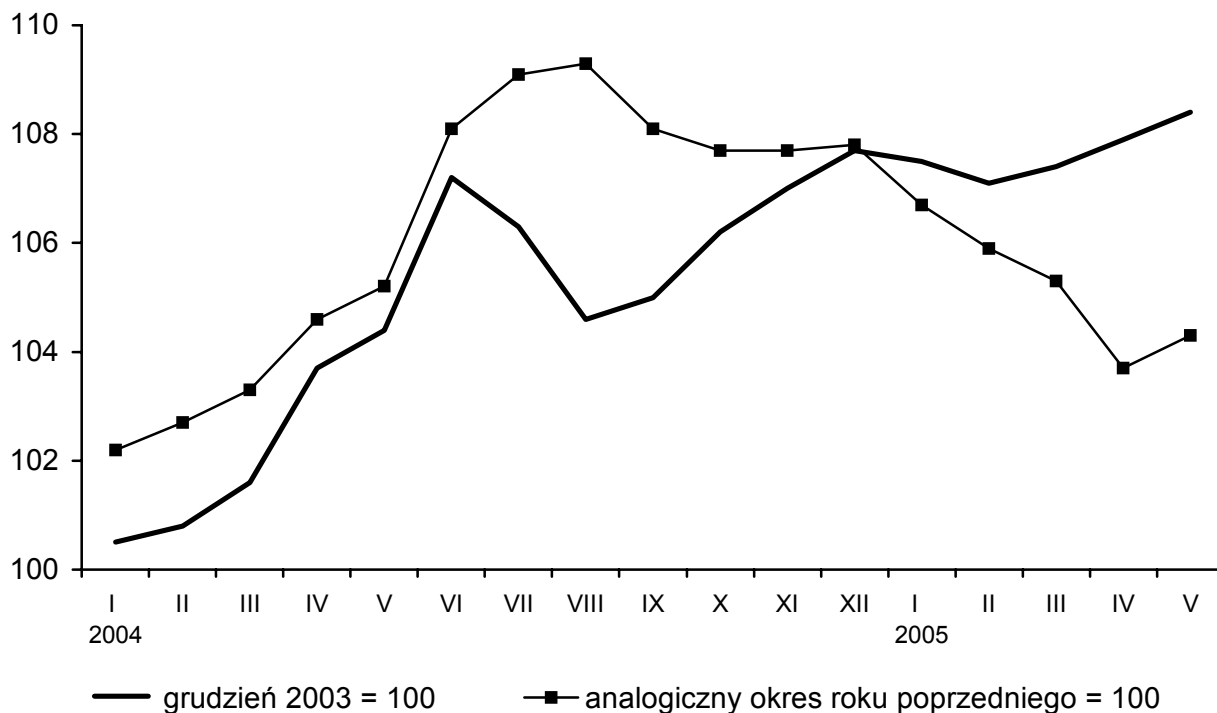
Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Mniejsza zmienność cen na poziomie przetwórstwa niż cen rolnych wskazuje, że **przemysł przetwórczy także w okresie integrowania z UE był amortyzatorem wahań cen płaconych rolnikom.**

4. Detaliczne ceny żywności i napojów

Wejście Polski do Unii Europejskiej spowodowało istotne przyspieszenie dynamiki cen artykułów żywnościowych. Wzrost ten był do przewidzenia, ponieważ ceny w Polsce były i są nadal niższe od cen w UE. Podrożały przede wszystkim produkty, których ceny w UE najbardziej odbiegały od cen w Polsce, a więc: cukier, wołowina, mleko, masło i sery. Ponadto są to artykuły szczególnie chronione przez unijną politykę rolną. **Po szoku cenowym wiosną 2004 roku, pierwsza połowa 2005 roku była okresem pewnej stabilizacji cen żywności.**

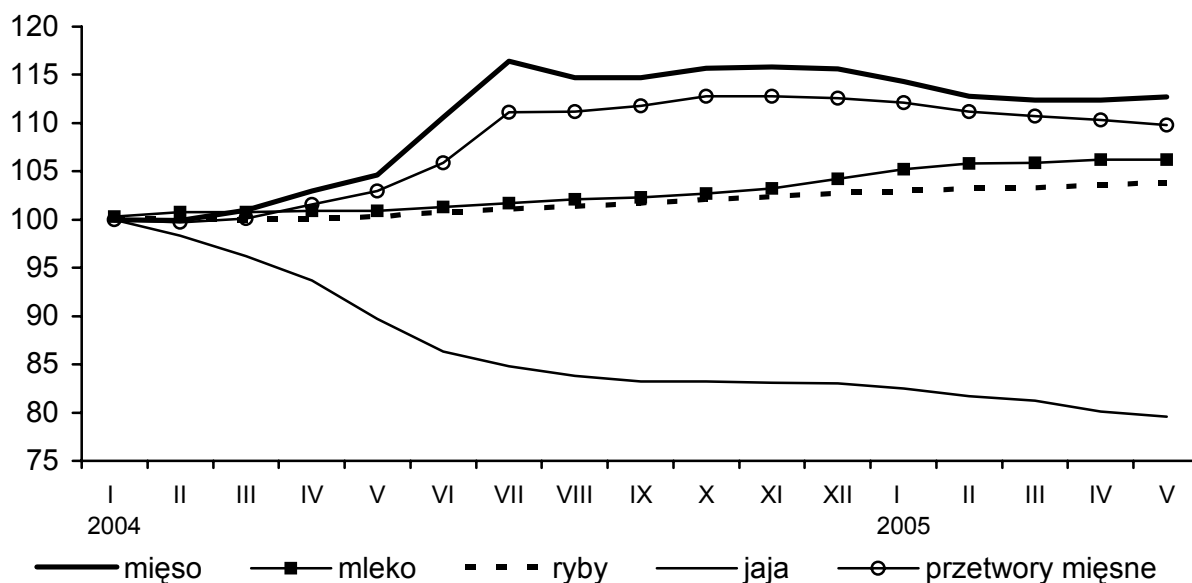
Rysunek I.14. Dynamika detalicznych cen żywności i napojów bezalkoholowych

Źródło: Opracowanie własne danych GUS publikowanych w Biuletynach Statystycznych 2005, nr 1 i 5.

W grupie produktów białkowych **największy był wzrost cen mięsa, głównie mięsa wołowego**. Zwyżki cen mięsa, szczególnie wołowego i drobiowego, wywoływał m.in. popyt eksportowy. Najtańszym mięsem jest drób, którego ceny wzrosły niewiele (poza kurczymi pierśmi). Największy wzrost cen mięsa miał miejsce w pierwszych dwóch miesiącach po akcesji, osiągając swój najwyższy poziom w lipcu. W IV kwartale 2004 roku wzrost cen mięsa i jego przetworów był niewielki, a w pierwszych miesiącach 2005 roku (styczeń – maj) ceny zaczęły wolno spadać i w rok po przystąpieniu do UE ukształtowały się na poziomie o ok. 12,5% wyższym niż w grudniu 2003 roku. Ceny jaj wykazały tendencję spadkową. Od kwietnia 2004 roku do maja 2005 roku miesięczne wskaźniki cen jaj były znacznie niższe od wskaźników cen produktów białkowych. **Ceny ryb były dość stabilne, zaś artykuły mleczarskie stale drożały ze względu na wzrost ceny surowca**. Wyraźne przyspieszenie ich dynamiki nastąpiło po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Tendencja wzrostowa utrzymała się do końca 2004 roku, a w pierwszej połowie bieżącego roku ceny mleka pozostały dość stabilne, ale były o 6% wyższe niż w końcówce 2003 roku. Najbardziej zdrożały sery dojrzewające. Znaczny też był wzrost cen śmietany i śmietanki oraz twarogu.

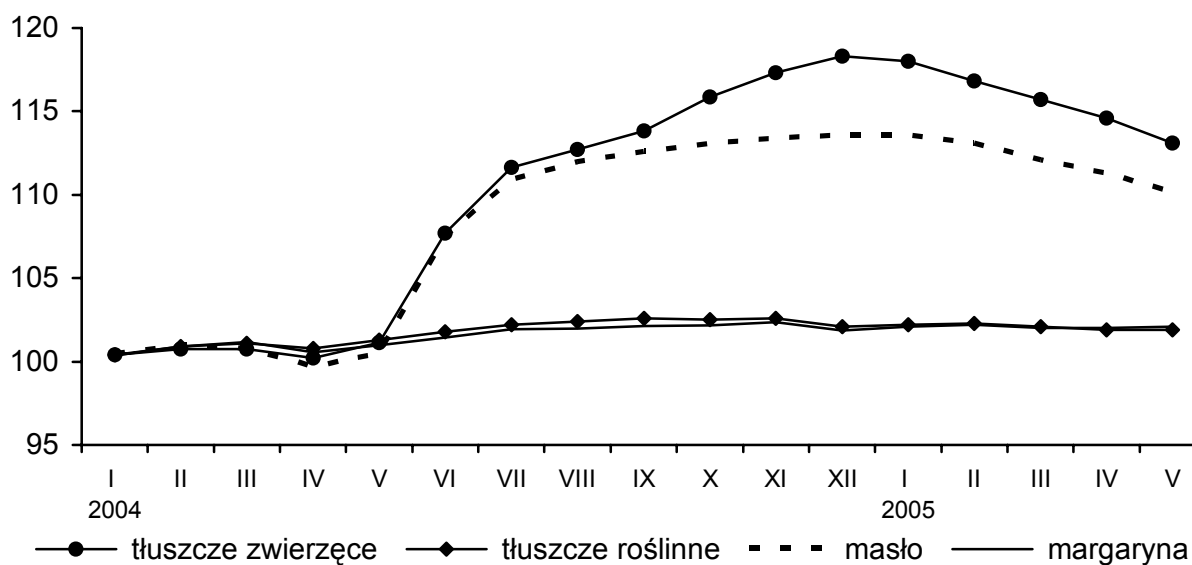
Rysunek I.15. Dynamika cen detalicznych produktów białkowych
(XII 2003 = 100)

Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS.

Ceny tłuszczów jadalnych w pierwszych miesiącach 2004 roku (styczeń – kwiecień) **były stabilne**. Od maja nastąpił znaczny wzrost cen tłuszczów zwierzęcych, zaś niewielki tłuszczów roślinnych. Największe tempo wzrostu cen tłuszczów zwierzęcych miało miejsce po akcesji. W następnych miesiącach poprzedniego roku ceny tłuszczów zwierzęcych wciąż wzrastały, ale w wolniejszym tempie. W 2005 roku (styczeń – maj) następowało stopniowe ich obniżanie. W rok po wejściu do UE ceny masła były o 11% wyższe niż w grudniu 2003 roku, a pozostałych tłuszczów zwierzęcych aż o 30%.

Rysunek I.16. Dynamika cen detalicznych tłuszczów (XII 2003 = 100)

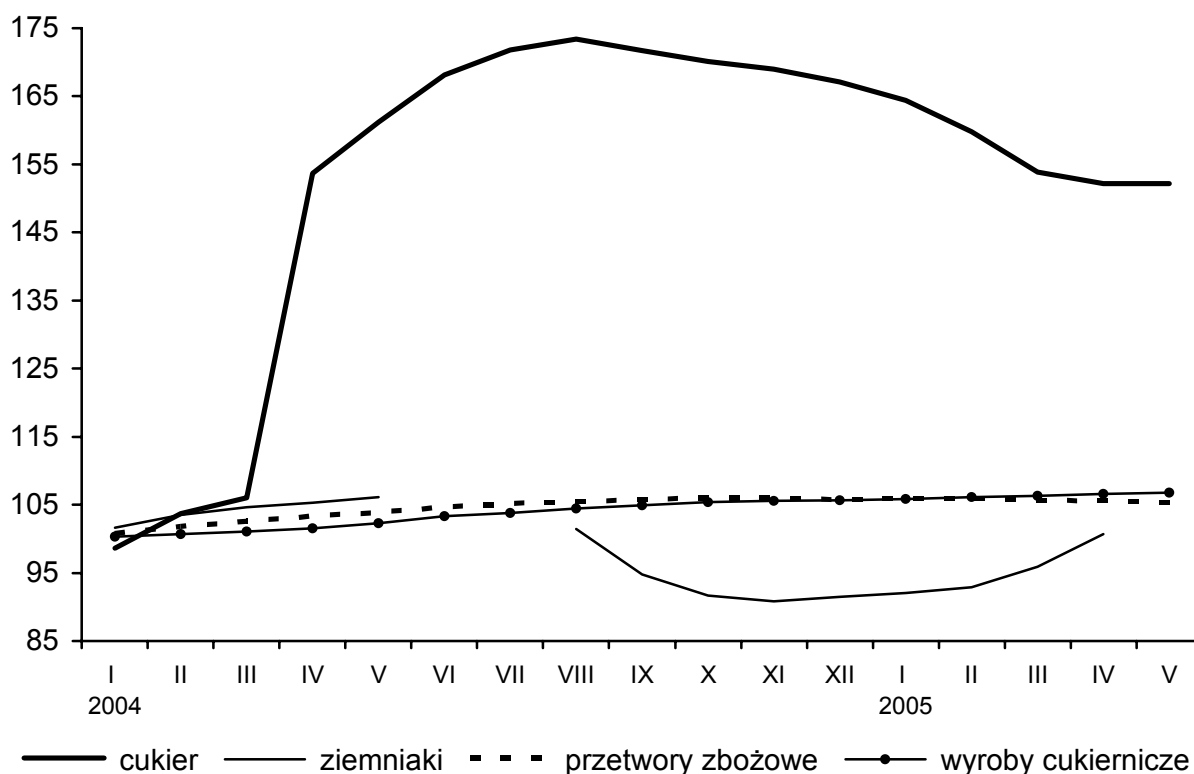
Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS.

W grupie produktów węglowodanowych **gwałtownie podrożał cukier. Było to wynikiem dostosowywania krajowego poziomu cen do ceny interwencyjnej Unii.** Największy wzrost cen cukru skumulował się w marcu-kwietniu. Później ceny cukru nadal rosły, lecz w dużo wolniejszym tempie, osiągając swój najwyższy poziom w sierpniu. We wrześniu nastąpiło odwrócenie trendu, cena cukru zaczęła spadać i nadal wykazuje tendencje spadkowe, ale jest on droższy niż na początku 2004 roku aż o 52%.

Do maja 2004 roku ceny ziemniaków i przetworów zbożowych utrzymały się na względnie stałym poziomie. W następnych miesiącach ziemniaki zdrożały za sprawą sezonowych podwyżek, a później potaniały. Sytuacja ta utrzymała się aż do kolejnej sezonowej podwyżki, która wystąpiła w kwietniu 2005 roku.

Wzrost cen detalicznych przetworów zbożowych nie był duży i wystąpił głównie w I połowie 2004 roku. W IV kwartale 2004 roku ceny przestały wzrastać i utrzymały się na względnie stabilnym poziomie, trend ten wystąpił również w pierwszych miesiącach bieżącego roku. W kwietniu 2005 roku były one o 5% wyższe niż w grudniu 2003 roku. W grupie produktów zbożowych największy był wzrost cen przetworów młynarskich, tj. mąk i kasz, mniejszy pieczywa i produktów zbożowych, a niewielki – przetworów makaronowych.

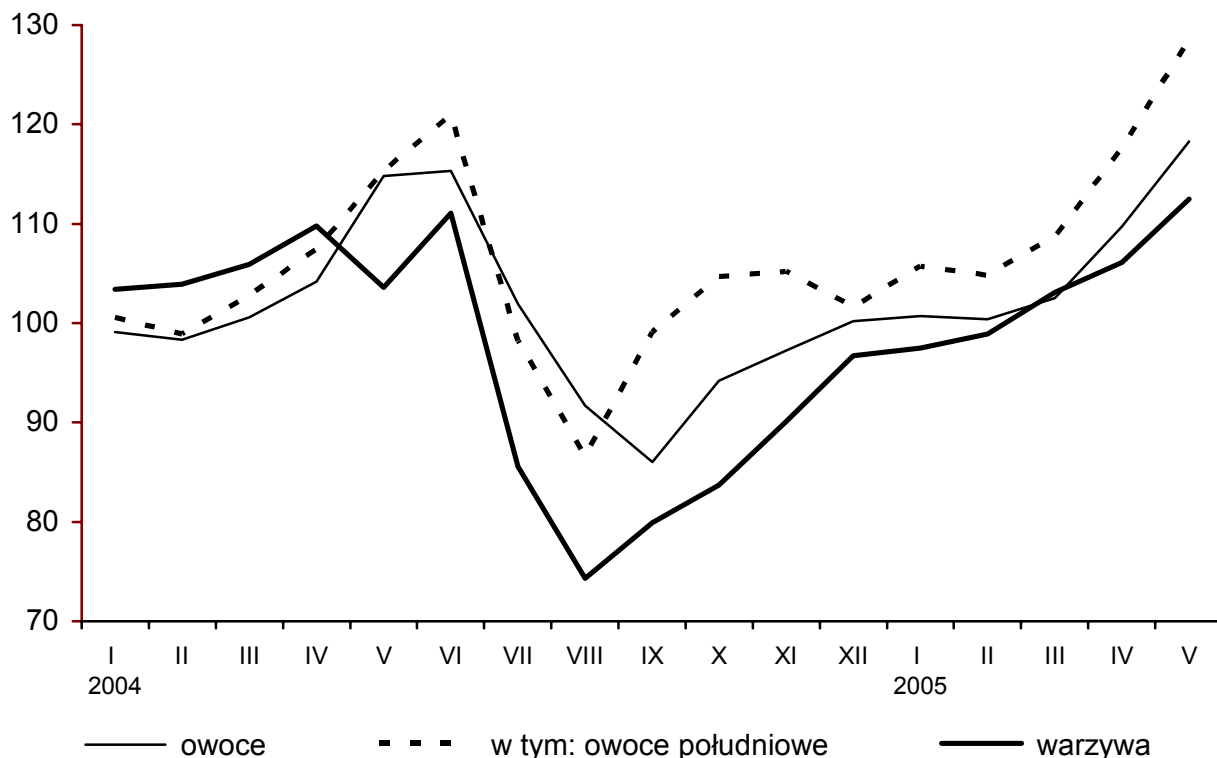
Rysunek I.17. Dynamika cen detalicznych produktów węglowodanowych (XII 2003 = 100)

Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS.

Ceny owoców i warzyw były mało stabilne. W okresie od stycznia do czerwca 2004 roku wykazały one tendencje wzrostowe, szczególnie owoców południowych (m.in. za sprawą bardzo wysokich podwyżek cen bananów). Po sezonowym spadku, od września 2004 roku ceny owoców i warzyw ponownie rosły. W bieżącym roku trend jest kontynuowany.

Rysunek I.18. Dynamika cen detalicznych produktów zawierających witaminy (XII 2003 = 100)

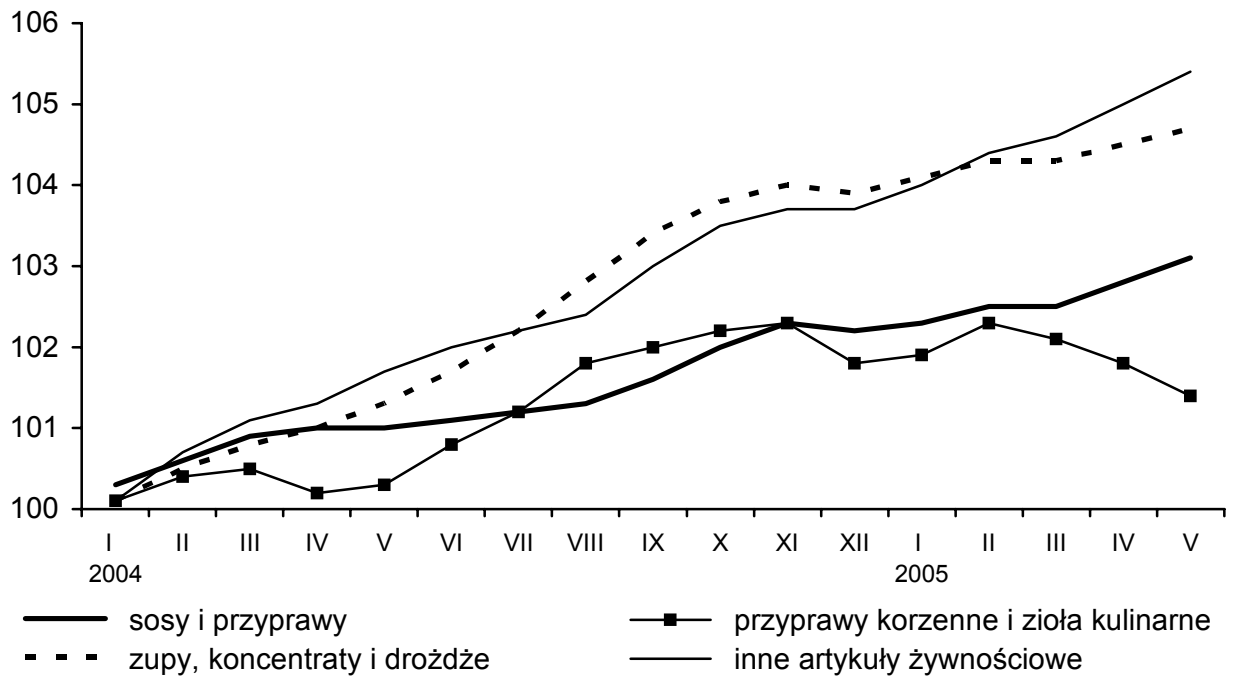

Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS.

Dynamika cen pozostałej żywności i napojów bezalkoholowych była mniejsza niż innych towarów spożywczych i kształtowała się głównie pod wpływem procesów inflacyjnych. Ceny tych dóbr **nie mają bezpośredniego związku z cenami produktów rolnych i z integracją Polski z Unią Europejską**. W rok po wejściu do UE ceny pozostałej żywności i napojów bezalkoholowych podrożały w stosunku do grudnia 2003 roku tylko o ok. 2-4%. Istotne jest również to, że po przystąpieniu do Unii systematycznie drożeją wyroby tytoniowe, a nieznacznie tanieją napoje alkoholowe.

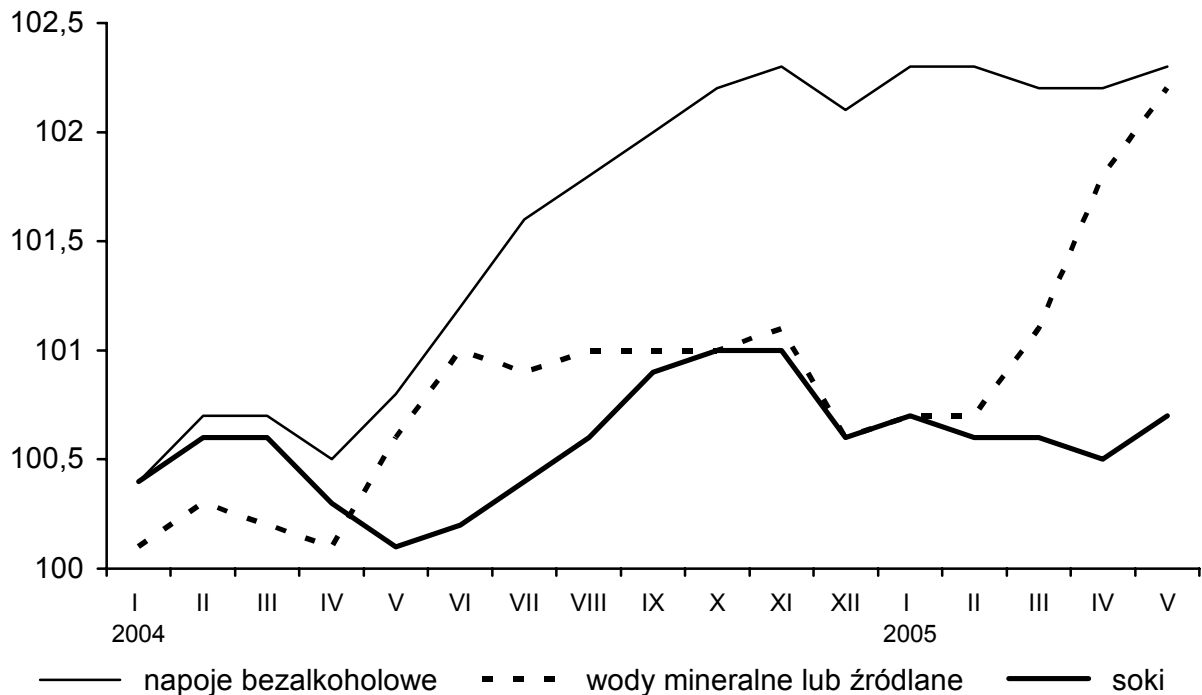

Rysunek I.19. Dynamika cen detalicznych pozostałych artykułów żywnościowych
(XII 2003 = 100)

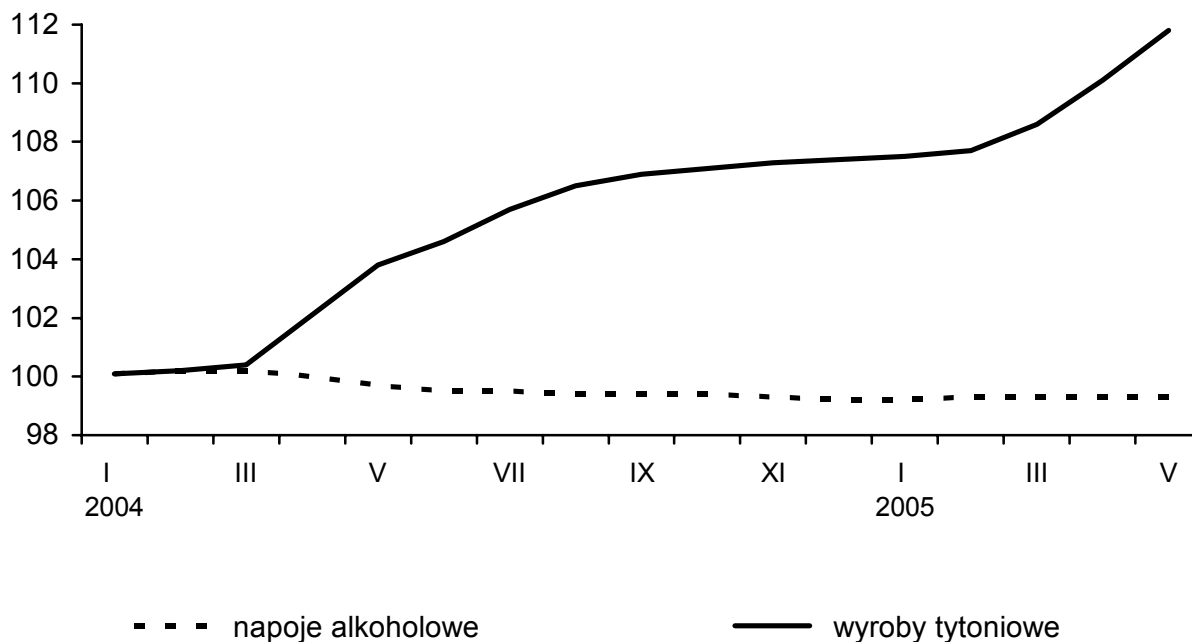
Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS.

Rysunek I.20. Dynamika cen detalicznych napojów bezalkoholowych
(XII 2003 = 100)

Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS.

Rysunek I.21. Dynamika cen detalicznych napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych (XII 2003 = 100)

Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS.

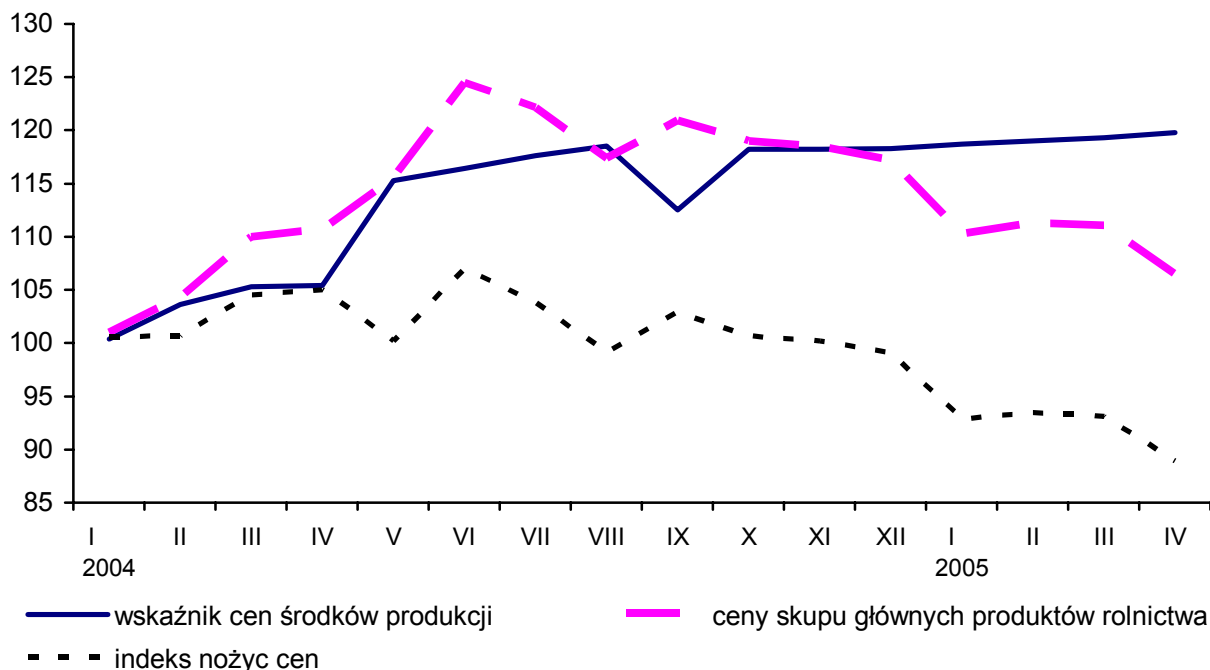
Rozwój detalicznych cen żywności wskazuje, że **przystąpienie do UE wywołało wzrost tych cen i że ich przyrost był wyższy od oczekiwanego**. W miesiącach przed i po przystąpieniu do Unii szczególnie szybko drożało mięso wołowe, cukier, masło i inne tłuszcze zwierzęce. W następnych miesiącach dynamika cen żywności wyraźnie się obniżyła, ale średni ich poziom w rok po przystąpieniu do UE był o 7,9% wyższy niż w końcu 2003 roku. **Spadek przeciętnych cen skupu nie wywołał dotychczas obniżek cen żywności**.

5. Porównanie rozwoju cen rolnych, cen środków produkcji i cen żywności

W pierwszych miesiącach 2004 roku rozwój cen rolnych i cen środków produkcji był korzystny dla rolnictwa. W tym okresie wzrost cen płaconych rolnikom był wyższy niż cen środków produkcji, a indeks tzw. nożyc cen poprawił się o 7 punktów procentowych (p.p.) (ze 100% w grudniu 2003 roku do 107% w czerwcu 2004 roku). Jednak w następnych miesiącach szybko się obniżał, osiągając w XII 2004 roku 99,1%, a w kwietniu 2005 roku – 88,9%. Tak więc

korzystny dla rolnictwa cenowy efekt integracji z UE był krótkotrwały, a po roku przystąpienia do Unii ukształtował się na poziomie o 1/6 niższym niż w połowie 2004 roku i o 11 p.p. niższym niż w końcu 2003 roku (rys. I.22).

Rysunek I.22. Porównanie dynamiki cen rolnych i cen środków produkcji dla rolnictwa (XII 2003 = 100)

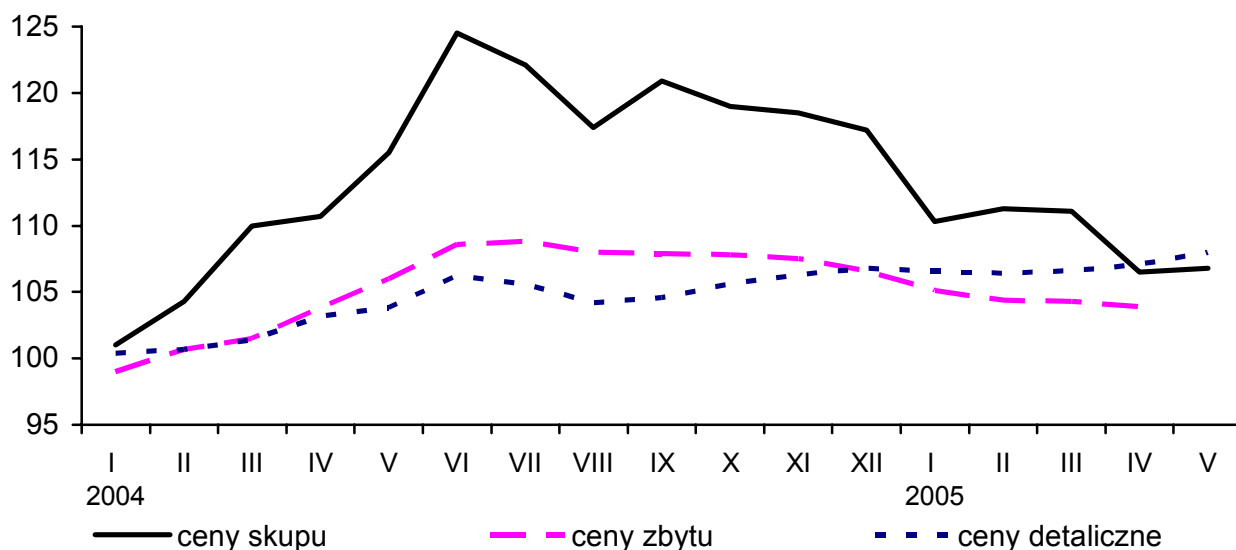
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

W okresie przystępowania Polski do Unii korzystne dla rolnictwa były także zmiany cen w kolejnych ogniwach łańcucha żywnościowego. W tym czasie przyrost cen skupu był prawie trzykrotnie wyższy niż cen producentów żywności i czterokrotnie większy niż cen płaconych przez konsumentów. Wówczas **ceny żywności dostosowywały się z odroczeniem do cen rolnych**, co powodowało kurczenie się zarówno marż przetwórczych, jak i handlowych. Sytuacja zmieniła się od połowy 2004 roku, gdyż spadkowi cen rolnych towarzyszyły:

- dalsze powolne zwyżki cen detalicznych,
- początkowo stabilizacja, a później spadek cen producenta żywności, ale wolniejszy niż cen skupu.

Oznacza to, że **konsumenci nie korzystają z obniżki cen płaconych rolnikom, maleją dochody rolników, a zwiększają się głównie marże handlowe**. W rok po wejściu do UE ceny detaliczne były o 7% wyższe niż w grudniu 2003 roku, przy wzroście cen skupu o 6,5%, a cen producenta żywności prawie o 4%.

Rysunek I.23. Rozwój cen na rynku rolno-spożywczym (XII 2003 = 100)

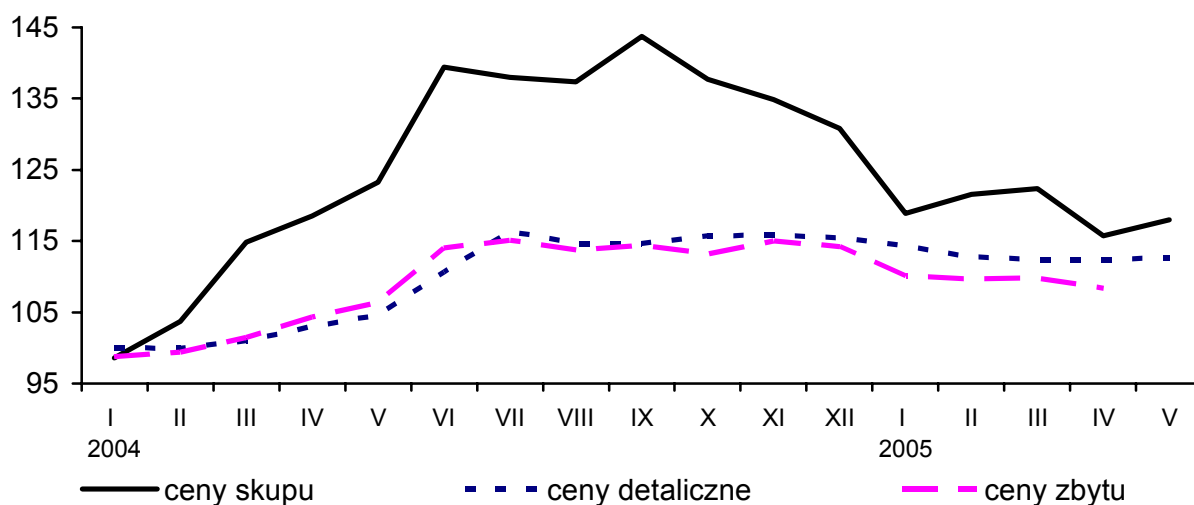

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne.

Skala dopasowania rozwoju cen w kolejnych ogniwach łańcucha żywnościowego jest różna w poszczególnych branżach. Zjawisko to można opisać w sposób następujący:

- a) **W sektorze mięsnym** podwyżki cen skupu w I półroczu 2004 roku prawie o 40% pociągnęły za sobą wzrost cen przetwórców i cen detalicznych o ok. 15%, co oznaczało zmniejszenie marż przetwórczych i stabilizację marż handlowych. W następnych miesiącach obniżeniu cen skupu o 1/6 towarzyszyło niewielkie obniżenie cen detalicznych (o 3 p.p.) przy znaczącym obniżeniu cen przetwórcy. Oznacza to **względną stabilizację marż przetwórczych i wzrost marż handlowych**.

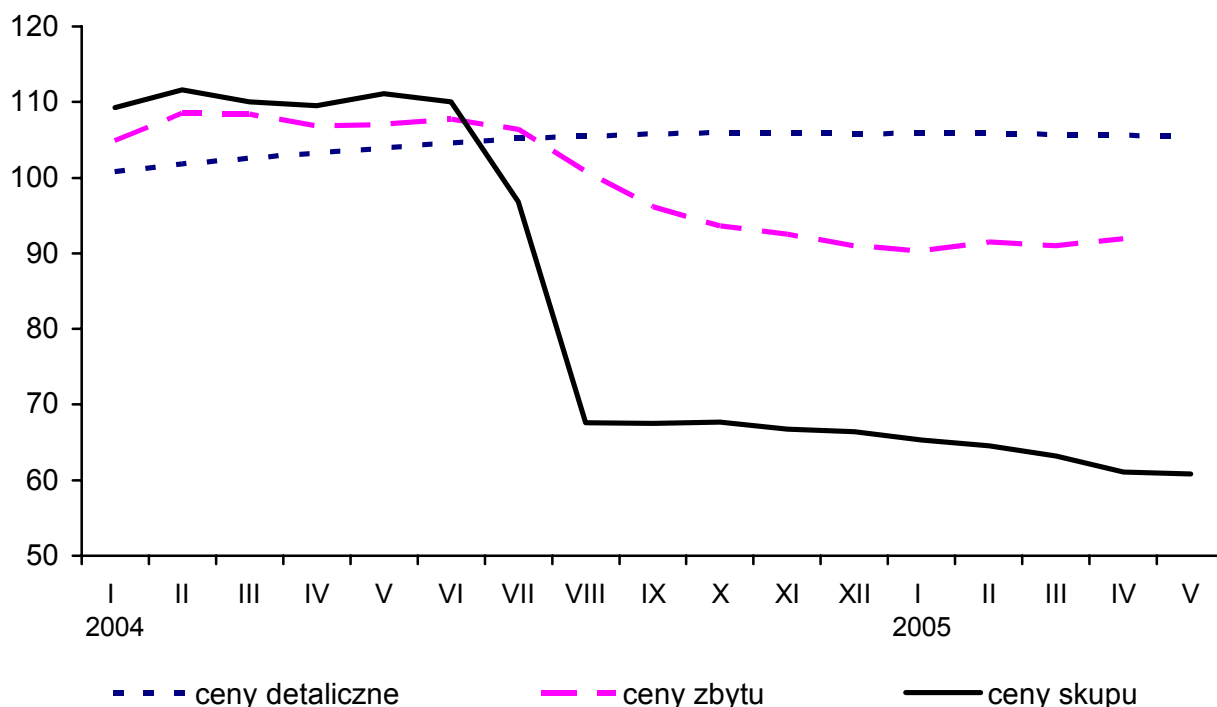
Rysunek I.24. Rozwój cen na rynku mięsnym (XII 2003 = 100)

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne.

- b) **W sektorze zbożowym** przed zbiorami 2004 roku ceny detaliczne i ceny zbytu produktów przetwórstwa zbóż dostosowywały się do wysokiego poziomu cen skupu, a później duży spadek cen zbóż nastąpił przy równoczesnej stabilizacji cen detalicznych i znaczącym, choć wolniejszym niż cen skupu, spadku cen produktów przetwórstwa. Oznaczało to **duży wzrost marż handlowych, a mniejszy także marż przetwórczych.**

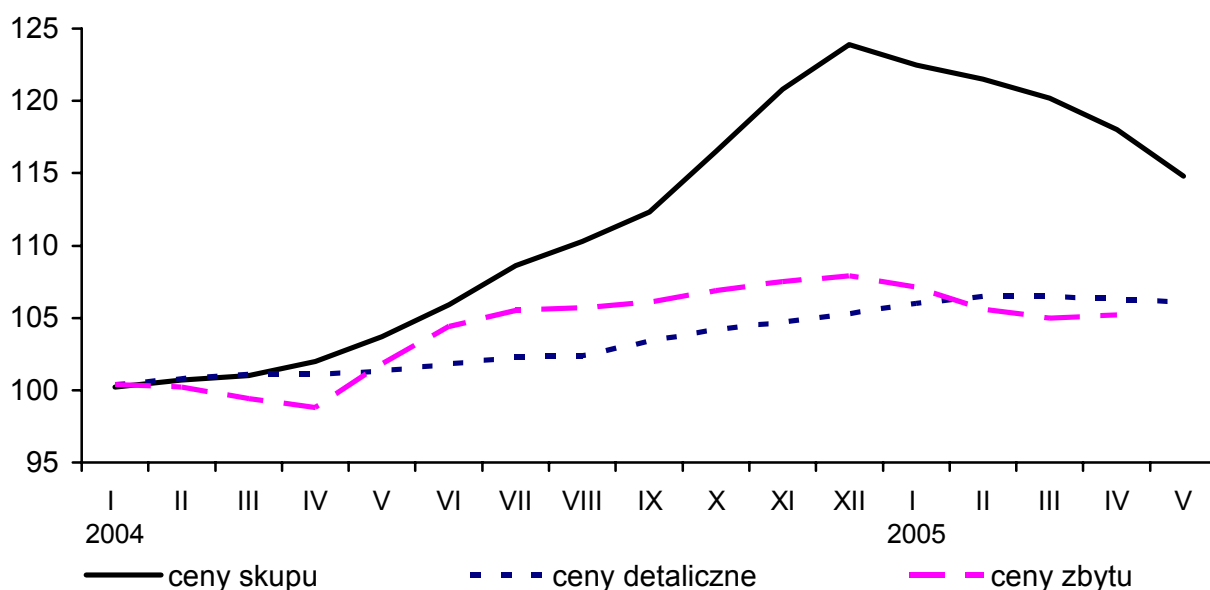
Rysunek I.25. Rozwój cen na rynku zbożowym (XII 2003 = 100)

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne.

- c) **W sektorze mleczarskim** w okresie ciągłego wzrostu cen skupu mleka towarzyszył trzykrotnie mniejszy wzrost cen zbytu i czterokrotnie wolniejszy wzrost cen detalicznych. Takie proporcje przyrostów cen oznaczały, że w tym okresie (tj. w całym 2004 roku) kurczyły się zarówno marże przetwórcze, jak i handlowe. Stan ten zmienił się w 2005 roku, gdyż wtedy przy znaczącym spadku cen skupu ceny detaliczne dalej wzrastały, a obniżały się ceny zbytu. Nastąpiło więc **zwiększenie marż handlowych przy względnej stabilizacji marż przetwórczych.**

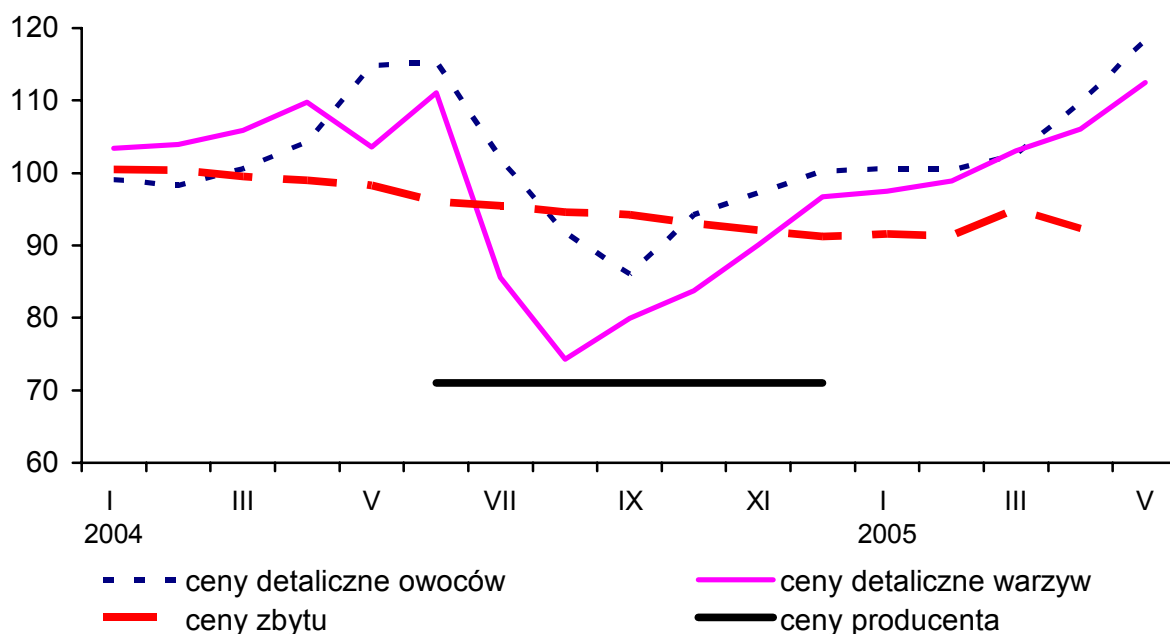
Rysunek I.26. Rozwój cen na rynku mleczarskim (XII 2003 = 100)

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne.

- d) **W sektorze owocowo-warzywnym wzrosły zarówno marże handlowe, jak i przetwórcze;** spadkowi cen skupu prawie o 30% towarzyszyło obniżenie cen zbytu produktów przetwórstwa tylko o ok. 8%, ale przy niestabilnych i wysokich cenach detalicznych.

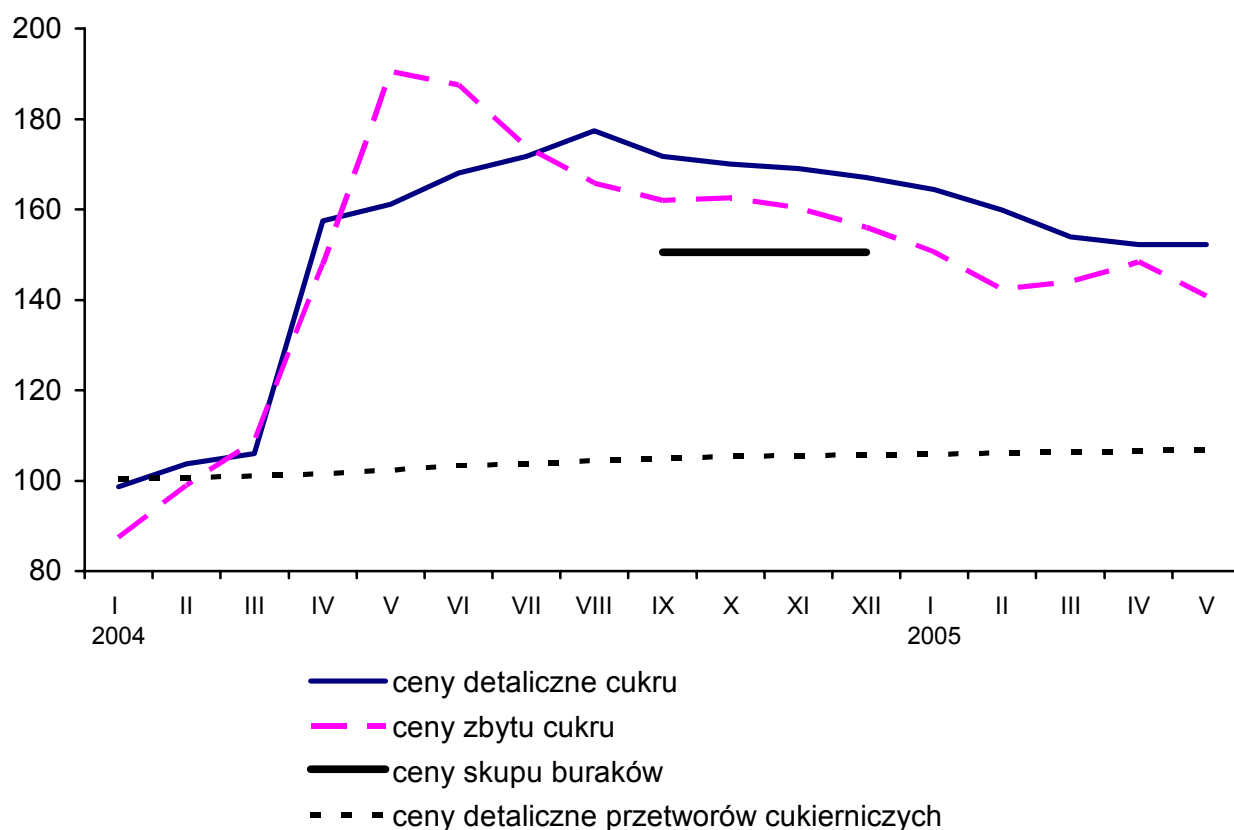
Rysunek I.27. Rozwój cen na rynku owocowo-warzywnym (XII 2003 = 100)

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne.

- e) **W sektorze cukrowniczym** wzrost cen producenta i cen detalicznych był wyższy niż cen skupu buraków cukrowych. **Z tego ruchu cen skorzystały wszystkie podmioty łańcucha żywnościowego, a więc plantatorzy buraków, cukrownie i handel.** Od stycznia obniżają się korzyści producentów cukru. Wysokie ceny cukru mogły być przyczyną rosnących cen przetworów cukierniczych.

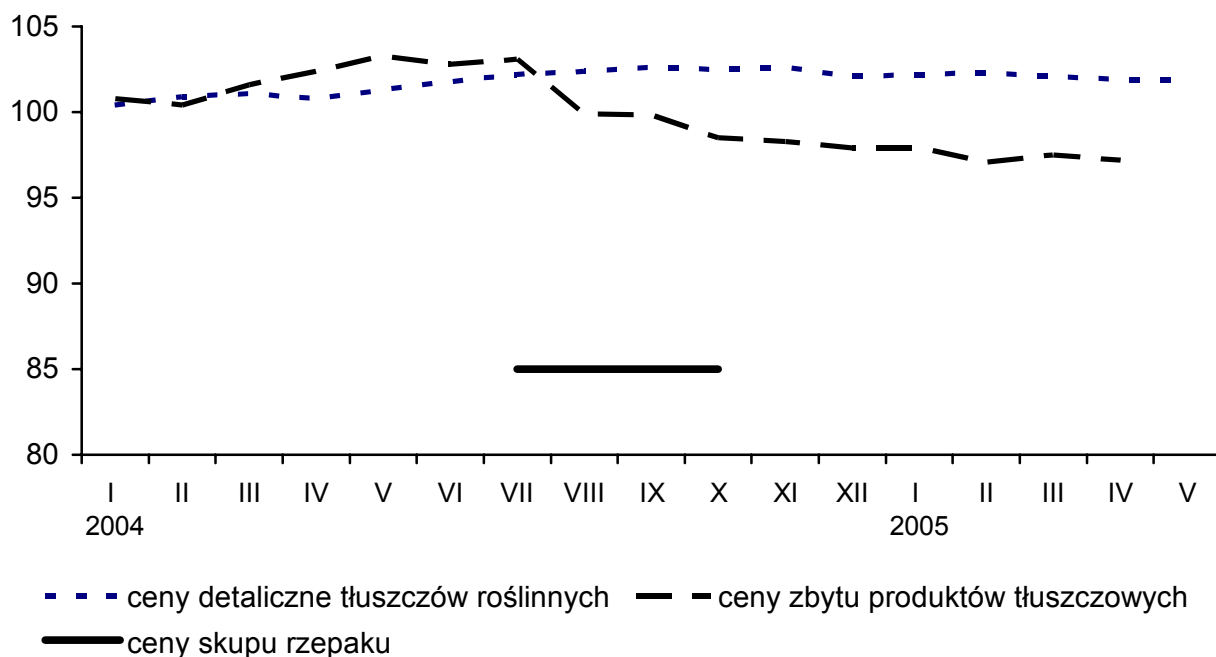
Rysunek I.28. Rozwój cen na rynku cukrowniczym i cukierniczym
(XII 2003 = 100)

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne.

- f) W sektorze olejarskim **z rozwoju cen skorzystał przede wszystkim handel, a w mniejszym stopniu także przemysł olejarski.** Ceny rzepaku po zbiorach 2004 roku obniżyły się o ok. 15%, ceny produktów przetwórstwa tylko o 2,5%, a ceny detaliczne były wyższe niż w 2003 roku. Oznacza to wzrost zarówno marż handlowych, jak i przetwórczych.

Rysunek I.29. Rozwój cen na rynku rzepaku i tłuszczów roślinnych
(XII 2003 = 100)

Źródło: Dane GUS i obliczenia własne.

Powyższe zjawiska pozwalają na ocenę, że **korzyści z tytułu zmian cen na rynku rolno-spożywczym osiągnęły głównie podmioty bliskiego otoczenia rolnictwa**, tj. sfera zaopatrzenia rolnictwa w środki produkcji i handel żywnością. Natomiast **korzyści rolników z tytułu wyższych cen skupu już wygasły**.

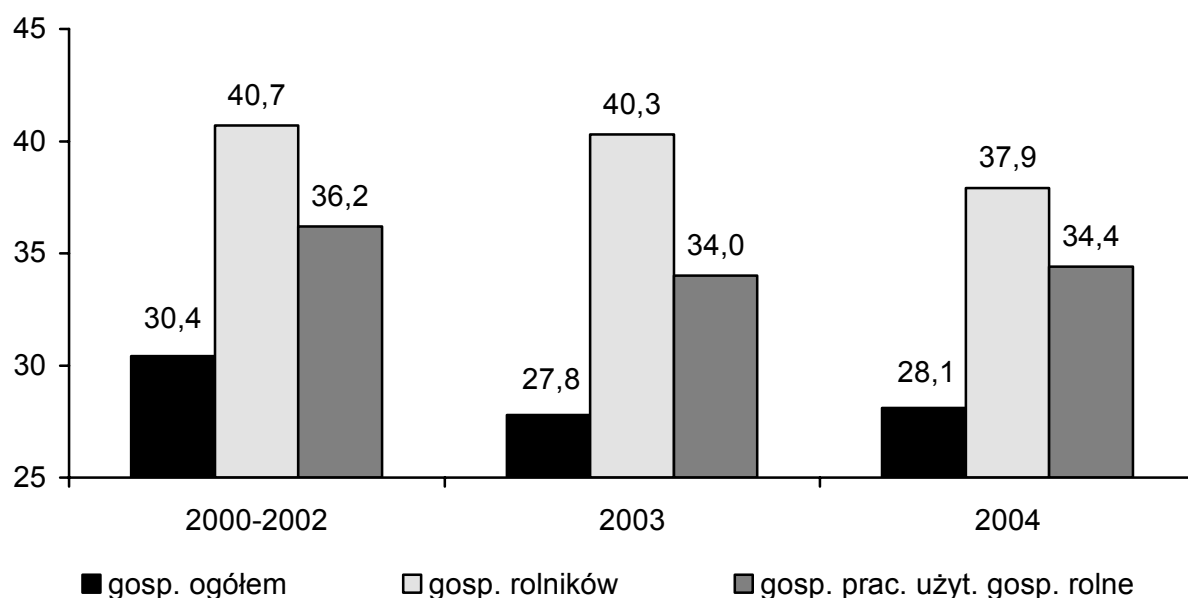

II. Zapotrzebowanie (popyt) na produkty rolno-spożywcze

1. Okresowa ocena spożycia żywności i napojów po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej

Z badań budżetów rodzinnych prowadzonych przez GUS wynika, iż w 2004 roku, przy wysokiej stopie inflacji (3,5%), w gospodarstwach domowych ogółem **nastąpił niewielki spadek realnej wartości dochodów** (o 0,2%), jak i wydatków (o 0,9%). **Wyjątek stanowiły gospodarstwa rolników**, w których odnotowano wzrost realnej wartości zarówno dochodu rozporządzalnego (o 8,7%), jak i wydatków na towary i usługi konsumpcyjne (o 3,1%).

Rysunek II.1. Udział żywności i napojów bezalkoholowych w wydatkach gospodarstw domowych (w %)

Źródło: Według badań GUS w gospodarstwach domowych.

Z powodu wzrostu cen żywności i napojów bezalkoholowych (o 6,3%), nieznacznie zwiększył się udział wydatków na żywność w wydatkach ogólnych ludności. Był on jednak istotnie niższy niż na początku obecnej dekady. W 2004 roku gospodarstwa domowe przeznaczały na żywność 28,1% swego miesięcznego budżetu, wobec 27,8% w 2003 roku i 30,4% średnio w latach 2000-2002.

Wydatki na żywność najbardziej obciążają budżety gospodarstw powiązanych z rolnictwem. Ich udział w wydatkach ogółem gospodarstw rolników stanowił 38%, wobec 40,3% w 2003 roku i 40,7% średnio w latach 2000-2002, a w gospodarstwach pracowników użytkujących gospodarstwo rolne odpowiednio 34,4, 34,0 i 36,2%.

W 2004 roku w gospodarstwach domowych **nastąpił spadek spożycia niemalże wszystkich podstawowych grup artykułów żywnościowych** (tab. II.1). Mimo spadku, kontynuowane były przemiany strukturalne w konsumpcji żywności rozpoczęte w poprzedniej dekadzie. Nastąpił przede wszystkim dalszy wzrost udziału drobiu i wędlin drobiowych w spożyciu mięsa i jego przetworów oraz tłuszczów roślinnych w konsumpcji tłuszczów ogółem. Miał miejsce też dalszy spadek udziału mleka płynnego w spożyciu produktów mleczarskich.

W 2004 roku gospodarstwa domowe obniżyły spożycie wszystkich grup artykułów białkowych, z wyjątkiem ryb, których spożycie pozostało równie niskie jak przed rokiem. W tej grupie artykułów nastąpił istotny spadek spożycia mleka płynnego (o 5,9%), mięsa surowego (o 3,8%), w tym zwłaszcza mięsa wołowego (o 10,0%) i wieprzowego (o 5,7%), przy mniejszej redukcji konsumpcji mięsa drobiowego (o 2,6%). Niższe było spożycie serów (o 2,2%), z powodu spadku konsumpcji serów twarogowych (o 3,6%), oraz jaj (o 1,8%).

W grupie artykułów tłuszczowych gospodarstwa domowe najbardziej zmniejszyły spożycie tłuszczów zwierzęcych (o 9,8%), w tym szczególnie szybko drożającego w pierwszych miesiącach po integracji masła (o 10,8%). Spadek spożycia tłuszczów zwierzęcych częściowo był zrekompensowany przez dalszy wzrost spożycia relatywnie tańszych tłuszczów roślinnych – zarówno przez wzrost spożycia margaryny, która w ostatnich czterech latach, z uwagi na ponowny, powolny wzrost spożycia masła, charakteryzowała się trendem spadkowym, jak i olejów roślinnych.

W grupie artykułów węglowodanowych gospodarstwa domowe najbardziej obniżyły spożycie cukru (o 4,1%). Niższe też było spożycie ziemniaków (o 2,9%) oraz przetworów zbożowych, w tym głównie kasz, ryżu i płatków (o 3,4%) oraz pieczywa (o 1,5%).

Gospodarstwa domowe obniżyły także konsumpcję artykułów bogatych w składniki mineralne i witaminy, tj. warzyw (o 2,3%) i owoców (o 2,0%), w tym szczególnie bananów (o 23,7%) z powodu znaczącego wzrostu ich cen po 1 maja 2004 roku.

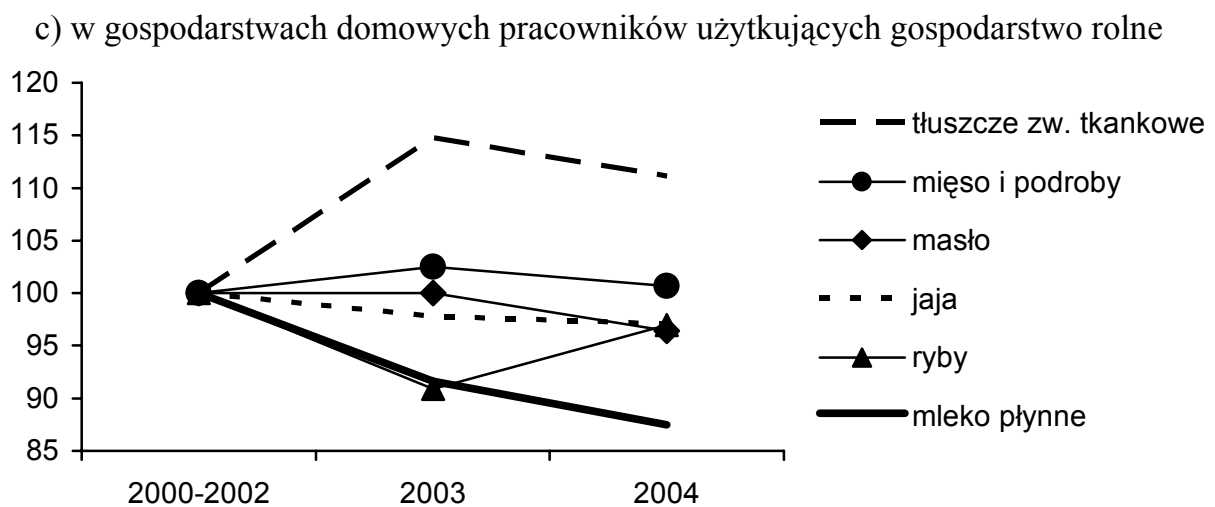
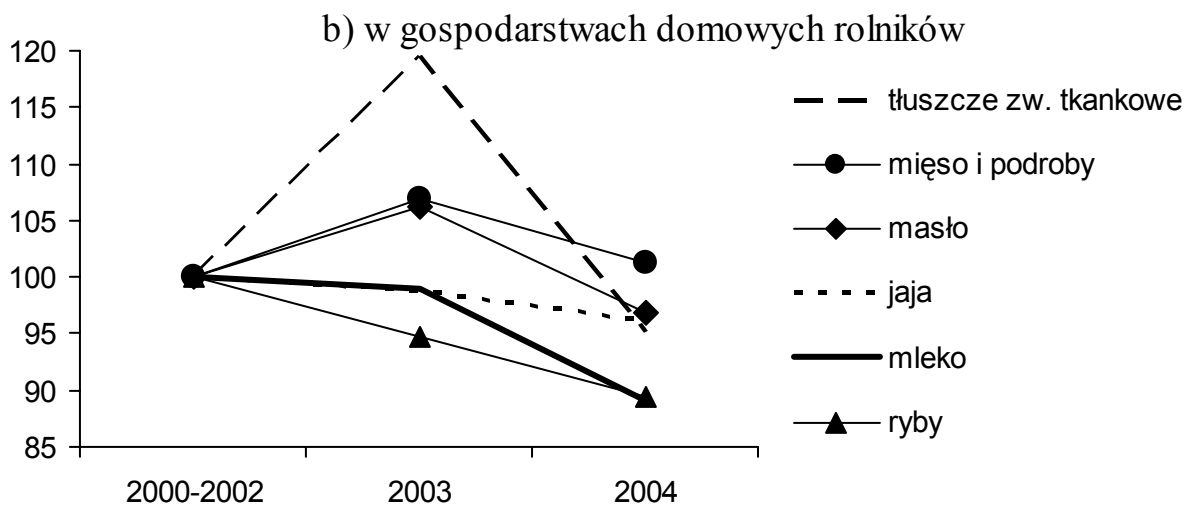
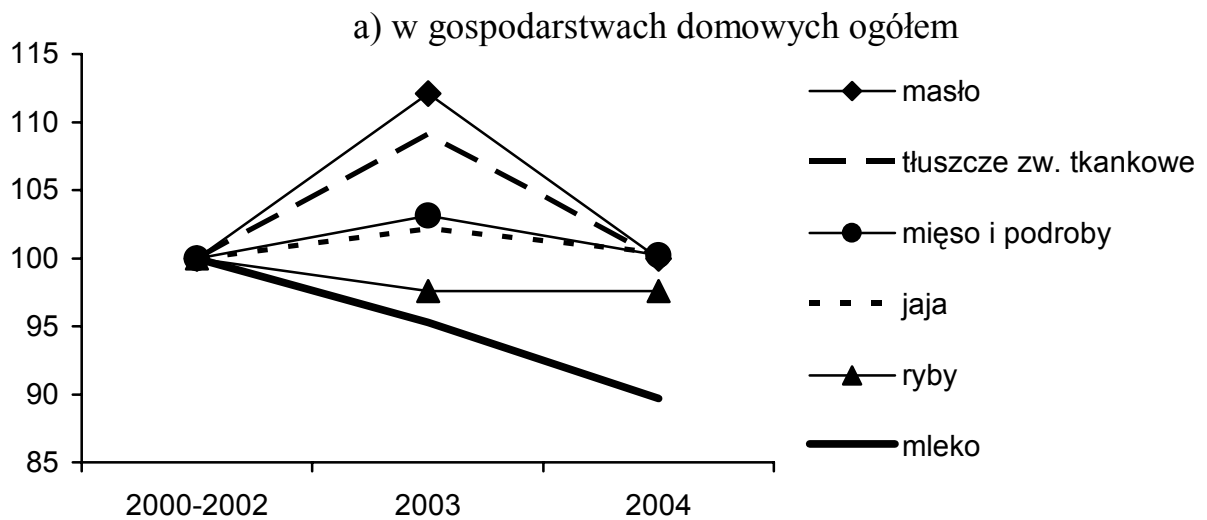
Tabela II.1. Przeciętne miesięczne spożycie artykułów żywnościowych w gospodarstwach domowych (w kg/1 osobę, według badań budżetów rodzinnych)

Wyszczególnienie	2000- -2002	2003	2003 ^a	I kw. 2004	II kw. 2004	III kw. 2004	IV kw. 2004	2004	2003 ^a = 100
Gospodarstwa ogółem									
Mięso i przetwory w tym: drób i wędliny drobiowe	5,42	5,47	5,59	5,28	5,42	5,31	5,70	5,43	97,1
Ryby i przetwory	1,14	1,70	1,75	1,61	1,67	1,76	1,84	1,71	97,7
Mleko płynne (w l)	0,42	0,39	0,41	0,41	0,31	0,30	0,61	0,41	100,0
Sery	5,13	4,80	4,89	4,71	4,46	4,60	4,61	4,60	94,1
Jaja (w szt.)	0,84	0,86	0,89	0,87	0,87	0,88	0,89	0,87	97,8
Tłuszcze jadalne w tym: roślinne masło	14,83	14,77	15,16	14,21	15,71	14,39	15,24	14,89	98,2
Cukier	1,58	1,56	1,61	1,57	1,49	1,56	1,67	1,57	97,5
Przetwory zbożowe	1,03	0,97	1,00	1,00	0,95	1,03	1,09	1,02	102,0
Ziemiaki	0,33	0,35	0,37	0,32	0,34	0,33	0,34	0,33	89,2
Warzywa i przetwory	1,75	1,66	1,69	1,68	1,42	1,80	1,60	1,62	95,9
Owoce i przetwory	9,07	8,68	8,82	8,67	8,46	8,71	8,89	8,68	98,4
	7,59	7,02	7,12	5,20	5,22	8,63	8,58	6,91	97,1
Gospodarstwa rolników									
Mięso i przetwory w tym: drób i wędliny drobiowe	6,70	7,06	7,17	6,32	6,81	6,83	7,18	6,79	94,7
Ryby i przetwory	1,89	1,80	1,83	1,53	1,84	2,07	2,06	1,87	102,2
Mleko płynne (w l)	0,38	0,35	0,36	0,36	0,24	0,23	0,53	0,34	94,4
Sery	8,30	8,11	8,22	7,26	7,66	7,06	7,54	7,39	89,9
Jaja (w szt.)	0,81	0,83	0,84	0,67	0,79	0,80	0,87	0,78	92,9
Tłuszcze jadalne w tym: roślinne masło	18,51	18,02	18,28	15,90	19,74	17,89	17,67	17,79	97,3
Cukier	1,76	1,84	1,87	1,77	1,63	1,71	1,82	1,73	92,5
Przetwory zbożowe	1,03	1,03	1,04	1,01	0,94	1,10	1,10	1,03	99,0
Ziemiaki	0,32	0,33	0,34	0,27	0,31	0,32	0,34	0,31	91,2
Warzywa i przetwory	2,43	2,28	2,32	2,42	1,90	2,42	2,42	2,29	98,7
Owoce i przetwory	10,80	10,70	10,84	9,89	10,54	10,83	10,99	10,56	97,4
	9,68	9,77	9,90	8,38	8,78	9,09	9,70	8,99	90,8
Gospodarstwa pracowników użytkujących gospodarstwo rolne									
Mięso i przetwory w tym: drób i wędliny drobiowe	6,43	6,53	6,61	4,08	4,72	10,45	6,37	6,37	96,4
Ryby i przetwory	4,25	3,68	3,94	3,10	2,90	6,08	3,94	3,97	100,8
Mleko płynne (w l)	5,52	5,62	5,66	5,36	5,69	5,36	5,79	5,56	98,2
Sery	1,68	1,68	1,68	1,68	1,59	1,72	1,86	1,68	100,0
Jaja (w szt.)	0,33	0,30	0,30	0,33	0,24	0,20	0,51	0,32	106,7
Tłuszcze jadalne w tym: roślinne masło	6,41	5,85	5,87	5,41	5,58	5,81	5,60	5,61	95,6
Cukier	0,77	0,77	0,77	0,70	0,76	0,79	0,76	0,75	97,4
Przetwory zbożowe	16,03	15,56	15,68	14,68	16,98	14,95	15,57	15,57	99,3
Ziemiaki	1,57	1,56	1,57	1,61	1,48	1,52	1,67	1,57	100,0
Warzywa i przetwory	1,02	0,98	0,98	1,01	0,95	0,96	1,07	1,00	102,0
Owoce i przetwory	0,28	0,28	0,28	0,26	0,26	0,28	0,27	0,27	96,4
	2,10	1,95	1,96	2,10	1,65	2,16	1,94	1,96	100,0
	9,94	9,45	9,49	9,58	9,03	9,53	9,59	9,43	99,4
	8,63	8,07	8,10	7,64	7,13	8,39	9,18	8,11	100,1
	5,98	5,88	5,92	3,92	4,36	8,94	6,06	5,88	99,3
	4,05	3,66	3,70	3,26	2,48	5,44	3,85	3,78	102,2

^a dane przeliczone w oparciu o nowy system wag, w pełni porównywalne z danymi za 2004 rok.

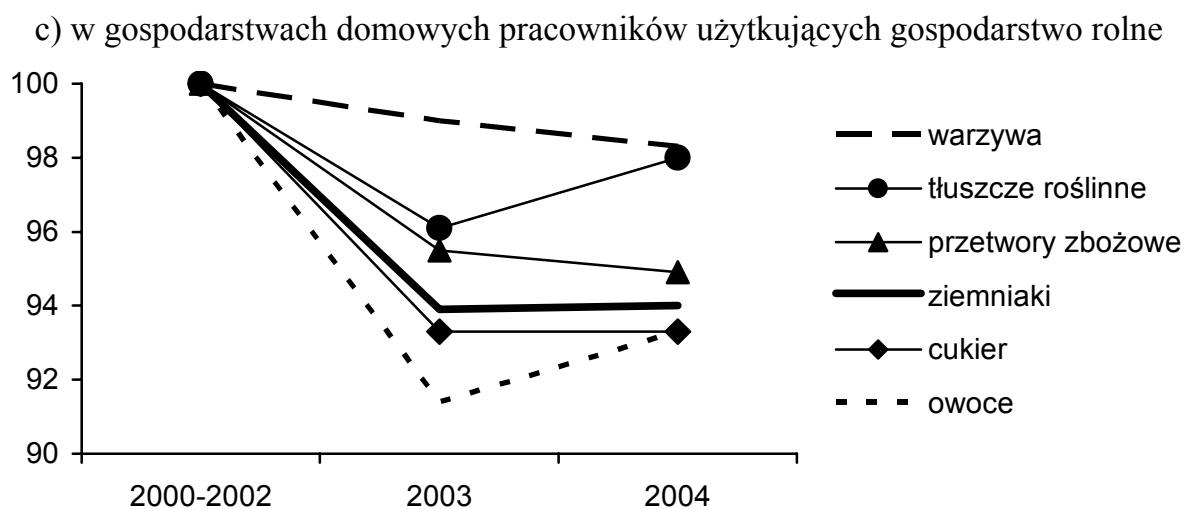
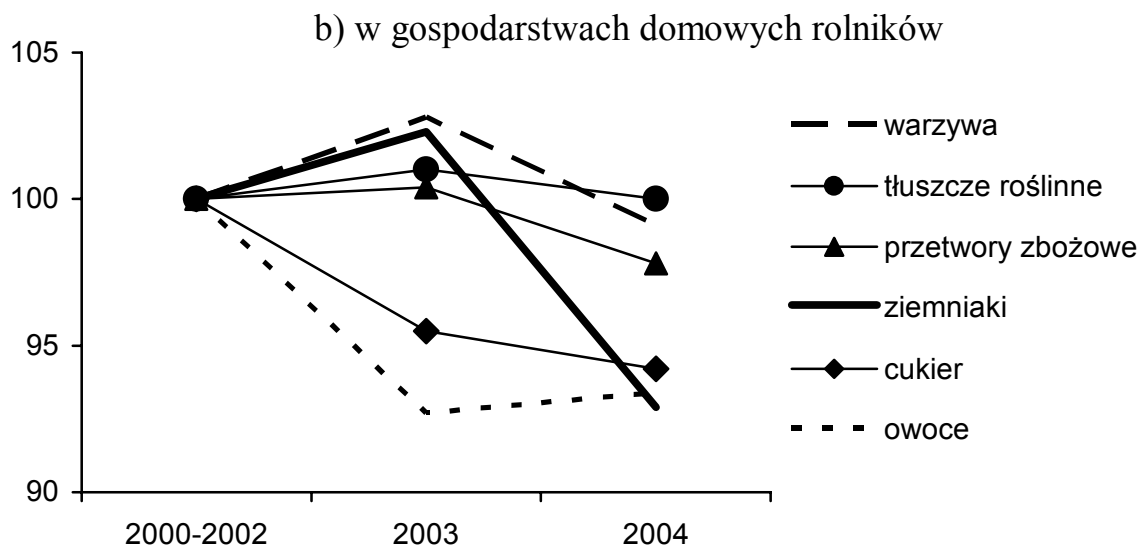
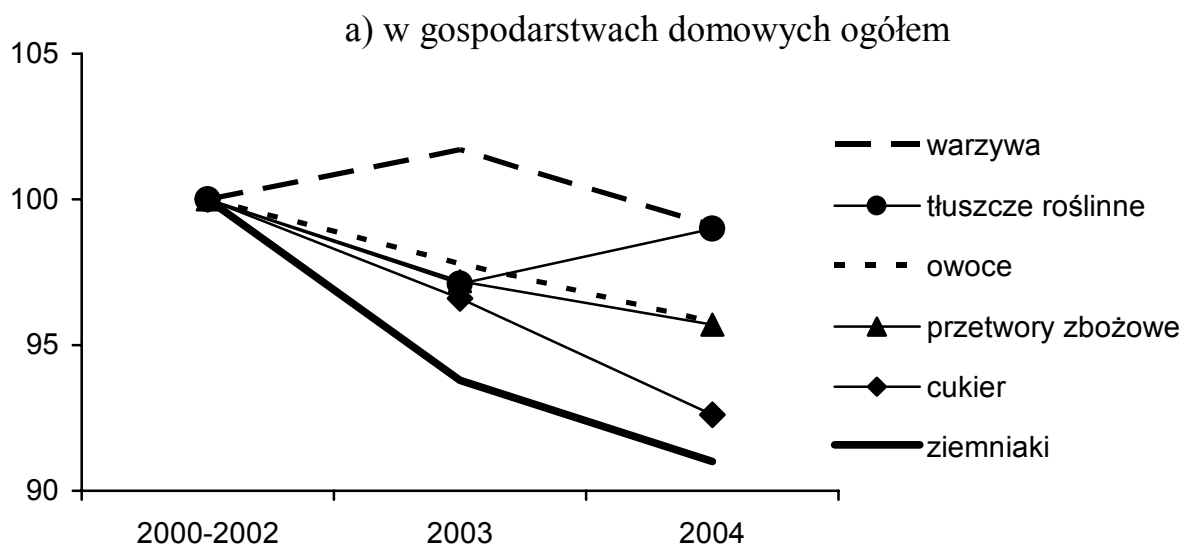
Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB na podstawie danych GUS.

Rysunek II.2. Dynamika spożycia artykułów pochodzenia zwierzęcego
(średnia 2000-2002 = 100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań GUS.

Rysunek II.3. Dynamika spożycia artykułów pochodzenia roślinnego
(średnia 2000-2002 = 100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań GUS.

Nastąpiło **znaczące spowolnienie rozwoju popytu na żywność wysokoprzetworzoną**, przy czym nie było ono znaczące w gospodarstwach powiązanych z rolnictwem. Wzrosła wszakże m.in. konsumpcja wysokogatunkowych wędlin i kiełbas trwałych (o 11,4%), makaronu (o 2,7%), czekolady (o 16,7%), lecz nie zmieniła się konsumpcja wyrobów ciastkarskich, cukierniczych, napojów mlecznych, a spożycie jogurtów, lodów, wód mineralnych oraz soków owocowych i warzywnych było niższe niż przed rokiem (tab. II.2). Nastąpił także dalszy wzrost spożycia w zakładach żywienia zbiorowego, lecz jego udział wciąż pozostaje bardzo niski (tab. II.2).

Tabela II.2. Przeciętne miesięczne spożycie żywności wysokoprzetworzonej w gospodarstwach domowych (w kg/1 osobę, według badań budżetów rodzinnych)

Wyszczególnienie	2000- -2002	2003	2003 ^a	I kw. 2004	II kw. 2004	III kw. 2004	IV kw. 2004	2004	2003 ^a = 100
Gospodarstwa ogółem									
Wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe	0,43	0,43	0,44	0,43	0,52	0,45	0,56	0,49	111,4
Makaron	0,34	0,36	0,37	0,38	0,36	0,39	0,39	0,38	102,7
Wyroby ciastkarskie	0,53	0,56	0,59	0,59	0,59	0,56	0,63	0,59	100,0
Jogurty	0,33	0,35	0,36	0,38	0,36	0,34	0,33	0,35	97,2
Napoje mleczne (w l)	0,24	0,24	0,26	0,22	0,30	0,33	0,20	0,26	100,0
Czekolada	0,07	0,08	0,08	0,08	0,09	0,07	0,11	0,09	112,5
Lody	0,15	0,18	0,18	0,03	0,26	0,34	0,03	0,17	94,4
Wody mineralne	1,30	1,87	1,97	1,58	2,05	2,37	1,54	1,89	95,9
Soki owocowe i warzywne	0,82	0,92	0,97	1,01	1,00	0,82	0,94	0,95	97,9
Udział wydatków w placówkach gastronomicznych w wydatkach na żywność i napoje bezalkoholowe w %	4,2	4,9	4,9	5,4	5,2	5,9	4,5	5,3	+0,4
Gospodarstwa rolników									
Wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe	0,39	0,39	0,40	0,04	0,49	0,45	0,47	0,45	112,5
Makaron	0,30	0,32	0,33	0,31	0,34	0,35	0,38	0,35	106,1
Wyroby ciastkarskie	0,42	0,44	0,45	0,37	0,43	0,49	0,62	0,48	106,7
Jogurty	0,17	0,17	0,17	0,18	0,12	0,16	0,17	0,16	94,1
Napoje mleczne (w l)	0,07	0,09	0,09	0,04	0,15	0,10	0,05	0,08	88,9
Czekolada	0,05	0,05	0,06	0,05	0,06	0,05	0,10	0,07	116,7
Lody	0,14	0,16	0,16	0,01	0,26	0,32	0,01	0,14	87,5
Wody mineralne	0,51	0,72	0,72	0,55	0,70	1,50	0,42	0,78	108,3
Soki owocowe i warzywne	0,27	0,32	0,33	0,32	0,37	0,27	0,43	0,36	109,1
Udział wydatków w placówkach gastronomicznych w wydatkach na żywność i napoje bezalkoholowe w %	1,0	1,1	1,2	2,8	1,0	0,7	1,7	1,5	+0,3
Gospodarstwa pracowników użytkujących gospodarstwo rolne									
Wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe	0,33	0,34	0,34	0,34	0,42	0,34	0,45	0,39	114,7
Makaron	0,28	0,30	0,31	0,33	0,33	0,35	0,35	0,34	109,7
Wyroby ciastkarskie	0,41	0,44	0,44	0,41	0,43	0,47	0,49	0,45	102,3
Jogurty	0,20	0,22	0,23	0,25	0,23	0,19	0,21	0,22	95,7
Napoje mleczne (w l)	0,09	0,10	0,10	0,07	0,13	0,11	0,06	0,10	100,0
Czekolada	0,06	0,06	0,06	0,06	0,07	0,04	0,09	0,07	116,7
Lody	0,13	0,16	0,17	0,02	0,25	0,37	0,02	0,17	100,0
Wody mineralne	0,58	0,81	0,82	0,66	0,95	1,28	0,61	0,88	107,3
Soki owocowe i warzywne	0,40	0,53	0,54	0,59	0,58	0,41	0,54	0,53	98,1
Udział wydatków w placówkach gastronomicznych w wydatkach na żywność i napoje bezalkoholowe w %	1,7	2,5	2,5	2,4	2,5	1,8	2,0	2,1	-0,4

^a dane przeliczone w oparciu o nowy system wag, w pełni porównywalne z danymi za 2004 rok.

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB na podstawie danych GUS.

Kontynuowany był trend spadkowy spożycia naturalnego w gospodarstwach domowych i w ślad za tym **nastąpiło zwiększanie udziału zakupów rynkowych żywności** (tab. II.3). W 2004 roku udział zakupów rynkowych w koszyku żywności będącej w dyspozycji przeciętnego gospodarstwa domowego wyniósł w ujęciu wartościowym 93,1%, wobec 92,1% w 2003 roku i 91,5% średnio w latach 2000-2002. Wartość samozaopatrzenia w cenach rynkowych stanowiła 6,9%, wobec 7,9% w 2003 roku i 8,5% średnio w latach 2000-2002.

Tabela II.3. Udział samozaopatrzenia w spożyciu żywności w gospodarstwach domowych (w ujęciu ilościowym w %, według badań budżetów rodzinnych)

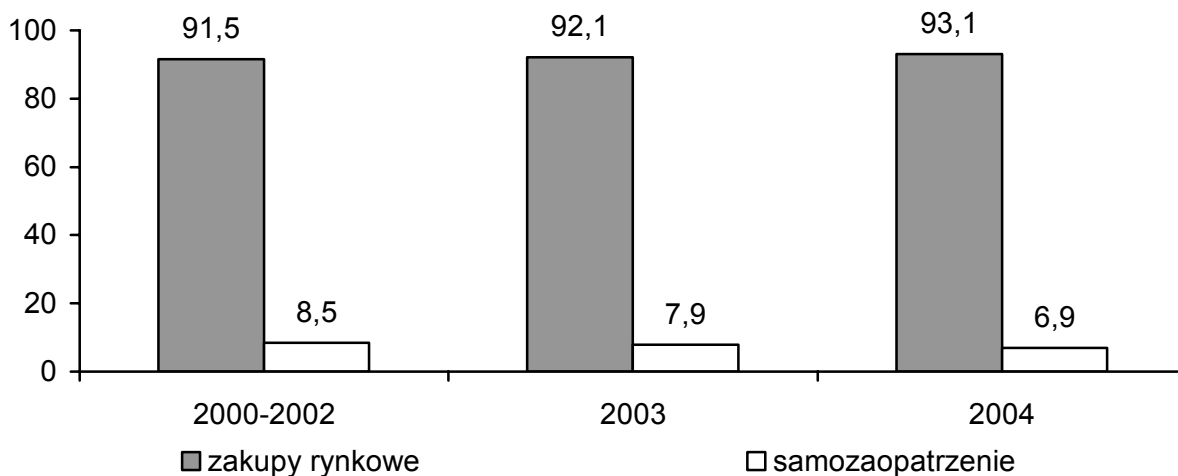
Wyszczególnienie	2000- -2002	2003	I kw. 2004	II kw. 2004	III kw. 2004	IV kw. 2004	2004	2003 ^a = 100
Gospodarstwa ogółem								
Żywność ogółem	18,0	16,1	13,5	13,7	17,0	14,1	14,6	81,1
Mięso i przetwory	11,3	11,0	10,4	9,2	9,4	9,6	9,6	85,0
Mleko płynne	23,8	21,7	17,4	19,7	19,3	18,9	18,9	79,4
Sery twarogowe	16,4	13,2	9,6	13,0	13,2	11,1	11,3	68,9
Jaja	24,9	21,4	18,2	21,3	21,1	18,2	19,7	79,1
Masło	3,1	2,9	3,1	2,9	3,0	2,9	3,0	96,8
Tłuszcze zwierz. tkankowe	14,9	16,7	16,0	15,0	15,0	12,5	13,6	91,3
Przetwory zbożowe	2,0	1,7	1,4	1,3	1,0	2,2	1,3	65,0
Ziemniaki	30,9	30,2	37,5	32,2	24,8	23,4	28,1	90,9
Warzywa i przetwory	29,8	28,6	26,7	15,1	30,4	26,0	25,6	85,9
Owoce i przetwory	22,0	19,1	5,0	9,8	33,9	17,8	18,4	83,6
Gospodarstwa rolników								
Żywność ogółem	62,5	60,3	57,1	60,8	59,5	55,5	58,2	93,1
Mięso i przetwory	57,0	57,5	56,8	57,0	54,2	51,7	54,8	96,1
Mleko płynne	87,7	86,6	84,6	88,8	81,2	84,2	84,7	96,6
Sery twarogowe	61,9	57,8	56,3	63,5	57,9	58,5	58,6	94,7
Jaja	85,5	80,7	75,7	85,8	80,4	74,4	79,3	92,7
Masło	16,7	15,2	18,5	19,4	21,9	23,5	22,6	135,3
Tłuszcze zwierz. tkankowe	64,2	62,5	65,3	65,8	65,5	52,6	61,5	95,8
Przetwory zbożowe	8,6	7,6	7,4	6,2	5,4	7,9	6,8	79,1
Ziemniaki	93,3	91,6	96,2	97,0	90,0	87,1	92,4	99,0
Warzywa i przetwory	71,6	70,0	78,4	53,4	69,3	61,5	65,3	91,2
Owoce i przetwory	59,4	58,2	28,1	39,7	81,4	55,1	56,4	94,9
Gospodarstwa pracowników użytkujących gospodarstwo rolne								
Żywność ogółem	48,5	46,6	45,4	43,6	48,7	42,5	45,1	92,9
Mięso i przetwory	34,3	35,4	39,4	31,5	31,2	31,4	33,1	96,5
Mleko płynne	59,5	56,9	54,7	54,5	59,7	52,9	55,4	93,1
Sery twarogowe	36,2	32,5	24,3	32,9	36,7	27,6	30,7	84,8
Jaja	68,1	64,7	64,9	65,0	66,6	56,2	62,9	82,4
Masło	15,7	10,7	11,5	11,5	17,9	14,8	14,8	94,3
Tłuszcze zwierz. tkankowe	52,1	46,7	16,9	30,6	73,9	49,6	48,9	93,9
Przetwory zbożowe	6,4	5,6	4,6	4,4	3,6	4,0	4,1	64,1
Ziemniaki	82,2	83,6	92,8	84,6	78,4	74,8	81,8	99,5
Warzywa i przetwory	62,3	62,4	68,4	43,6	63,0	58,3	59,0	94,7
Owoce i przetwory	52,1	46,7	16,9	30,6	73,9	49,6	48,9	93,9

^a dane przeliczone w oparciu o nowy system wag, w pełni porównywalne z danymi za 2004 rok.

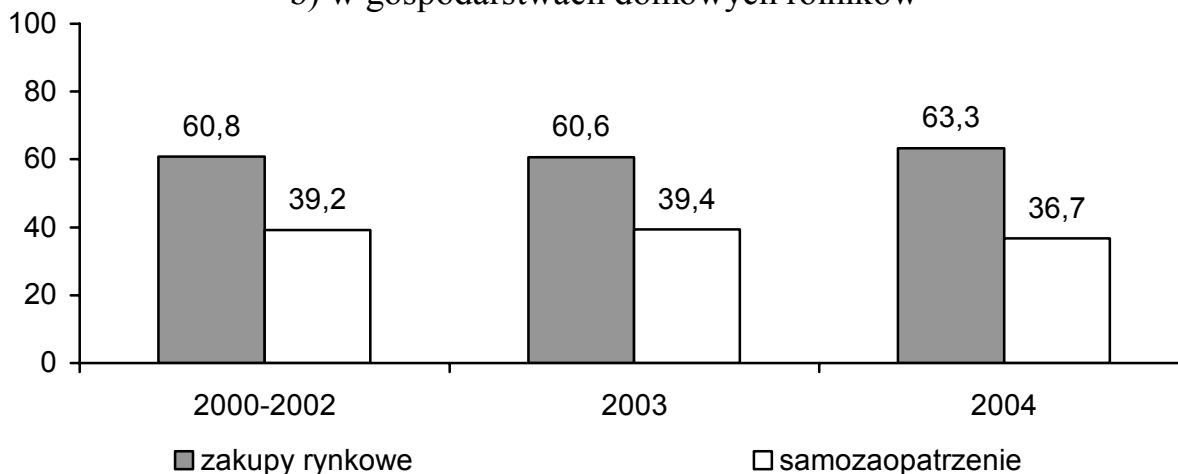
Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB na podstawie danych GUS.

Rysunek II.4. Udział zakupów rynkowych i samozaopatrzenia w spożyciu żywności (w ujęciu wartościowym, w %)

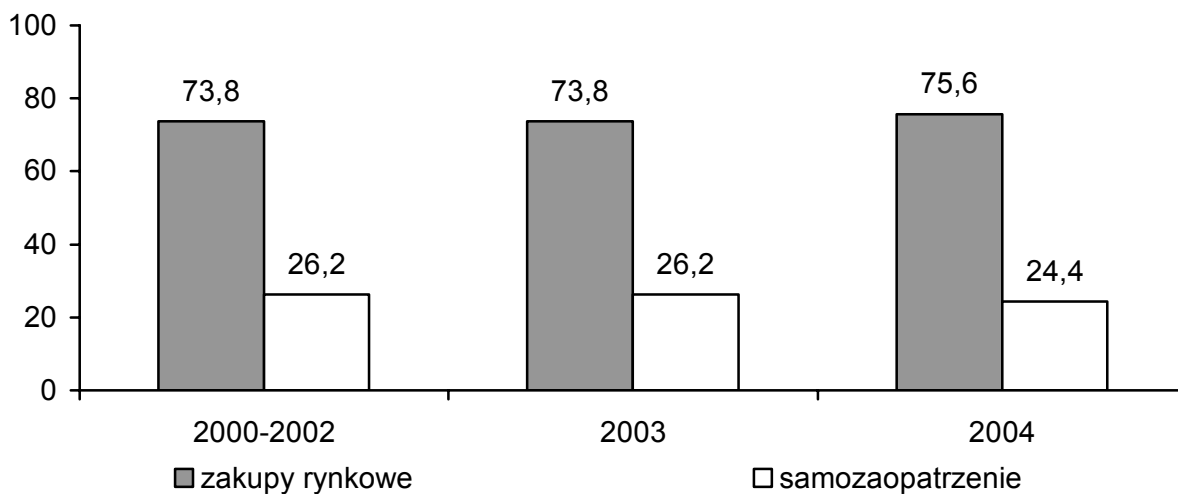
a) w gospodarstwach domowych ogółem

b) w gospodarstwach domowych rolników

c) w gospodarstwach domowych pracowników użytkujących gospodarstwo rolne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań GUS.

Największy udział samozaopatrzenia w spożyciu żywności z natury rzeczy występował w środowisku wiejskim. W gospodarstwach rolników 36,7% wartości spożywanej żywności pochodziło z własnej produkcji, wobec 39,4% w 2003 roku i 39,2% średnio w latach 2000-2002, a w gospodarstwach pracowników użytkujących gospodarstwo rolne odpowiednio 24,4, 26,2 i 26,2%.

Z samozaopatrzenia spożywano najczęściej ziemniaków, warzyw, jaj, mleka i owoców. Samozaopatrzenie miało także duży udział w spożyciu śmietany, serów twarogowych, tłuszczów zwierzęcych oraz mięsa. Natomiast cukier i tłuszcze roślinne wszyscy konsumenci pozyskiwali wyłącznie poprzez zakupy rynkowe.

Tabela II.4. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych
(w kg na 1 mieszkańca, według danych bilansowych)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	średnia 2000-2002	2003	2004 ^a	2005 ^b	wskaźnik zmian średnia = 100
Mięso i przetwory	65,4	65,9	69,5	67,2	72,1	71,5	69,0	102,7
w tym: drób	14,5	17,0	19,8	17,1	19,7	22,0	23,0	134,5
Ryby i przetwory	12,5	12,3	10,0	11,6	10,4	11,5	11,7	100,9
Mleko (w l)	191	187	182	187	181	170	165	88,2
Jaja (w szt.)	186	196	211	198	214	212	216	109,1
Tłuszcze jadalne	28,4	29,5	30,8	29,6	29,2	29,2	29,5	99,7
w tym: roślinne	17,6	18,5	19,5	18,5	17,6	18,0	18,5	100,0
masło	4,2	4,3	4,6	4,4	4,7	4,4	4,3	97,7
Cukier	41,6	41,2	43,6	42,1	40,5	40,5	40,5	96,2
Przetwory zbożowe	119	121	120	120	120	119	119	99,2
Ziemniaki	132	131	131	131	130	129	128	97,7
Warzywa	120	122	111	118	110	111	111	94,1
Owoce	51,1	57,7	56,7	55,2	54,5	55,0	54,5	98,7

^a szacunek IERiGŻ-PIB; ^b prognoza IERiGŻ-PIB.

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB na podstawie danych GUS, MIR i obliczeń własnych.

Badania GUS wskazują więc, że z powodu wzrostu cen oraz spadku realnych emerytur i świadczeń społecznych, przy malejącym tempie wzrostu wynagrodzeń **po przystąpieniu do Unii Europejskiej obniżyło się spożycie żywności**. Ocenę tę potwierdzają bilanse produktów rolno-spożywczych, z których wynika, że w 2004 roku mniejsze było spożycie mięsa, masła, jaj i produktów mleczarskich, a wyższe tylko ryb, tłuszczów roślinnych oraz owoców i warzyw. **Oznaczało to mniejsze zapotrzebowanie rynku krajowego na produkty rolnictwa. Dla przetwórstwa skutki tego zjawiska częściowo kompensował dalszy spadek samozaopatrzenia, a także wspomniany wzrost cen żywności oraz rosnący popyt eksportowy.**

2. Dostawy żywności do handlu detalicznego

Dostawy do detalu, szacowane przez GUS na podstawie bilansów produkcji przemysłowej, importu i eksportu żywności, **potwierdzają ocenę, że po przystąpieniu do Unii Europejskiej nastąpiło obniżenie chłonności rynku krajowego na podstawowe produkty rolno-spożywcze.** Świadczy o tym przede wszystkim znaczący spadek dostaw do detalu takich produktów jak przetwory mięsne, masło, sery świeże, czy też mąki i margaryna (tab. II.5). Oceny tej nie podważa wzrost dostaw mięsa surowego i wódek, gdyż:

Tabela II.5. Dostawy żywności i napojów do detalu

Grupy produktów	II kw. 2003 – – I kw. 2004	II kw. 2004 – – I kw. 2005	Wskaźnik dynamiki
	w tys. ton		
Mięso surowe czerwone	831	1 093	131,5
Mięso drobiowe	667	836	125,3
Przetwory mięsne	777	723	93,1
w tym: wędliny	691	649	93,8
konserwy	25,5	20,4	80,0
Margaryna	338	337	99,7
Masło	150	138	92,0
Sery	488	490	100,4
w tym: podpuszczkowe	165	174	105,5
świeże	275	270	98,2
Mąka pszenna	1 703	1 622	95,2
Mąka żytnia	133	128	96,2
Kasze i grysiaki	68	74	108,8
Makaron	86	97	112,8
Dżemy owocowe	49	55,5	113,3
Cukierki	40	41	102,5
Czekolada	102	148	145,1
Kawa palona	91	91	100,0
Wódki (w tys. hl 100%)	903	1 021	113,1
Wina i miody pitne (w tys. hl)	2 979	2 601	87,3
w tym: gronowe (łącznie z wermutem)	989	1 006	101,7
pozostałe	2 090	1 495	71,5
Piwo (w tys. hl)	28 754	29 110	101,2
Papierosy (w mld szt.)	72,5	73,4	101,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Biuletynach Statystycznych GUS.

- większe dostawy mięsa surowego są nie tylko efektem wzrostu spożycia mięsa drobiowego, lecz przede wszystkim zmiany struktury źródeł zaopatrzenia ludności, gdyż w 2004 roku nastąpiło przyspieszenie procesów uprzemysławiania ubojów zwierząt rzeźnych, spowodowane dostosowywaniem przemysłu mięsnego do standardów weterynaryjnych UE,
- wyższa sprzedaż wódek nie jest wynikiem wyższej ich konsumpcji, lecz przede wszystkim efektem wcześniejszej obniżki akcyzy, osłabiającej szarą strefę w tym sektorze oraz zmniejszającej atrakcyjność zakupu win owocowych.

Dane o dostawach wskazują, że po wejściu do UE nastąpiło także spowolnienie rozwoju krajowego rynku piwa, co wynikało m.in. z chłodnego lata.

Z bilansów dostaw rynkowych wynika, że po wejściu do UE nastąpił bardzo duży wzrost chłonności rynku na czekoladę, makaron i dżemy owocowe, a znaczący także na sery podpuszczkowe, kasze i cukierki. Świadczy to o kontynuacji zmian struktury krajowego rynku żywnościowego, lecz ich wpływ na ogólny stan tego rynku jest wciąż mały. **Udział wymienionych, rozwijających się rynków w całkowitym popycie na żywność i napoje wciąż nie przekracza 10%.**

3. Popyt eksporterów i importerów żywności

Integracja z Unią Europejską otworzyła unijne rynki zbytu na polską żywność i umożliwiła wykorzystanie przewag cenowo-kosztowych. **W 2004 roku eksport rolno-spożywczy zwiększył się o 30%, a w pierwszych miesiącach 2005 roku o dalsze prawie 40%.** W okresie od V 2004 roku do IV 2005 roku osiągnął on wartość 5,8 mld euro i był o 44% wyższy niż w 2003 roku. **Wejście do UE nie tylko ożywiło, lecz wręcz wywołało boom eksportowy,** który był jedną z przyczyn wzrostu krajowych cen produktów rolno-spożywczych.

Tabela II.6. Wartość obrotów polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi (w mln euro)

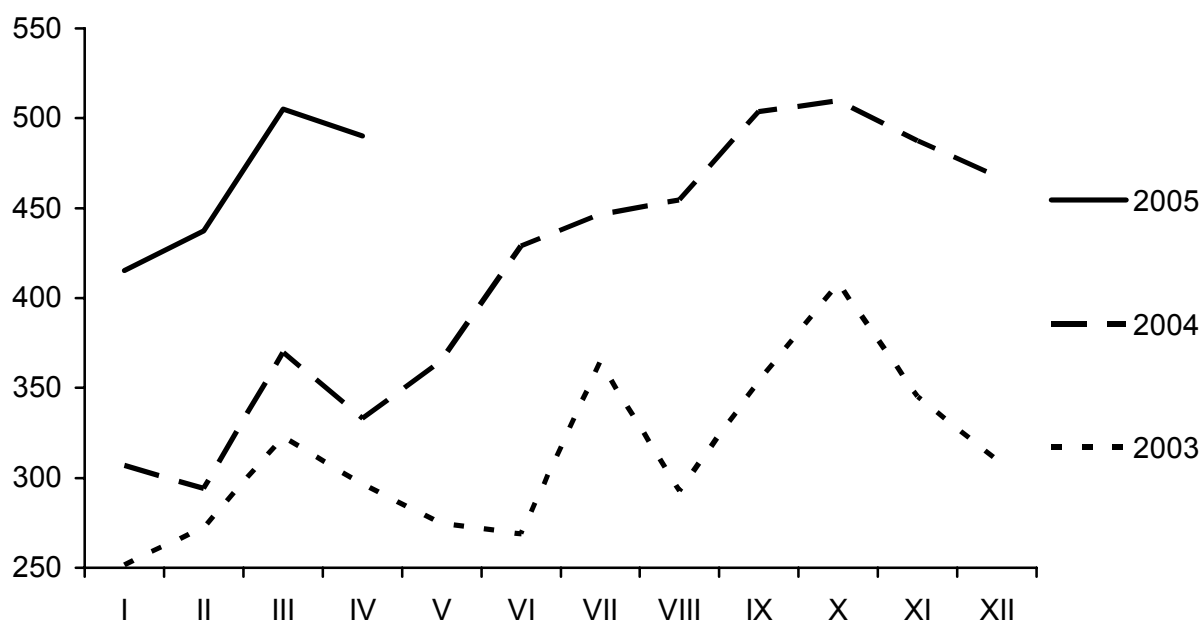
Wyszczególnienie	2003	2004	I-IV 2004	I-IV 2005	<u>2004</u> 2003	<u>I-IV 2005</u> I-IV 2004
Eksport	4 010,4	5 222,8	1 391,3	1 940,7	130,2	139,5
Import	3 556,9	4 369,3	1 308,2	1 600,1	122,8	122,3
Saldo	453,5	853,5	83,1	340,5	188,2	409,7

Źródło: W. Łopaciuk: *Eksport polskich produktów rolno-spożywczych po wejściu do UE. Przemysł Spożywczy 2005, nr 8 (w druku).*

W ostatnich dwóch latach wzrastał także import sektora żywnościowego. W 2004 roku zwiększył się on o 22,8%, a jego przyrost w pierwszych miesiącach 2005 roku utrzymuje się również na poziomie 22%. W okresie od maja 2004 roku do kwietnia 2005 roku import produktów rolnictwa i przemysłu spożywczego osiągnął wartość 4,7 mld euro i był o 31% wyższy niż w 2003 roku. W tym okresie dodatnie saldo wymiany tymi produktami zwiększyło się z ok. 450 mln euro do 1,1 mld euro, a więc ponad dwukrotnie.

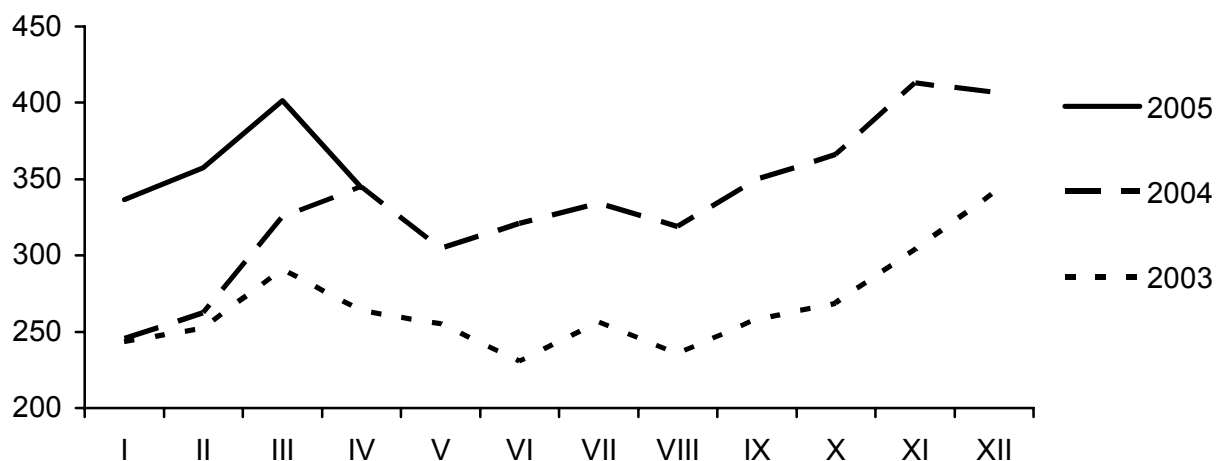
Analiza wyników handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w kolejnych miesiącach po wejściu do Unii Europejskiej wskazuje, że **wzrost eksportu był stały, a jego dynamika** nie tylko nie maleje, lecz **ma tendencję rosnącą** (rys. II.5). Nie spełniły się obawy, że wzmocnienie waluty krajowej spowoduje osłabienie dynamiki rozwoju eksportu. Stałym zjawiskiem jest także to, że **dynamika importu** (rys. II.6) w kolejnych miesiącach po wejściu do Unii Europejskiej **była mniejsza od dynamiki eksportu**. W ślad za tym **dodatnie saldo obrotów produktami rolno-spożywczymi miało stałą tendencję wzrostową** (rys. II.7); jego średnia wartość miesięczna zwiększyła się z 38 mln euro w 2003 roku i 21 mln euro w okresie I-IV 2004 roku, do 96 mln euro w okresie V-XII 2004 roku i 85 mln euro w okresie I-IV 2005 roku.

Rysunek II.5. Eksport żywności, zwierząt, napojów, wyrobów tytoniowych i tłuszczów (w mln euro)

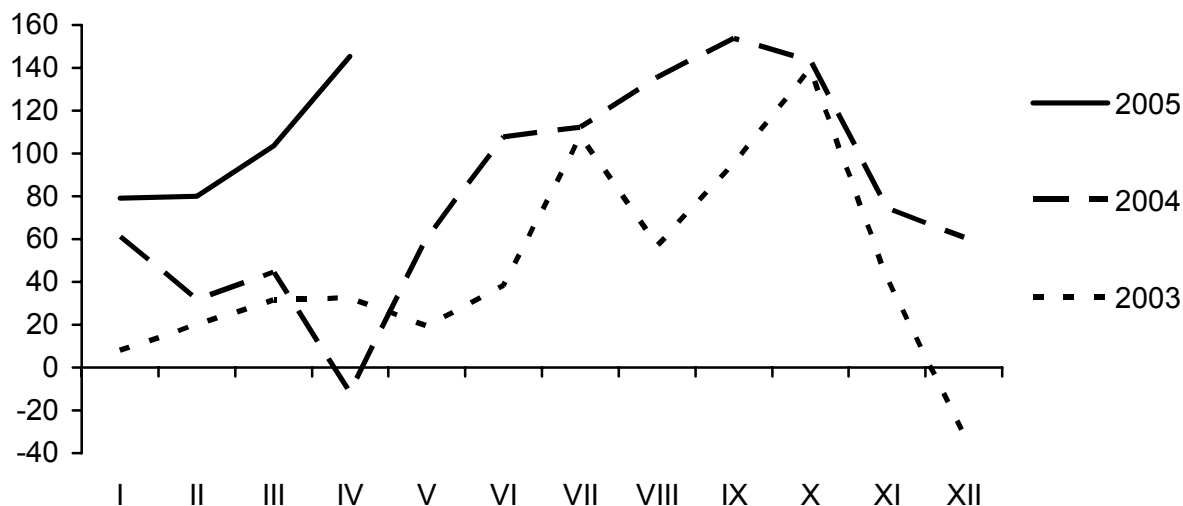
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Biuletynach Statystycznych 2004, nr 3; 2005, nr 1 i 5.

Rysunek II.6. Import żywności, zwierząt, napojów, wyrobów tytoniowych i tłuszczów (w mln euro)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Biuletynach Statystycznych 2004, nr 3; 2005, nr 1 i 5.

Rysunek II.7. Saldo wymiany zagranicznej żywnością, zwierzętami, napojami, wyrobami tytoniowymi i tłuszczami (w mln euro)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Biuletynach Statystycznych 2004, nr 3; 2005, nr 1 i 5.

Kolejną cechą wymiany zagranicznej jest **unijna orientacja eksportowa polskiego sektora żywnościowego**. Po wejściu do UE eksport polskich produktów rolno-spożywczych na te rynki zwiększył się o 63%, a udział Unii w eksporcie z Polski wzrósł z 65 do 74%. Szybciej rozwijał się eksport żywności do starych niż nowych członków UE. Dodatkowo saldo obrotów z krajami UE zwiększyło się z 440 mln euro w 2003 roku do 1,2 mld euro po przystąpieniu do Unii. Tej zmianie orientacji towarzyszył powolny wzrost eksportu do innych krajów (o 8%) i nieco szybszy wzrost importu (o 15%). W obrotach z krajami spoza Unii wystąpiło niewielkie saldo ujemne (tab. II.7).

Tabela II.7. Obroty produktami rolno-spożywczymi Polski z UE i innymi krajami

Wyszczególnienie	2003	2004	I-IV 2004	I-IV 2005	V 2004 – – IV 2005	2004 2003	I-IV 2005 I-IV 2004	V 2004 – IV 2005 2003
	w mln euro					w %		
UE-15 Eksport	2 041,6	2 969,3	706,3	1 117,2	3 380,2	145,4	158,2	165,5
UE-15 Import	1 848,5	2 349,5	638,2	946,3	2 657,6	127,1	148,3	143,8
Saldo	193,1	619,9	68,1	170,9	722,6	321,0	250,9	374,2
UE-10 Eksport	575,1	786,3	218,2	320,1	888,2	136,7	146,7	154,4
UE-10 Import	327,4	373,3	96,6	140,3	417,0	114,0	145,2	127,4
Saldo	247,8	413,0	121,6	179,8	471,2	166,7	147,9	190,2
UE-25 Eksport	2 616,7	3 755,6	924,6	1 437,3	4 268,4	143,5	155,4	163,1
UE-25 Import	2 175,9	2 722,7	734,8	1 086,6	3 074,6	125,1	147,9	141,3
Saldo	440,8	1 032,9	189,8	350,7	1 193,8	234,3	184,8	270,8
Inne rynki								
Eksport	1 393,7	1 467,2	466,7	503,4	1 503,9	105,3	107,9	107,9
Import	1 381,0	1 646,6	573,4	513,5	1 586,7	119,2	98,6	114,9
Saldo	12,7	-179,4	-106,7	-10,1	-82,8	x	x	x

Źródło: W. Łopaciuk: *Eksport...*, op. cit. i obliczenia własne.

Rozwój eksportu był zjawiskiem powszechnym, występującym prawie we wszystkich działach polskiej gospodarki żywnościowej. Po wejściu do Unii Europejskiej (tab. II.8):

- najszybciej rozwijał się eksport sektora olejarzkiego, głównie rzepaku, oraz tytoniowego i mleczarskiego; wartość eksportu tych sektorów zwiększyła się dwukrotnie;

Tabela II.8. Wartość eksportu głównych działów polskiej gospodarki żywnościowej

Wyszczególnienie	w mln euro			w %	
	2003	2004	V 2004 – – IV 2005	V 2004 – IV 2005 2003	I-IV 2005 I-IV 2004
Zboża i przetwory zbożowe	166,1	190,9	220,7	132,8	162,6
Nasiona oleiste, oleje i śruty	35,9	116,2	142,2	396,1	340,7
Ziemniaki i przetwory	97,9	106,8	111,8	114,2	113,5
Cukier, melasa i przetwory	407,7	590,1	633,0	155,2	127,6
Warzywa, owoce, grzyby i ich przetwory	1 186,4	1 254,8	1 340,0	112,9	123,4
Kawa, herbata	121,1	115,2	118,5	97,8	122,6
Tytoń, papierosy	73,4	128,3	156,3	212,9	206,1
Alkohole	57,1	78,3	82,4	144,3	119,7
Inne roślinne	139,6	270,4	271,5	194,5	100,8
Żywe zwierzęta	150,1	218,1	240,1	160,0	137,5
Mięso czerwone i przetwory	356,1	499,8	562,6	158,0	146,3
Drób i przetwory	238,8	273,7	322,8	135,2	210,6
Produkty mleczarskie	329,0	554,9	644,6	195,9	185,4
Ryby i przetwory	221,1	242,2	246,3	111,4	105,3
Inne zwierzęce	117,4	126,6	127,2	108,3	101,5
Pozostałe produkty	254,3	349,5	420,8	165,5	182,6

Źródło: W. Łopaciuk: *Eksport...*, op. cit. i obliczenia własne.

- bardzo wysoki przyrost wartości (o ponad 50%) osiągnęli także eksporterzy mięsa czerwonego i przetworów, żywych zwierząt, cukru i przetworów oraz tzw. pozostałych produktów;
- znaczący był również (o ponad 30%) wzrost wartości eksportu przetworów zbożowych, drobiu i przetworów oraz napojów alkoholowych;
- mały był natomiast (nie więcej niż 15%) przyrost wartości eksportu sektora owocowo-warzywnego, ziemniaczanego oraz rybnego.

Tabela II.9. Eksport produktów rolnictwa i przemysłu spożywczego
(w tys. ton miesięcznie)

Wyszczególnienie	2003	2004	2004 I-IV	2004 V-XII	2005 I-IV	V 2004 – – IV 2005
Zboża	47,6	23,5	0,2	35,1	18,7	29,6
w tym: pszenica	46,6	15,9	0,05	23,7	0,2	15,9
Mąki, kasze i ziarno obrobione	1,1	0,8	0,3	1,0	0,8	0,9
Słód	1,4	3,2	1,7	3,9	3,8	3,9
Produkty wtórnego przetwórstwa zbóż	9,2	12,9	10,6	14,0	14,9	14,6
Olej rzepakowy	0,1	2,8	0,1	4,1	5,6	4,6
Margaryny	1,6	1,6	1,5	1,7	2,0	1,8
Śruty rzepakowe	13,1	11,1	10,9	11,2	26,6	16,7
Ziemniaki	12,8	5,4	9,5	3,3	2,0	3,9
Produkty skrobiowe	4,2	6,5	8,3	5,6	11,4	7,5
Przetwory spożywcze (ziemniaczane)	7,4	7,8	7,9	7,7	8,9	8,1
Warzywa świeże	32,2	30,5	30,8	30,4	41,2	34,0
Przetwory warzywne	29,9	35,0	36,9	34,1	40,9	36,4
w tym: mrożonki	23,3	27,1	29,0	26,1	33,0	28,4
Pieczarki	8,3	10,7	11,3	10,4	12,2	11,0
Owoce świeże	38,3	53,5	72,5	39,1	82,5	56,0
Przetwory owocowe	46,4	50,6	39,8	56,0	46,5	52,8
w tym: koncentrat	18,7	18,4	10,9	22,2	12,7	19,0
mrożonki	18,3	20,1	15,6	22,3	23,6	22,7
Mleko w proszku	9,0	10,7	6,6	12,7	8,4	11,3
Sery	4,3	6,8	5,7	7,2	6,7	7,0
Masło i tłuszcze mleczne	0,8	2,3	1,4	2,7	2,4	2,6
Żywiec wołowy	3,1	3,6	3,2	3,8	3,3	3,6
Mięso wołowe	3,7	5,6	4,0	6,3	7,8	6,8
Mięso i przetwory wieprzowe	20,9	17,3	24,6	13,7	14,9	14,1
Jaja	1,1	2,2	1,7	2,5	3,6	2,9
Mięso drobiowe	9,0	9,6	4,9	11,9	11,2	11,7
Ryby i przetwory	9,2	10,8	11,1	10,5	12,3	11,1
Cukier	35,5	35,7	36,1	35,6	46,5	39,2
Melasa	24,4	19,6	21,7	18,5	24,6	20,6
Słodycze	7,7	11,3	12,8	10,5	9,8	10,3
Pieczyno cukiernicze	3,3	4,2	3,8	4,5	3,7	4,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IERiGŻ-PIB publikowanych w analizach rynkowych i w biuletynie Rynek Rolny 2005, nr 4 i 6.

W pierwszych miesiącach 2005 roku nastąpiło dalsze przyspieszenie w eksporcie produktów sektora drobiarskiego, zbożowego i owocowo-warzywnego, przy utrzymaniu wysokiej dynamiki eksportu produktów sektora mleczarskiego, mięsnego, olejarskiego i tytoniowego. Natomiast spowolnienie rozwoju obserwuje się w eksporcie cukru i przetworów, ryb i przetworów oraz napojów alkoholowych.

Przyrost wartości eksportu był wyższy niż masy wyeksportowanych produktów. Dotyczy to szczególnie takich sektorów jak mleczarski, mięsny oraz produkcji i przetwórstwa cukru. Jest to głównie efekt zmiany kierunków eksportu, gdyż część sprzedaży na rynki wschodnie po niskich cenach zastąpiono eksportem na rynki unijne o wyższych cenach. Największy przyrost masy eksportowanych produktów nastąpił w sektorze olejarskim, wtórnego przetwórstwa zbóż i słodu, owoców i warzyw (głównie reeksport owoców cytrusowych i bananów), serów i masła, produktów cukierniczych oraz jaj, mięsa wołowego, produktów skrobiowych i pieczarek. Zwiększyła się również masa eksportowanych przetworów owocowo-warzywnych, ryb i przetworów, żywca wołowego. Wśród produktów wymienionych w tab. II.9, obniżył się jedynie eksport mięsa wieprzowego (ale przy wzroście wartości) oraz melasy, zbóż i ziemniaków, a wartościowo także kawy i herbaty.

Wzrost wartości importu o ok. 22% wynikał głównie z dużego importu mięsa wieprzowego i drobiowego, który nastąpił w II półroczu 2004 roku z powodu wysokich krajowych cen tych gatunków mięsa; import ten istotnie obniżył się w 2005 roku. Po wejściu do Unii notowano także duży wzrost importu skrobi, a także dalszy przyrost importu produktów przetwórstwa zbóż, produktów sektora olejarskiego, rybnego i owocowo-warzywnego (tab. II.10). W większości dotyczy to produktów i półfabrykatów z surowców, które nie są wytwarzane w naszej strefie klimatycznej, i które w dużej części są reeksportowane, głównie w postaci przetworzonej.

Stan powiązania polskiej gospodarki żywnościowej z rynkiem międzynarodowym jest bardzo zróżnicowany w poszczególnych sektorach (tab. II.11). **Jest on najwyższy w przetwórstwie ryb, w sektorze cukierniczym, owocowo-warzywnym (łącznie z sokowniczym), ziemniaczanym i przetwórstwie kawy i herbaty.** Są to branże o rozwiniętej orientacji eksportowej, zbywających dużą część (ponad 30%) swojej produkcji na rynkach zagranicznych, a równocześnie bardzo zależne od importu surowców. Mają one tak silną orientację eksportową, że korzystając głównie z surowców wytwarzanych w innych strefach klimatycznych osiągają wpływy z eksportu, finansujące nie tylko import dla potrzeb reeksportu, lecz także znaczną część surowców, potrzebnych na zaopatrzenie rynku krajowego.

Tabela II.10. Import głównych produktów rolnictwa i przemysłu spożywczego
(w tys. ton miesięcznie)

Wyszczególnienie	2003	2004	2004 I-IV	2004 V-XII	2005 I-IV	V 2004 – – IV 2005
Zboża	40,6	61,0	96,8	43,1	37,5	45,0
Produkty pierwotnego przetwórstwa zbóż	5,9	6,8	4,8	7,8	8,0	7,9
Słód	14,7	15,6	12,0	17,4	13,5	17,0
Produkty wtórnego przetwórstwa zbóż	4,0	5,5	4,8	5,8	5,8	5,8
Oleje	18,7	22,2	17,8	24,4	25,3	24,7
Śruty	133,8	137,1	132,6	139,3	146,7	141,8
Margaryny	0,25	1,0	0,4	1,3	1,8	1,4
Ziemniaki	2,4	2,2	2,4	2,1	3,2	2,4
Skrobia	7,3	12,0	7,4	14,4	6,7	11,8
Inne przetwory ziemniaczane	0,3	0,8	0,2	1,0	1,0	1,0
Warzywa świeże	15,1	16,5	19,4	15,0	17,6	15,9
Przetwory warzywne	5,9	7,0	4,2	8,3	8,7	8,4
Owoce świeże	76,5	83,9	76,3	87,5	90,1	88,4
Przetwory owocowe	11,8	14,2	12,1	15,2	15,9	15,4
Mleko w proszku, sery, masło	1,6	1,9	1,6	2,1	2,3	2,2
Wieprzowina i przetwory	4,9	10,3	2,3	14,3	11,4	13,3
Drób	.	7,1	2,6	9,4	4,1	7,6
Ryby i przetwory	20,1	23,8	24,2	23,6	25,3	24,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IERiGŻ-PIB publikowanych w analizach rynkowych i w biuletynie Rynek Rolny 2005, nr 4 i 6.

W podstawowych działach gospodarki żywnościowej udział eksportu w sprzedaży danej gałęzi przetwórstwa kształtuje się w przedziale od 10 do 25%. Wśród tych działów najwyższy jest udział eksportu w sektorze drobiarskim i mleczarskim; w 2004 roku wynosił on odpowiednio 21,1 i 16,7%, a także w tytoniowym (16,4%), spirytusowym (13,4%), cukrowniczym (14,9%) i ciastkarskim (24%). Wciąż niski jest udział eksportu w sprzedaży sektora mięsnego (ok. 11,5%) i olejarskiego (10%), a bardzo mały sektora paszowego, piwowarskiego, młynarskiego, piekarskiego, winiarskiego i napojów bezalkoholowych. Wszystkie podstawowe działy gospodarki żywnościowej mają jednak trwałą nadwyżkę eksportu nad importem wynoszącą od 4 do 15% wartości obrotów danego sektora. **Trwale ujemne saldo wymiany zagranicznej ma sektor olejarski, paszowy, tytoniowy, winiarski, przetwórstwo kawy i herbaty oraz pozostałej żywności** (głównie przypraw), przy czym deficyt handlowy przemysłu paszowego jest kilkakrotnie mniejszy od nadwyżki osiągananej w handlu produktami pochodzenia zwierzęcego.

Tabela II.11. Relacje wartości eksportu i importu do wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego (w cenach bazowych, w %)

Sektory	Ekspert	Import	Saldo
Mięso czerwone i przetwory	11,5	7,5	4,0
Drób i przetwory	21,1	7,4	13,7
Mleko i przetwory	16,7	3,2	13,5
Ryby i przetwory	61,5	64,8	-3,3
Przetwory młynarskie	5,6	7,3	-1,7
Pieczywo	0,6	0,4	0,2
Inne przetwory zbożowe	23,9	8,2	15,7
Tłuszcze roślinne	9,8	45,5	-35,7
Przetwory ziemniaczane i skrobiowe	33,1	18,3	14,8
Przetwory owocowo-warzywne	42,2	13,4	28,8
Cukier i melasa	14,9	1,7	13,2
Słodycze	29,8	25,0	4,8
Inne produkty spożywcze	29,7	35,9	-6,2
Pasze	3,7	23,2	-19,5
Soki	43,6	10,6	33,0
Napoje bezalkoholowe	7,8	3,2	4,6
Kawa i herbata	51,8	100,7	-48,9
Napoje spirytusowe	13,4	8,7	4,7
Piwo i sól	2,4	4,7	-2,3
Wina	1,3	41,1	-39,8
Wyroby tytoniowe	16,4	32,7	-16,3

Źródło: Obliczenia J. Drożdż i I. Szczepaniak (IERiGŻ-PIB) na podstawie niepublikowanych danych MRiRW i GUS.

Wyniki handlu zagranicznego osiągnięte **po przystąpieniu Polski do UE** wskazują, że w tym okresie **eksport stał się głównym czynnikiem rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej**. Poziom eksportu rolno-spożywczego jednak wciąż nie jest wysoki, gdyż:

- udział eksportu w sprzedaży przemysłu spożywczego wynosi ok. 16,5%,
- jego udział w wartości sprzedaży żywności, dostarczanej do nabywców w stanie nieprzetworzonym kształtuje się w przedziale 25-30%.

Tak więc **na zagranicznych rynkach zbytu zbywane jest niespełna 20% podaży polskiego sektora żywnościowego**. Wciąż niski jest także nasz udział w rynku żywności całej Unii Europejskiej. Można go szacować na ok. 0,3-0,4%. Istotne jest także to, że rozwiniętą orientacją eksportową mają sektory korzystające z surowców niewytwarzanych w naszym kraju, a **działy podstawowe lokuja na rynkach zagranicznych średnio ok. 15% swojej produkcji**. Są to działy, które utrzymują posiadane przewagi cenowe i dlatego też w perspektywie kilku lat realny jest dalszy rozwój eksportu żywności i umocnienie naszej pozycji na wspólnym rynku europejskim.

III. Wyniki produkcyjne i przemiany strukturalne rolnictwa i przemysłu spożywczego w okresie integrowania Polski z UE

1. Ocena rozwoju produkcji i podaży zbóż, mięsa i mleka

W ciągu pierwszego roku funkcjonowania na unijnym rynku, każdy z trzech podstawowych rynków, a więc zbóż, mięsa i mleka doznał innych doświadczeń. Zróznicowana wydaje się również ich przyszłość.

Zboża. Towarowa produkcja zbóż, w porównaniu z ich globalną produkcją, a także z towarową produkcją zwierzęcą jest relatywnie mała, ze względu na duże ich wewnętrzne zużycie. Jednakże ceny zbóż są bardzo ważne, ponieważ decydują o opłacalności towarowej produkcji zbóż i o cenach pasz przemysłowych, a pośrednio o opłacalności produkcji zwierzęcej.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej zbiegło się z wyjątkowo wysokimi zbiorami zbóż w 2004 roku, przekraczającymi zapotrzebowanie krajowe. Jednocześnie zaczął obowiązywać unijny system skupu interwencyjnego różniący się zasadniczo od poprzedniego. W rezultacie ceny skupu zbóż, od początku sezonu 2004/05 aż do końca, systematycznie obniżały się. W sierpniu 2004 roku cena skupu pszenicy była niższa niż w sierpniu 2003 roku o 3%, a w maju 2005 roku, cena skupu pszenicy, była niższa niż w maju 2004 roku o 45% i wynosiła 382 zł/t. W maju bieżącego roku cena skupu żyta wynosiła 283 zł/t i była niższa o 44% niż rok wcześniej. Tak niskie ceny zbóż są korzystne dla produkcji zwierzęcej, ale są nieopłacalne dla producentów towarowej produkcji zbóż. Stan ten grozi ekstensyfikacją ich uprawy.

W 2005 roku zbiory zbóż w Polsce mogą kształtować się w granicach 26-27 mln ton, wobec 29,6 w 2004 roku i 24,8 średnio w latach 2000-2003. Ewentualny spadek zbiorów o 3-4 mln ton oznaczałby w dalszym ciągu utrzymywanie się przewagi podaży nad popytem, gdyż duże są zapasy początkowe rozpoczętego roku 2005/06. W tej sytuacji, mimo wzrostu spasanias zbóż, związanego z rozwojem produkcji trzody i drobiu, szanse ukształtowania się cen skupu zbóż w sezonie 2005/06 na istotnie wyższym poziomie niż w sezonie 2004/05 są niewielkie. Jedynie w drugiej części sezonu, czyli w I półroczu 2006 roku mogą one rosnać, a nie maleć jak w I półroczu 2005 roku.

Tabela III.1. Bilans zbóż ogółem w latach 2000/01 – 2004/05 i prognoza na rok 2005/06 (w tys. ton)

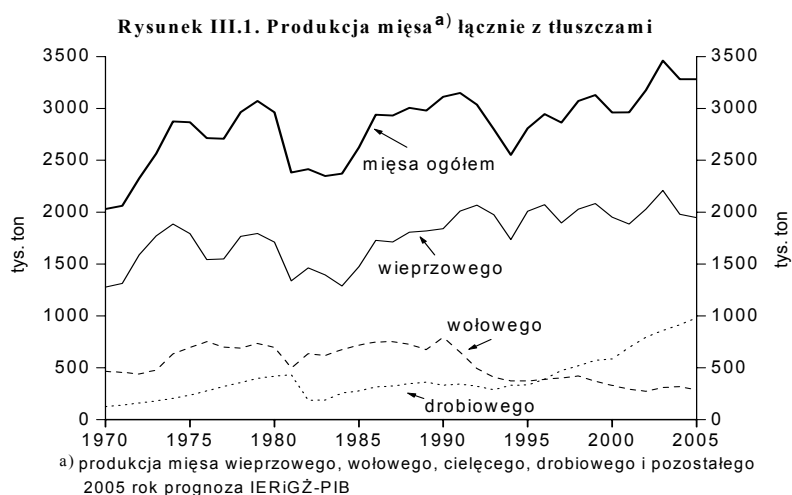
Wyszczególnienie	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06		2004/05 = 100%	
						Prognoza I	Prognoza II	Prognoza I	Prognoza II
Zapasy początkowe	3 255	2 563	3 768	2 603	817	4 392	4 392	537,3	537,3
Areał uprawy (w tys. ha)	8 752	8 765	8 258	8 126	8 325	8 485	8 485	101,9	101,9
Plony (w t/ha)	2,54	3,07	3,25	2,87	3,55	3,18	3,06	89,6	86,3
Produkcja	22 267	26 902	26 838	23 347	29 562	27 009	25 995	91,4	87,9
Import	2 419	933	811	1 056	609	634	746	104,1	122,5
Ogółem zasoby	27 942	30 398	31 417	27 006	30 988	32 034	31 132	103,4	100,5
Zużycie krajowe	25 283	26 531	27 614	26 051	26 108	26 606	26 606	101,9	101,9
- spożycie	5 793	5 793	5 792	5 762	5 765	5 751	5 751	99,8	99,8
- wysiew	1 956	1 835	1 799	1 838	1 839	1 905	1 905	103,6	103,6
- zużycie przemysłowe	931	1 102	1 161	1 121	1 200	1 270	1 270	105,8	105,8
- spasanie	15 510	16 398	17 612	16 420	16 050	16 500	16 500	102,8	102,8
- straty i ubytki	1 093	1 403	1 251	909	1 255	1 180	1 180	94,0	94,0
Eksport	95	100	1 200	137	487	670	455	137,6	93,4
Zapasy końcowe	2 563	3 768	2 603	817	4 392	4 768	4 076	108,6	92,8
Zapas/zużycie (w %)	10,1	14,1	9,0	3,1	16,5	17,5	15,1	x	x

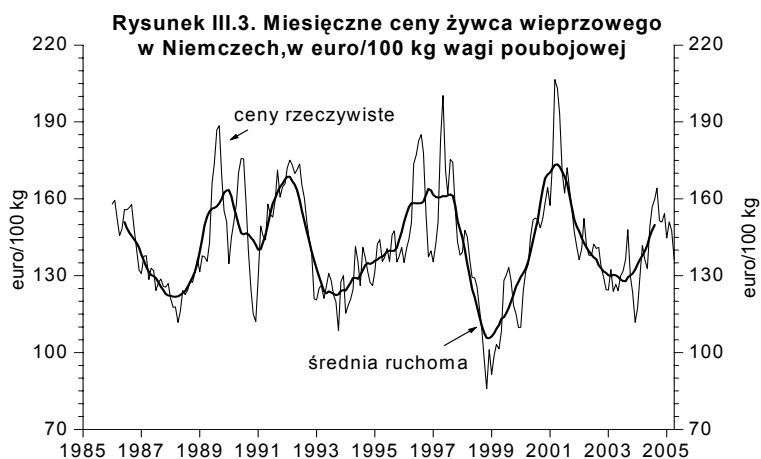
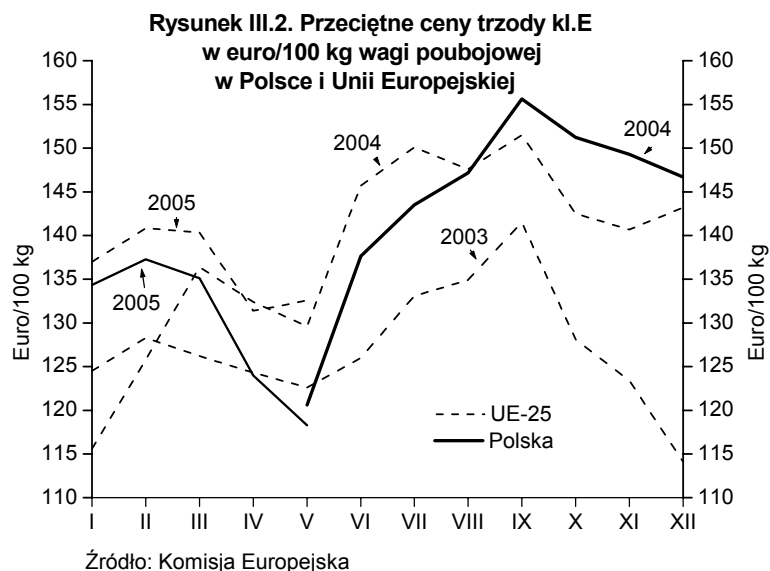
Źródło: Rynek zbóż. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

Wieprzowina. Przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, polski rynek wieprzowiny charakteryzował się stagnacją spożycia, a w związku z tym i produkcji. W obu wypadkach wzrosty niwelowały jedynie poprzedzające je spadki i w rezultacie w ciągu ostatnich kilkunastu lat nie było istotnego rozwoju. Kolejną cechą to wahliwość produkcji i cen trzody. **Tymi samymi cechami charakteryzuje się od lat także i unijny rynek wieprzowiny, czyli cyklicznym rozwojem produkcji i cen oraz barierą popytu** (chodzi głównie o UE-15).

W 2003 roku osiągnęliśmy rekordowy poziom produkcji wieprzowiny, po którym nastąpiło jej załamanie w 2004 roku, a więc w pierwszym roku obecności Polski w Unii Europejskiej. Niskie poprzednio ceny wieprzowiny osiągnęły szczytowy poziom, podobnie jak w Unii Europejskiej.

W I półroczu 2004 roku ceny skupu trzody w Polsce systematycznie rosły i w czerwcu były wyższe aniżeli w grudniu 2003 roku o 49%. W II półroczu 2004 roku ceny skupu ustabilizowały się w zasadzie na poziomie z czerwca, ale na skutek wzrostu wartości złotego były one nawet wyższe niż średnio w Unii Europejskiej (rys. III.1-III.3). W wyniku tak dużego wzrostu cen trzody oraz spadku cen pasz, chów trzody ponownie stał się opłacalny. W połowie 2005 roku, pogłowie trzody wyniesie około 17,5 mln sztuk, wobec 17 mln w lipcu 2004 roku i 18,6 mln sztuk w lipcu 2003 roku.

Wzrost cen trzody i wieprzowiny spowodował spadek spożycia i eksportu oraz wzrost importu. Sytuacja cenowa zmieniła się w 2005 roku. W II kwartale ceny skupu trzody były niższe niż w II kwartale poprzedniego roku. Z podobną sytuacją będziemy mieli do czynienia w pozostałych miesiącach roku. Również w krajach UE-15 przeciętne ceny trzody w II półroczu, a zwłaszcza w IV kwartale, spadną poniżej ubiegłego roku.

Dotychczasowe doświadczenia funkcjonowania polskiego rynku wieprzowiny w ramach wspólnego rynku nie są dla polskich producentów najlepsze ze względu, przynajmniej na razie, na wzrost importu wieprzowiny, któremu sprzyja wyższy poziom cen w Polsce niż w Danii.

Wahliwość produkcji i cen jest immanentną cechą rynku wieprzowiny. W najbliższych latach będziemy mieć do czynienia nadal z barierą popytu. Dlatego też trudno jest jednoznacznie ocenić przyszłość polskiego rynku wieprzowiny. Komisja Europejska przewiduje, że w latach 2004-2011 produkcja wieprzowiny w UE-25 wzrośnie o 6%, a spożycie o 5%, w tym w UE-10 odpowiednio o 21 i 11%. Zgodnie z prognozą spożycie na osobę w 2011 roku wyniosłyby w UE-25 45,5 kg, w UE-15 44,8 kg, a w UE-10 48,9 kg.

Tabela III.2. Rynek wieprzowiny w UE-25 w latach 2002-2011
(w tys. ton wagi poubojowej)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2011	<u>2011</u> 2004
Produkcja	21 170	21 458	21 172	22 421	106
UE-15	17 730	17 793	17 886	18 452	103
UE-10	3 440	3 666	3 286	3 969	121
Import ^a	22	33	13	38	.
Eksport ^a	1 223	1 323	1 393	1 375	99
Spożycie	19 943	20 304	19 883	21 084	106
Spożycie w kg/osobę	43,8	44,5	43,5	45,5	105
UE-15	43,4	43,7	43,3	44,8	103
UE-10	46,0	48,5	44,2	48,9	111
Polska					
Produkcja	2 005	2 173	1 950	2 200	114
Import	60	59	124	60	48
Eksport	87	250	209	292	140
Spożycie	1 756	1 838	1 761	1 968	112
Spożycie w kg/osobę	46,1	48,3	46,1	50,0	108

^a dotyczy krajów trzecich.

Źródło: *Prospects for agricultural markets and income 2004-2011 for the EU-25*, Komisja Europejska, styczeń 2005 oraz GUS i szacunki własne.

W Polsce spożycie wieprzowiny w 2011 roku osiągnie poziom około 50 kg/osobę i będzie o 8% wyższe aniżeli w 2004 roku i o 4% wyższe niż w 2003 roku. **W świetle przewidywanego poziomu spożycia szanse wzrostu produkcji wieprzowiny w Polsce zależą głównie od eksportu, a więc konkurencyjności na unijnym i międzynarodowym rynku, na którą istotny wpływ wywierać będzie także kształtowanie się kursu złotego.**

Wołowina. Słabością polskiego rynku wołowiny jest mały popyt wewnętrzny. Od kilkunastu lat spożycie tego mięsa maleje i ostatnio kształtuje się na poziomie około 5 kg/osobę. Dlatego też ceny żywca wołowego przez wiele lat były niskie, a pogłowie bydła zmniejszało się. Dopiero po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, ceny bydła, a zwłaszcza cieląt, skokowo wzrosły, stabilizując się w późniejszych miesiącach.

Ceny buhajków i jałówek klasy R3 w Niemczech są wyższe o około 30% niż w Polsce. Jest to jakościowo nowa sytuacja na polskim rynku, gdyż przed akcesją ceny młodego bydła w Polsce były o połowę niższe niż w Niemczech. Ponadto i to jest może najważniejsze, że obecnie po raz pierwszy od kilkunastu lat ceny młodego bydła w Polsce są wyższe od cen żywca wieprzowego, podobnie jak od dawna w UE-15.

Tabela III.3. Rynek wołowiny i cielęciny w UE-25 w latach 2002-2011
(w tys. ton wagi poubojowej)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2011	<u>2011</u> <u>2004</u>
Produkcja	8 065	8 008	8 053	7 788	97
UE-15	7 466	7 359	7 400	7 208	97
UE-10	599	650	653	581	89
Import ^a	424	440	481	581	121
Eksport ^a	522	391	340	170	50
Spożycie	7 990	8 289	8 228	8 200	100
Spożycie w kg/osobę	17,6	18,2	18,0	17,7	98
UE-15	19,6	20,1	19,9	19,4	97
UE-10	7,1	8,0	8,1	8,5	105
Polska					
Produkcja	264	295	270	.	.
Import	4	5	4	.	.
Eksport	108	93	117	.	.
Spożycie	160	207	157	.	.
Spożycie w kg/osobę	5,5	6,1	5,6	.	.

^a dotyczy krajów trzecich.

Źródło: *Prospects for agricultural markets and income 2004-2011 for the EU-25*, Komisja Europejska, styczeń 2005 oraz GUS i szacunki własne.

Jak dotychczas pozytywne zmiany w rozwoju pogłowia bydła jeszcze nie nastąpiły. Wprawdzie słabnie jego spadek, ale na znaczący wzrost trudno liczyć, nawet w perspektywie kilku lat, wobec dużego eksportu cieląt. W 2004 roku wyniósł on 918 tys. sztuk, wobec 560 tys. w 2003 roku. Tak **duży eksport młodego bydła rzeźnego, a zwłaszcza cieląt jest swego rodzaju marnotrawstwem materiału biologicznego**, który mógłby być lepiej wykorzystany

w przypadku eksportu bydła ciężkiego, bądź mięsa wołowego. Zmiana tej sytuacji może nastąpić w wyniku rozwoju chowu bydła ras mięsnych, ale to proces z natury rzeczy powolny.

Polski eksport wołowiny relatywnie jest i może być wysoki. W 2004 roku eksport bydła, mięsa, przetworów i podrobów wołowych w ekwiwalencie mięsa wyniósł 118 tys. ton, wobec 93 tys. ton w 2003 roku. W okresie pierwszych czterech miesięcy 2005 roku eksport był wyższy o około 50% niż w tym samym okresie ubiegłego roku. Wzrost dotyczył mięsa wołowego. **Obiektywne warunki wzrostu eksportu są korzystne.** Komisja Europejska przewiduje spadek produkcji wołowiny w latach 2004-2011 w krajach UE-15, a zwłaszcza w UE-10 oraz spadek eksportu i wzrost importu.

Drób. Produkcja drobiu, po wielu latach stagnacji, od 1996 roku systematycznie rośnie. W 2004 roku wyniosła ona 915 tys. ton (waga bita ciepła), a w 2005 roku zbliży się do około 1 mln ton. Ten nieustanny wzrost świadczy o tym, że **jest to dobrze zorganizowana produkcja, a jej krótki cykl produkcyjny zapewnia jej dużą łatwość dostosowywania się do zmiennych warunków koniunkturalnych.**

Tabela III.4. Rynek drobiu w UE-25 w latach 2002-2011
(w tys. ton wagi poubojowej)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2011	<u>2011</u> 2004
Produkcja	11 109	10 880	11 063	11 716	106
UE-15	9 376	9 062	9 217	9 339	101
UE-10	1 733	1 818	1 846	2 377	129
Import ^a	547	650	489	715	146
Eksport ^a	1 133	969	1 008	950	94
Spożycie	10 522	10 562	10 543	11 480	109
Spożycie w kg/osobę	23,1	23,1	23,1	24,8	107
UE-15	23,3	23,2	22,9	24,1	105
UE-10	22,0	22,7	23,8	28,1	118
Polska					
Produkcja	784	851	915	1 200	131
Import	30	24	89	80	90
Eksport	58	107	129	100	78
Spożycie	757	754	875	1 020	117
Spożycie w kg/osobę	19,8	19,7	21,0	25,0	119

^a dotyczy krajów trzecich.

Źródło: *Prospects for agricultural markets and income 2004-2011 for the EU-25*, Komisja Europejska, styczeń 2005 oraz GUS i szacunki własne.

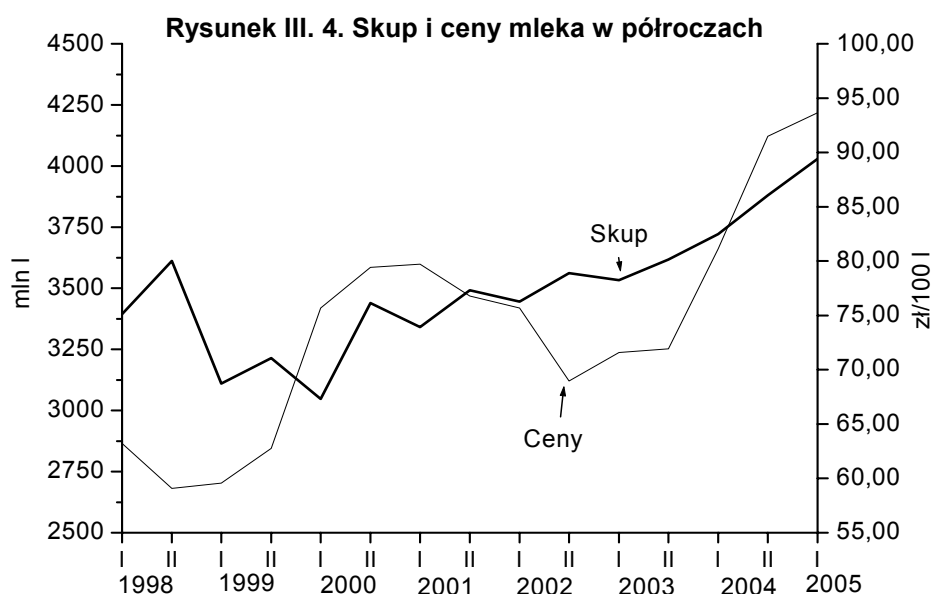
Wzrost produkcji drobiu był pochodną, jak należy przypuszczać spadku spożycia wołowiny i wzrostu w związku z tym popytu na drób. Rok, w którym Polska przystąpiła do Unii Europejskiej poprzedził skokowy wzrost eksportu. W 2004 roku dobra koniunktura dla eksportu utrzymała się, w wyniku zniesienia kontyngentów ceł oraz objęcia polskich eksporterów refundacjami UE. Nie sprzyjał mu jedynie umacniający się złoty i duży popyt krajowy, powodowany wysokimi cenami wieprzowiny i wołowiny w tym okresie. Dlatego też eksport drobiu w 2004 roku zwiększył się tylko o około 10%, tj. do około 130 tys. ton. Natomiast niewielki w poprzednich latach import, wynoszący 25-30 tys. ton, wzrósł do około 90 tys. ton.

Mleko. Obecny obraz polskiego mleczarstwa kształtował się pod wpływem transformacji ustrojowej, a od 2002 także i działań dostosowawczych do połączenia go ze wspólnym rynkiem Unii Europejskiej. W okresie transformacji, popyt krajowy na mleko i jego przetwory systematycznie malał. Niskie, w związku z tym, ceny skupu mleka prowadziły do spadku globalnej i towarowej produkcji. Rynek eliminował przede wszystkim najmniej efektywnych producentów, a więc małych, nie mających szans na rozwój i sprostanie konkurencji oraz wymogom rynku.

W latach 1990-2000 globalna produkcja mleka zmniejszyła się z 15,4 do 11,5 mld litrów, a towarowa z 11,4 do 8,2 mld. Pogłowiu krów w tym okresie spadło z ok. 5 do ok. 3 mln sztuk. W latach 1996-2002 liczba gospodarstw posiadających krowy zmalała z 1308 do 875 tys., tj. o 433 tys., czyli o 33%. Aktualna liczba posiadaczy krów jest z pewnością jeszcze mniejsza, choć nadal zbyt duża, gdyż w 2002 roku zdecydowana większość gospodarstw utrzymywała nie więcej niż 1-3 sztuki, a więc o wiele za mało, aby ich chów był opłacalny. Następny powszechny spis rolny ujawni z pewnością podobną redukcję takiego chowu, między innymi dlatego, że już w 2003 roku dopuszczano do skupu jedynie mleko klasy ekstra i I klasy. Małym producentom ze względu na brak odpowiednich urządzeń trudno było spełnić te warunki. Wyrazem tego było **nasilenie w ostatnich latach spadku pogłowia krów i liczby dostawców mleka.** Z powodu tych zjawisk produkcja mleka nie ucierpiała w ostatnich kilku latach, ponieważ jednocześnie następowały i następują nadal procesy koncentracji i modernizacji zarówno w sferze produkcji mleka, jak też i w przemyśle mleczarskim. Dowodem tego jest wzrost efektywności produkcji mleka wyrażający się stale rosnącą mlecznością krów oraz coraz bogatszą ofertą przetwórstwa.

W latach 2000-2004 poziom globalnej produkcji mleka mieścił się w wąskich granicach 11,4-11,5 mld litrów, a więc był prawie stały, natomiast towarowa produkcja wzrosła z 8,2 do 8,7 mld litrów, tj. o 6,2%, zaś jej udział w produkcji globalnej podniósł się w tym okresie z 71,6 do 76,3%. Zużycie mleka w gospodarstwach zmniejszyło się z 3 280 w 2000 roku do 2 720 mln litrów w 2004 roku, tj. o 17,1%, w tym na spożycie z 2 620 do 2 150 mln litrów, tj. o 17,9%, a na spasanie z 650 do 570 mln litrów, czyli o 12,3%. Spadek spasania wiąże się głównie z coraz mniejszą liczbą urodzeń cieląt, natomiast spożycia mleka z własnej produkcji z malejącą liczbą gospodarstw posiadających krowy.

Równowagę pomiędzy globalnym popytem (łącznie z eksportem) i podażą mleka surowego i jego przetworów kształtują ceny skupu mleka i ceny detaliczne. Gdy podaż mleka okazuje się zbyt mała, wówczas ceny skupu rosną i odwrotnie; ceny spadają, gdy podaż przewyższa popyt (rys. III.4). Krzywa cen, w przeciwieństwie do podaży, (skupu mleka) faluje, a ich zmienność jest większa od podaży.

W latach 2002-2003 mieliśmy do czynienia z przewagą podaży, gdyż ceny skupu mleka były na niższym poziomie niż w latach 2000-2001. Jednak od jesieni 2003 roku ceny mleka zaczęły systematycznie rosnąć i w I połowie 2005 roku osiągnęły rekordowy poziom wyższy niż w I półroczu 2003 roku o 31%, zbliżając się znacznie do poziomu przeciętnych cen w UE-15. Wzrostowi cen skupu mleka odpowiadał równoległy wzrost skupu mleka. Powodem obu tych

zjawisk był znaczący wzrost eksportu przetworów mlecznych, między innymi i do Unii Europejskiej, po korzystnych cenach.

Tabela III.5. Rozdysponowanie krajowej produkcji mleka (w mln litrów)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ^a
Produkcja	11 543	11 538	11 527	11 546	11 478	11 410
Zużycie w gospodarstwie	3 280	3 096	2 930	2 850	2 720	2 570
z tego:						
na pasze	650	636	630	600	570	570
na spożycie	2 620	2 450	2 300	2 250	2 150	2 000
Produkcja towarowa	8 263	8 442	8 597	8 696	8 758	8 840
w tym: skup	6 486	6 833	7 008	7 150	7 602	8 045

^a prognoza IERiGŻ-PIB.

Źródło: Rynek mleka. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

Tabela III.6. Skup mleka w półroczach (w mln litrów)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ^a
I półrocze	3 047	3 341	3 446	3 533	3 722	4 030
II półrocze	3 439	3 492	3 562	3 617	3 880	4 015

^a prognoza IERiGŻ-PIB.

Źródło: Rynek mleka. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

Ocenia się, że wysoki eksport utrzyma się również w 2005 roku, ale z początkiem II półrocza tego roku rozpocznie się prawdopodobnie kolejna kilkunastomiesięczna spadkowa faza cen skupu mleka. Doprowadzi ona prawdopodobnie co najmniej do wygaśnięcia wzrostowej tendencji skupu mleka, a tym samym likwidacji przewagi podaży nad popytem.

2. Produkcja i podaż rzepaku, buraków cukrowych i ziemniaków

Rzepak. W roku gospodarczym 2004/05 produkcja nasion rzepaku w Polsce wyniosła 1 633 tys. ton i była ponad dwukrotnie (o 105%) wyższa niż w roku 2003/04 oraz o 65% wyższa od średniej z lat 2000/01 – 2002/03 (tab. III.7, rys. III.5).

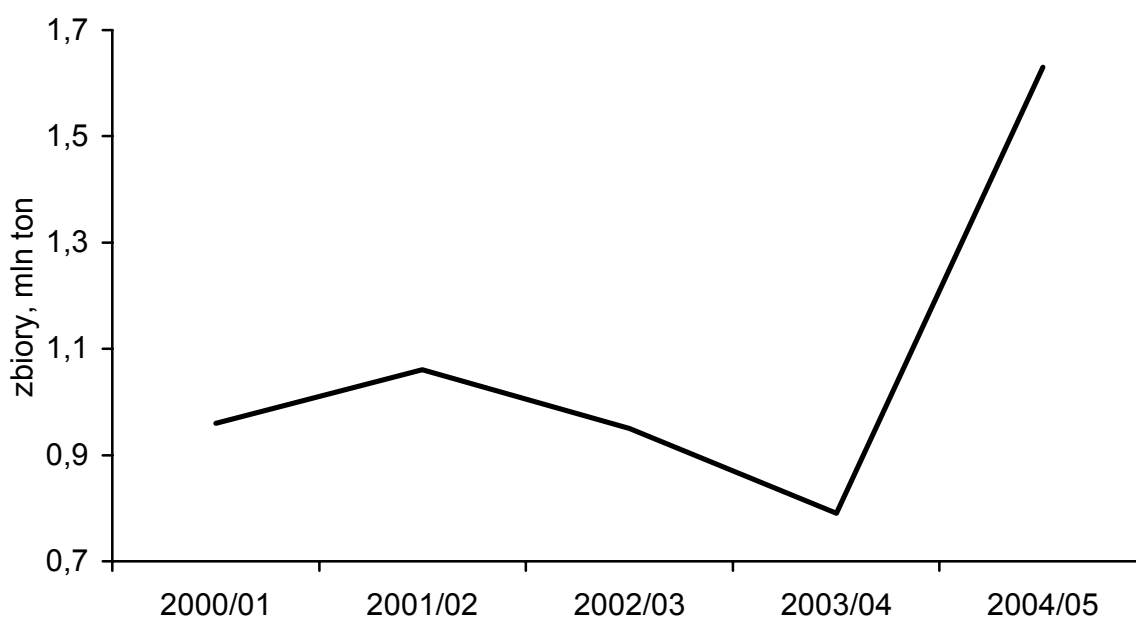
Tabela III.7. Produkcja i podaż rzepaku w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2000/01 – 2002/03	2003/04	2004/05 ^a
Zapasy początkowe	37	16	10
Produkcja (zbiory)	992	793	1 633
Import	4	16	2
Razem podaż	1 033	825	1 645

^a szacunek IERiGŻ-PIB.

Źródło: Rynek rzepaku. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27.

Rysunek III.5. Produkcja rzepaku w Polsce

Źródło: Na podstawie danych GUS.

O rekordowych wynikach produkcyjnych w roku 2004/05 zdecydowały następujące przyczyny:

- wzrost powierzchni uprawy rzepaku o 26% w porównaniu z rokiem 2003/04, z uwagi na wysokie ceny rzepaku oraz korzystną relację cen rzepak : pszenica w roku 2003, tj. w momencie podejmowania przez rolników decyzji produkcyjnych o nowych zasiewach,
- wzrost plonów o 63% w porównaniu z rokiem 2003, dzięki niezwykle korzystnym warunkom agrometeorologicznym w czasie wegetacji rzepaku (dobre warunki zimowania roślin, wydłużony okres wegetacji i dojrzewania ziarna w niezwykle sprzyjających warunkach wilgotnościowych i termicznych) oraz dzięki korzystnym warunkom pogodowym w okresie małych zniw (co zminimalizowało straty występujące podczas sprzętu rzepaku).

W roku 2004/05 ogólna podaż rzepaku (z uwzględnieniem niskich zapasów początkowych) przekroczyła 1,6 mln ton i była dwukrotnie wyższa niż w roku 2003/04 i o 59% wyższa od średniej z lat 2000/01 – 2002/03.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej nie miało wpływu na poziom produkcji i podaży rzepaku w roku 2004/05 i nie będzie miało wpływu w roku 2005/06. Dopłaty bezpośrednie do produkcji rzepaku są analogiczne jak dopłaty do pszenicy i nie zmieniają relacji cen rzepak : pszenica, która to relacja jest jednym z głównych czynników wpływających na decyzje rolników o powierzchni zasiewów rzepaku. Zniesienie ceł na import rzepaku nie wpłynęło na wzrost importu, lecz odwrotnie – wysoki poziom zasobów rzepaku przyczynił się do wzrostu eksportu, zwłaszcza z uwagi na rozwój produkcji biopaliwa rzepakowego w Niemczech.

Buraki cukrowe. W roku 2004 wyprodukowano w Polsce 12,5 mln ton buraków cukrowych, o 6,5% więcej niż w roku 2003 oraz o 1,1% mniej niż średnio w latach 2000-2002 (tab. III.8, rys. III.6). Produkcja buraków cukrowych jest równa podaży, gdyż produkt ten z uwagi na swoją nietrwałość nie jest przedmiotem zapasów lub handlu międzynarodowego.

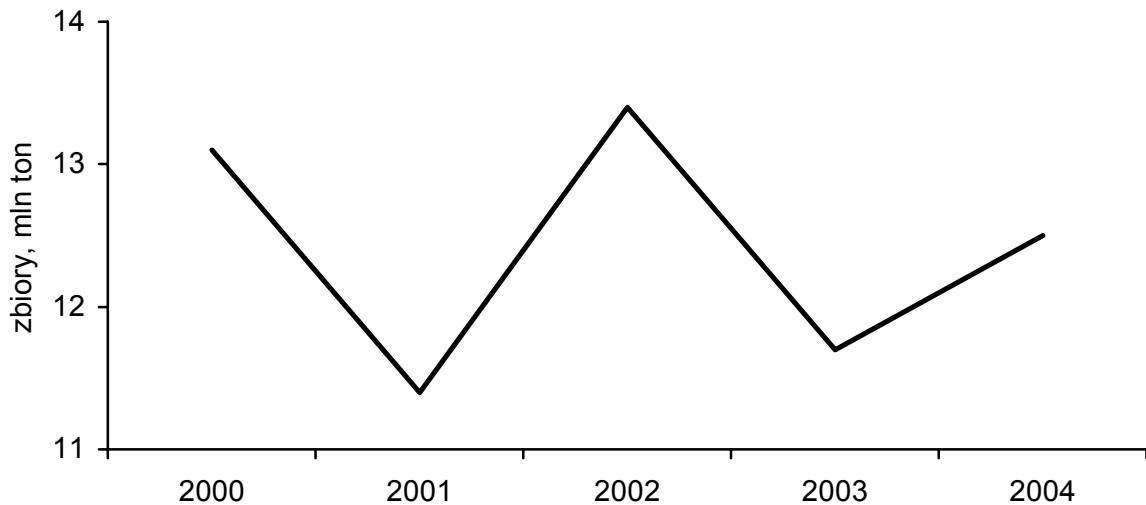
Tabela III.8. Produkcja buraków cukrowych i zużycie buraków na tonę cukru w Polsce

Wyszczególnienie	2000-2002	2003	2004
Produkcja (zbiory) (w tys. t)	12 643	11 739	12 499
Zużycie buraków na tonę cukru (w t)	6,91	6,22	6,33

Źródło: Rynek cukru. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27.

Zmiana poziomu produkcji buraków cukrowych w porównaniu z czterema wcześniejszymi latami **była niewielka**. Produkcja ta w dłuższym okresie ulega zmniejszeniu, gdyż poprawia się jakość przetwórcza buraków cukrowych, a poziom ich produkcji jest dostosowywany – poprzez kontraktację – do zakładanego poziomu produkcji cukru, który w ostatnich latach oscyluje wokół 2 mln ton. Coroczne wahania poziomu produkcji buraków cukrowych (przy wspomnianym długoletnim trendzie spadkowym) są spowodowane uzależnieniem plonów od czynników agrometeorologicznych.

Rysunek III.6. Produkcja buraków cukrowych w Polsce

Źródło: Na podstawie danych GUS.

Stosunkowo **stabilny poziom produkcji cukru** (i dostosowywany do niego poziom produkcji buraków cukrowych) **wynika z kwotowania** (limitowania) tej produkcji. Kwotowanie produkcji cukru i buraków cukrowych, według zasad podobnych jak w Unii Europejskiej, wprowadzono w Polsce już od połowy lat dziewięćdziesiątych. W 2004 roku obowiązywały kwoty produkcji cukru przyznane Polsce w negocjacjach akcesyjnych do Unii Europejskiej, a mianowicie: kwota A – 1580 tys. ton na zaopatrzenie rynku krajowego i kwota B – 91,9 tys. ton na eksport z dopłatą. Za buraki do produkcji tego cukru obowiązywały urzędowe minimalne ceny skupu, analogiczne jak w UE, o ponad 50% wyższe niż w Polsce w 2003 roku. Cukier C stanowi rezerwę na wypadek obniżonych pło- nów i jest przedmiotem eksportu bez dopłaty, po niskich cenach światowych. Ceny skupu buraków C są cenami umownymi, znacznie niższymi od cen skupu buraków A i B. Po akcesji Polski do UE plantatorzy niezbyt chętnie kontraktują tanie buraki C, pomimo (a może – z powodu) wydatnego wzrostu przychodów ze sprzedaży buraków A i B. Z tej przyczyny w roku 2005 powierzchnia zasiewów buraków cukrowych jest mniejsza niż w roku 2004, mniejsza będzie także produkcja buraków cukrowych i cukru.

Ziemniaki. W roku gospodarczym 2004/05 wyprodukowano w Polsce 14 mln ton ziemniaków, o 2% więcej niż w roku 2003/04 i o 29% mniej niż średnio w latach 2001/02 – 2002/03 (tab. III.9, rys. III.7). Produkcja krajowa posiadała decydujący udział w podaży ziemniaków, import stanowił zaledwie 0,2-0,3% podaży.

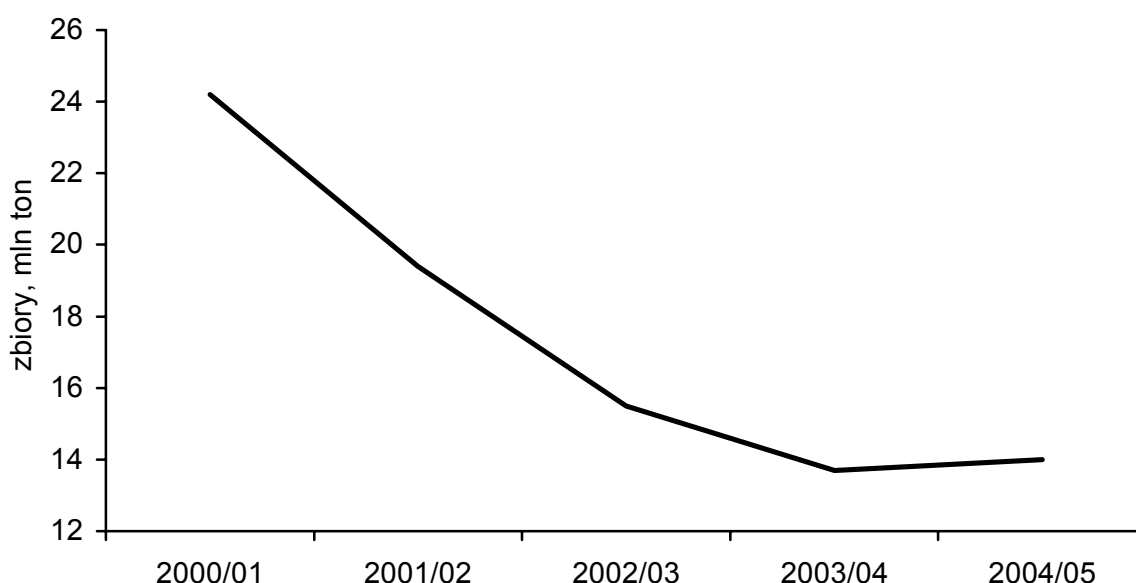
Tabela III.9. Produkcja i podaż ziemniaków w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2000/01 – 2002/03	2003/04	2004/05 ^a
Produkcja (zbiory)	19 712	13 731	13 999
Import	47	36	41
Razem podaż	19 759	13 767	14 040

^a szacunek IERiGŻ-PIB.

Źródło: Rynek ziemniaka. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27.

Rysunek III.7. Produkcja ziemniaków w Polsce

Źródło: Na podstawie danych GUS.

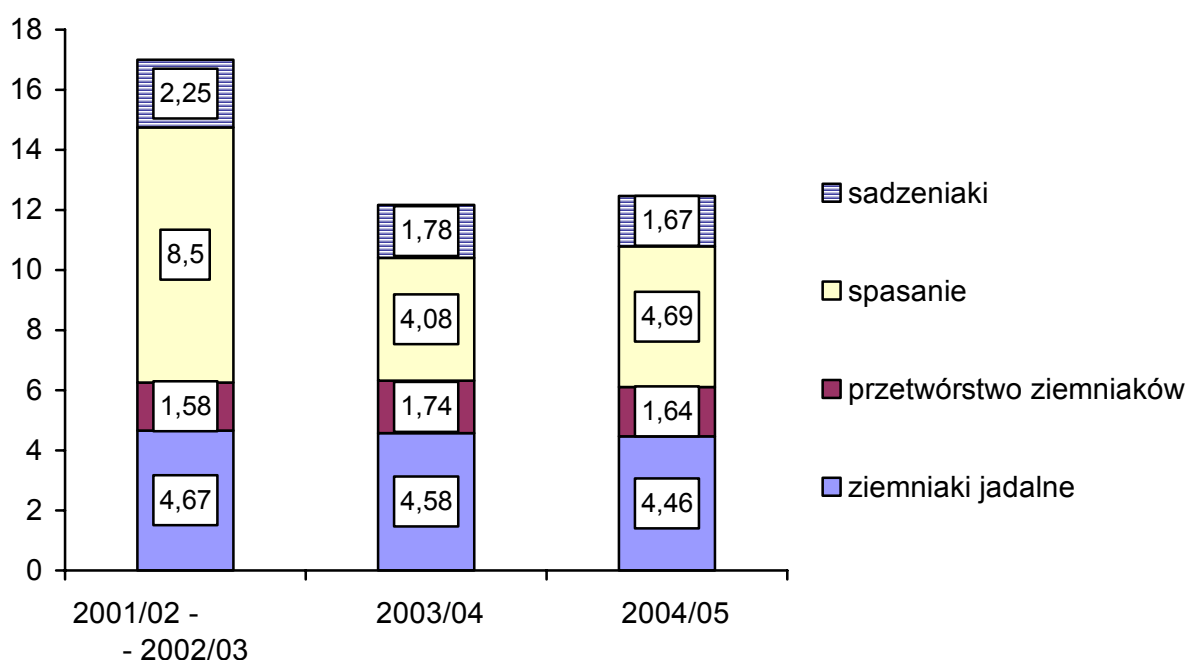
W latach 2000/01 – 2003/04 **produkcja ziemniaków cechowała się tendencją spadkową**. W roku 2004/05 osiągnięto niewielki wzrost produkcji – o 2% – dzięki wyższym plonom, pomimo zmniejszenia powierzchni uprawy. Wysoki poziom plonowania wynikał z korzystnych warunków agrometeorologicznych podczas wegetacji i zbioru ziemniaków. W mniejszym niż zwykle stopniu wystąpiła stonka ziemniaczana, wolniej też rozwijała się zaraza ziemniaka.

Spadek produkcji ziemniaków, który utrzymuje się już od początku lat dziewięćdziesiątych, wynika z faktu, iż produkcja ta w skali całego kraju jest dużo wyższa od zapotrzebowania przetwórstwa i potrzeb konsumpcyjnych.

Spożycie ziemniaków w stanie nieprzetworzonym wykazuje słabą tendencję spadkową i angażuje ok. 35% zasobów netto. Po przystąpieniu do UE zahamowany został trend wzrostowy przetwórstwa ziemniaków, głównie z powodu obniżenia kwoty produkcji skrobi. Ich udział w zasobach netto w ostatnim sezonie wynosił ok. 13%. Dość stabilny jest udział sadzeniaków (również 13%), a szybko obniża się ich zużycie na cele paszowe. Tę ostatnią tendencję zakłóciły zmiany zasobów w 2004 roku. Na cele paszowe przeznaczane jest ostatnio ok. 33% zasobów.

Rysunek III.8. Przeznaczenie krajowych zasobów ziemniaków (netto, tj. bez strat, w mln ton)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Rynek ziemniaka. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW. Warszawa 2005, nr 27.

Zmniejszenie produkcji ziemniaków następuje zwłaszcza w centralnej i południowo-wschodniej Polsce, gdzie jest duży udział tej uprawy w strukturze zasiewów. W Polsce zachodniej i północno-wschodniej, o niskim udziale zasiewów ziemniaków, odnotowuje się wzrost produkcji. Przyczyną wzrostu są wyższe ceny i większe możliwości zbytu ziemniaków w krajach sąsiadujących.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej nie hamuje spadku produkcji ziemniaków w skali kraju. Będzie on kontynuowany w roku 2005. Dodatkowy bodziec do ograniczania areалу uprawy stanowi fakt, że po akcesji do UE większość innych upraw – zwłaszcza zboża, rośliny strączkowe i oleiste – jest objęta szerszym wsparciem finansowym. Jedynie przychody plantatorów ziemniaków skrobiowych zwiększyły się znacząco po akcesji do UE.

3. Produkcja i podaż produktów ogrodnictwa

Produkcja, podaż i zasoby w 2004 roku. W 2004 roku łączna produkcja owoców i warzyw w Polsce wyniosła 9,1 mln ton i była wyższa w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,7 mln ton, tj. o 8,5%. Zbiory owoców były wyższe niż średnio w latach 2000-2002 o 0,6 mln ton (o 22%). W 2004 roku niższe wobec roku poprzedniego były jedynie zbiory agrestu, orzechów oraz pomidorów i ogórków gruntowych. Spośród owoców, w porównaniu ze średnią z lat 2000-2002 nie zwiększyła się jedynie produkcja truskawek, porzeczek kolorowych i agrestu. Zbiory warzyw przekraczały poziom z 2002 roku o 0,9 mln ton.

Tabela III.10. Zbiory owoców i warzyw w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2000-2002 średnia	2003	2004
Owoce ogółem	2 892,6	3 308,8	3 520,9
Jabłka	2 017,3	2 427,8	2 521,5
Gruszki	83,7	77,2	87,3
Śliwki	113,9	109,6	132,6
Wiśnie	164,1	191,1	201,7
Czereśnie	41,3	44,1	48,4
Pozostałe owoce z drzew	24,1	28,0	29,7
Truskawki	188,8	131,3	185,6
Maliny	43,1	42,9	56,8
Porzeczki ogółem	159,8	192,5	194,5
Agrest	26,6	20,3	19,9
Pozostałe owoce jagodowe	29,9	44,0	42,9
Warzywa ogółem^a	4 701,2	5 090,8	5 590,0
Kapusta	1 188,5	1 236,7	1 371,0
Kalafiory	176,4	188,8	205,7
Cebula	584,9	678,3	865,7
Marchew jadalna	692,1	834,6	927,9
Buraki ćwikłowe	311,2	333,5	356,9
Ogórki gruntowe	259,7	289,7	255,9
Pomidory gruntowe	221,4	234,1	212,7
Pozostałe warzywa gruntowe ^b	513,0	623,9	720,4
Pomidory spod osłon	393,0	372,3	369,6
Ogórki spod osłon	223,0	198,7	208,0
Pozostałe warzywa spod osłon ^c	138,0	100,2	96,2

^a 2002 rok – wyniki Powszechnego Spisu Rolnego GUS z 2002 roku bardzo istotnie zmieniły powierzchnię uprawy i zbiory warzyw. Stąd zrezygnowano z prezentacji tych danych w latach poprzednich; ^b pietruszka, pory, selery, rzodkiewka, sałata, rabarbar, szparagi, koper i inne; ^c papryka, sałata, oberżyna, rzodkiewka i inne warzywa spod osłon.

Źródło: Wyniki produkcji roślinnej GUS, publikacje GUS z poszczególnych lat.

Produkcja towarowa produktów ogrodnictwa (produkcja – samozaopatrzenie) zwiększyła się w sezonie 2004/05 w porównaniu z sezonem poprzednim o 0,7 mln ton i wyniosła ok. 7 mln ton. Produkcja towarowa owoców w stosunku do średniej z lat 2000/01 – 2002/03 wzrosła o 26% – do 2,9 mln, a warzyw była wyższa niż w roku 2002/03 o 24% tj. o 0,8 mln ton. **Większe od wzrostu zbiorów zwiększenie produkcji towarowej w tych okresach wynikało z obniżenia poziomu samozaopatrzenia.** W produkcji owoców udział samozaopatrzenia wynosił w latach 2000-2002 średnio 22%, wobec 18% w 2004 roku. Wskaźnik ten w produkcji warzyw obniżył się odpowiednio z 30 do 26%. Wzrost towarowości produkcji ogrodniczej jest następstwem postępującej koncentracji w uprawie produktów ogrodnictwa.

Tabela III.11. Zbiory, produkcja towarowa i podaż owoców i warzyw

Wyszczególnienie	2000/01 – 2002/03 średnia				2003/04				2004/05 szacunek			
	Produkcja	Produkcja towarowa ^b	Podaż rynkowa ^c	Zasoby ^d	Produkcja	Produkcja towarowa	Podaż rynkowa	Zasoby	Produkcja	Produkcja towarowa	Podaż rynkowa	Zasoby
Owoce	2 893	2 272	1 897	2 518	3 309	2 680	2 222	2 851	3 521	2 852	2 306	2 974
Warzywa ^a	4 701	3 338	3 247	4 589	5 091	3 614	3 388	4 865	5 590	4 137	3 867	5 320

^a 2002/03 rok; ^b zbiory – samozaopatrzenie; ^c produkcja towarowa skorygowana o saldo handlu zagranicznego; ^d zbiory skorygowane o saldo handlu zagranicznego.

Źródło: Szacunek własny na podstawie danych GUS, Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego i Ministerstwa Finansów.

W roku gospodarczym 2004/05 łączna podaż rynkowa owoców i warzyw świeżych (produkcja towarowa + import – eksport) wyniosła 6,2 mln ton i była wyższa w porównaniu z sezonem poprzednim o 0,6 mln ton, a w porównaniu z rokiem 2002/03 o 1 mln ton. Zasoby świeżych produktów ogrodniczych wyniosły 8,3 mln ton (zbiory + import – eksport) i były wyższe niż w roku 2003/04 o 0,6 mln ton, a wobec roku 2002/03 o 1,2 mln ton. Mniejszy od zbiorów wzrost zasobów i podaży rynkowej świeżych produktów ogrodniczych w roku 2004/05 w porównaniu z sezonem poprzednim wynikał z poprawy salda handlu zagranicznego – przede wszystkim owocami. W roku 2004/05 z powodu obniżenia zbiorów obniżyła się w porównaniu z rokiem 2003/04 podaż rynkowa i zasoby pomidorów, ogórków i agrestu. Niższe były także, w wyniku znacznego wzrostu eksportu, podaż rynkowa i zasoby czereśni. Spośród owoców świeżych w roku 2004/05 wzrosły w porównaniu ze średnią z lat 2000/01 – 2002/03 zasoby jabłek, porzeczek czarnych, śliwek, wiśni, a także mniej liczących się w produkcji – aronii i borówek. W porównaniu z rokiem 2002/03 wyższe były zasoby wszystkich warzyw (poza pomidorami i ogórkami).

Tabela III.12. Produkcja i zasoby^a owoców i warzyw (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2000/01 – 2002/03 średnia		2003/04		2004/05 szacunek	
	Produkcja	Zasoby	Produkcja	Zasoby	Produkcja	Zasoby
Owoce	2 892,6	2 517,8	3 308,8	2 850,5	3 520,9	2 973,9
Jabłko	2 017,3	1 711,3	2 427,8	2 050,0	2 512,5	2 075,5
Gruszki	83,7	80,6	77,2	77,2	87,3	79,3
Truskawki	188,8	173,2	131,3	118,2	185,6	167,1
Maliny	43,1	27,3	42,9	19,7	56,8	24,9
Porzeczki	159,8	141,8	192,5	177,8	194,5	183,0
Agrest	26,6	26,1	20,3	19,8	19,9	19,4
Śliwki	113,9	107,7	109,6	96,2	132,6	112,6
Wiśnie	164,1	156,4	191,1	183,1	201,7	193,7
Czereśnie	41,3	40,3	44,1	43,1	48,4	36,5
Warzywa ^b	4 701,2	4 588,9	5 090,8	4 864,5	5 590,0	5 320,0
Cebula	584,9	530,9	678,3	514,1	865,7	709,7
Marchew	692,1	702,3	834,6	833,2	927,9	914,9
Buraki	311,2	299,2	333,5	322,5	356,9	343,4
Pomidory	614,4	631,6	606,4	608,7	582,3	587,3
Ogórki	482,7	474,1	488,4	475,1	463,9	463,9
Kapusta	1 188,5	1 112,9	1 236,7	1 200,1	1 371,0	1 287,0
Kalafiory	176,4	172,1	188,8	180,8	205,7	196,7

^a zasoby = zbiory + saldo handlu zagranicznego; ^b rok 2002/03, ze względu na brak porównywalności danych z lat 2002-2004 z latami poprzednimi zrezygnowano z obliczania średniej produkcji i zasobów w latach 2000/01 – 2002/03.

Źródło: Na podstawie danych GUS, Centrum Informatyki i Handlu Zagranicznego oraz Ministerstwa Finansów.

Tabela III.13. Obroty handlu zagranicznego owocami i warzywami świeżymi (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2000/01 – 2002/03 średnia			2003/04			2004/05 szacunek		
	Import	Eksport	Saldo	Import	Eksport	Saldo	Import	Eksport	Saldo
Owoce strefy umiarkowanej	25,0	399,8	374,8	22,6	480,9	458,3	28,0	575,0	547,0
Jabłka	12,9	318,9	306,0	12,1	389,9	377,8	8,0	445,0	437,0
Gruszki	4,4	7,5	3,1	3,9	3,9	0,0	10,0	18,0	8,0
Truskawki	1,0	16,6	15,6	1,0	14,1	13,1	3,5	22,0	18,5
Maliny	0,0	15,8	15,8	0,0	23,2	23,2	0,1	32,0	31,9
Porzeczki i agrest	0,0	18,5	18,5	0,0	15,2	15,2	0,0	11,5	11,5
Śliwki	1,0	7,2	6,2	0,0	13,4	13,4	1,0	21,0	20,0
Wiśnie	0,0	7,7	7,7	0,0	8,0	8,0	0,0	8,0	8,0
Czereśnie	0,0	1,0	1,0	0,0	1,0	1,0	0,1	12,0	11,9
Orzechy włoskie i laskowe	5,4	0,6	-4,8	5,1	0,3	-4,8	5,0	0,4	-4,6
Pozostałe owoce	0,3	6,0	5,7	0,5	11,9	11,4	0,3	5,1	4,8
Owoce południowe ^a	926,7	14,1	-912,6	885,7	22,9	-862,8	972,0	120,0	-852,0
Warzywa	177,9	268,6	90,7	176,7	403,0	226,3	165,0	435,0	270,0
Cebula	44,8	135,7	90,9	49,1	213,3	164,2	19,0	175,0	156,0
Marchew	17,7	8,9	-8,8	14,6	16,0	1,4	12,0	25,0	13,0
Buraki	3,0	4,0	1,0	4,0	15,0	11,0	2,5	16,0	13,5
Pomidory	37,5	20,3	-17,2	45,1	42,8	-2,3	54,0	49,0	-5,0
Ogórki	9,0	17,6	8,6	7,9	21,2	13,3	18,0	18,0	0,0
Papryka	20,8	1,0	-19,8	15,9	4,0	-11,9	19,0	6,0	-13,0
Kapusta	2,5	51,5	49,0	0,7	37,3	36,6	1,0	85,0	84,0
Kalafiory	3,6	7,4	3,8	5,1	13,1	8,0	6,0	15,0	9,0
Pozostałe warzywa	39,0	22,2	-16,8	34,3	40,3	6,0	33,5	46,0	12,5

^a łącznie z brzoskwiniami i winogronami.

Źródło: Na podstawie danych Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego i Ministerstwa Finansów.

W roku 2004/05 w ogólnych zasobach owoców na rynku krajowym produkty strefy umiarkowanej stanowiły 78%, wobec 77% w sezonie poprzednim i 73% średnio w latach 2000/01 – 2002/03. W zasobach warzyw wskaźnik wynosił w roku 2004/05 – podobnie jak w sezonie poprzednim – 95%.

Przyczyny zmian produkcji i podaży. Wzrost produkcji owoców i warzyw w 2004 roku w porównaniu z rokiem poprzednim wynikał z większego ich plonowania w następstwie bardzo korzystnych warunków pogodowych dla upraw ogrodnich. Niższe były jedynie plony warzyw ciepłolubnych (pomidorów, ogórków, papryki) oraz jabłek i agrestu. Plony większości owoców i warzyw były w 2004 roku wyższe od średniej z lat 2000-2002 (tab. III.14 i III.15). **Systematyczny wzrost średniej wydajności owoców z hektara upraw** wynika przede wszystkim z modernizacji sadów i plantacji (tj. stosowania bardziej plennych i odpornych na choroby odmian) oraz systematycznego zmniejszania powierzchni sadów i plantacji przydomowych. Postęp biologiczny oraz rosnąca koncentracja upraw powoduje też stały wzrost plonowania upraw warzywniczych. Nie zmienia się natomiast znacznie poziom technicznego wyposażenia większości gospodarstw ogrodnich (system nawadniania, maszyny i urządzenia do zbioru) ani zużycia środków plonotwórczych i środków ochrony roślin.

Tabela III.14. Powierzchnia uprawy i plony owoców w Polsce

Wyszczególnienie	Powierzchnia uprawy w tys. ha			Plony w dt/ha		
	2000-2002 średnia	2003	2004	2000-2002 średnia	2003	2004
Owoce ogółem	390,6	364	390,4	74,1	90,9	90,2
Jabłka	166,7	159,3	175,2	121,0	152,4	143,9
Gruszki	17,0	14,5	14,5	49,1	53,2	60,2
Śliwki	30,1	25,0	25,4	37,8	43,8	52,2
Wiśnie	39,4	37,8	39,1	41,6	50,6	51,6
Czereśnie	12,1	11,0	10,9	34,2	40,1	44,4
Pozostałe owoce z drzew	10,6	10,7	10,1	22,8	26,2	29,4
Truskawki	55,3	43,9	52,4	34,2	29,9	35,4
Maliny	13,0	13,3	14,2	33,3	32,3	40,0
Porzeczki ogółem	36,8	38,9	38,9	43,5	49,5	50,0
Agrest	4,7	3,6	3,6	57,0	56,4	55,3
Pozostałe owoce jagodowe	5,0	6,0	6,1	59,1	73,3	70,3

Źródło: Wyniki produkcji roślinnej GUS, publikacje z poszczególnych lat.

W 2004 roku **średnie plony owoców i warzyw w Polsce stanowiły 40-80% przeciętnych plonów w UE-15**, a największe były różnice w plonach: truskawek, śliwek, gruszek oraz ogórków i pomidorów. W 2004 roku zwiększyła się w Polsce w porównaniu z rokiem poprzednim powierzchnia uprawy niemal wszystkich upraw ogrodnich (poza czereśniami, orzechami włoskimi, czerwonymi porzeczkami oraz kalafiorami i ogórkami gruntowymi). Spośród upraw sadowniczych wyższy w 2004 roku niż średnio w latach 2000-2002 był jedynie areał uprawy: jabłoni, malin i porzeczek czarnych. Wzrosła natomiast w porównaniu z 2002 rokiem powierzchnia uprawy większości warzyw.

Tabela III.15. Powierzchnia uprawy i plony warzyw w Polsce

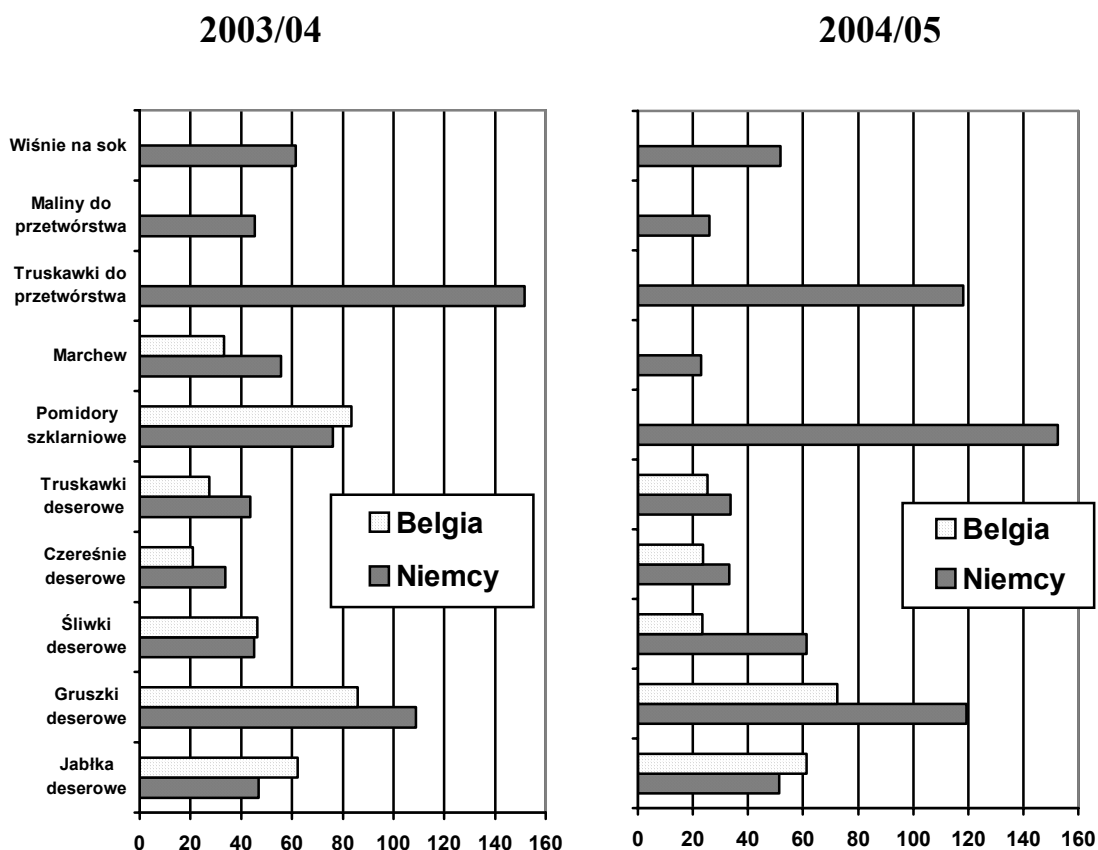
Wyszczególnienie	Powierzchnia uprawy w tys. ha			Plony w dt/ha		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Warzywa ogółem	177,6	203,8	213,2	264,7	249,8	262,2
Kapusta	27,0	31,8	32,3	440,2	388,9	424,5
Kalafior	9,8	10,4	10,2	180,0	181,5	201,7
Cebula	27,7	32,5	36,5	211,2	208,7	237,2
Marchew jadalna	27,8	30,3	30,4	249,0	275,4	305,2
Buraki ćwikłowe	10,2	13,5	14,0	305,1	247,0	254,9
Ogórki gruntowe	18,2	20,2	19,9	142,7	143,4	128,6
Pomidory gruntowe	8,7	11,4	12,1	254,5	205,4	175,8
Pozostałe warzywa gruntowe	41,9	48,3	52,3	122,4	129,2	137,7
Pomidory spod osłon	2,6	2,4	2,4	1 520,9	1 549,3	1 527,9
Ogórki spod osłon	1,5	1,3	1,3	1 533,7	1 530,8	1 587,8
Pozostałe warzywa spod osłon	2,3	1,7	1,7	603,7	575,9	553,5

Źródło: Wyniki produkcji roślinnej GUS, publikacje GUS z poszczególnych lat.

Wzrost powierzchni plantacji porzeczek czarnych spowodowany został korzystnymi cenami skupu tych owoców na początku obecnej dekady, a jabłoni oraz większości warzyw – rosnącą chłonnością zagranicznych rynków zbytu oraz relatywnie stabilną opłacalnością produkcji. Nie zmienia się natomiast znacznie w ostatnich latach zapotrzebowanie na świeże i przetworzone owoce i warzywa na rynku krajowym. W roku 2004/05 spożycie owoców i ich przetworów w gospodarstwach domowych nie odbiegało od notowanego w sezonie poprzednim i wyniosło ok. 47 kg na osobę, a konsumpcja warzyw i ich przetworów wzrosła zaledwie o 1,5% do 64 kg na osobę. Również w najbliższych latach **spożycie wewnętrzne nie będzie czynnikiem sprzyjającym wzrostowi powierzchni uprawy i zbiorów upraw ogrodnich**. Bariera popytowa decyduje o obniżeniu cen skupu owoców i warzyw w latach zbiorów wysokich. Sytuacja taka wystąpiła w roku 2004/05, kiedy to wysokim zbiorom w kraju towa-

rzyszyło zwiększenie produkcji w Europie, a ceny skupu owoców i warzyw były znacznie niższe niż w sezonie poprzednim. Pogłębiły się różnice w cenach skupu większości owoców i warzyw w Polsce i innych krajach.

Rysunek III.9. Ceny skupu niektórych owoców i warzyw w Polsce w % cen w Niemczech i Belgii

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ZMP Bilanz Obst; Bilanz Gemüse, informacji Komisji Europejskiej i notowań Zakładu Ekonomiki Ogrodnictwa IERiGŻ-PIB.

W roku 2004/05 import owoców strefy umiarkowanej stanowił zaledwie **0,6% ich produkcji i 0,7% ich zasobów**, a udział importowanych warzyw w ich zasobach wyniósł **odpowiednio 2,9 i 3%** (tab. III.13). Wyższy niż w sezonie poprzednim był tylko import gruszek, truskawek oraz pomidorów i ogórków. Udział importu w zasobach gruszek wyniósł 13%, ogórków 4%, a pomidorów 9%. Łączny eksport owoców i warzyw stanowił 12% ogólnych ich zasobów, wobec 11% w sezonie poprzednim i 9% roku w 2002/03. Najbardziej zwiększył się w roku 2004/05 w porównaniu z sezonem poprzednim udział eksportu w zasobach jabłek, gruszek i pomidorów.

Wpływ przystąpienia do UE na produkcję i zasoby produktów ogrodnictwa. Integracja z UE nie miała wpływu na poziom i zmiany w produkcji owoców i warzyw. Jednakże wyraźne ograniczenie produkcji – przede wszystkim towarowej, nastąpiłoby w sytuacji przestrzegania wspólnych wymogów jakościowych dotyczących świeżych owoców i warzyw. W Polsce unijne standardy jakości spełnia mniej niż 40% świeżych produktów ogrodnictwa kierowanych na rynek. Większego wpływu na poziom produkcji, wzrost jej koncentracji, a w konsekwencji obniżenie kosztów nie miała możliwość skorzystania ze wsparcia tworzenia i funkcjonowania uznanych grup i organizacji producentów. W Polsce w połowie czerwca 2005 roku w sektorze ogrodnictwa funkcjonowało zaledwie 38 grup i organizacji, a ich udział w towarowej produkcji owoców i warzyw nie przekraczał 2%. W pierwszym roku po integracji **mały był także stopień wykorzystania przez gospodarstwa rolne, w tym także ogrodnicze, środków wsparcia z funduszy strukturalnych.** Jednakże już sama możliwość skorzystania z dopłat unijnych oferowanych w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (głównie wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych, dopłaty do prowadzenia gospodarstw przez młodych rolników) miała istotny wpływ na decyzje producentów (zwłaszcza posiadających gospodarstwa o większym obszarze) dotyczące kontynuacji lub zaniechania działalności produkcyjnej. Płatności bezpośrednie w ramach Jednolitej Płatności Obszarowej (210 euro/ha w 2004 roku) miały większe znaczenie dla wzrostu poziomu inwestycji i zużycia środków obrotowych, a w konsekwencji wzrost plonów i poprawę jakości produkcji, jedynie w gospodarstwach o dużej powierzchni (stanowią one ok. 12-15% ogólnej liczby gospodarstw ogrodnictwa). Obniżenie cen produktów ogrodnictwa w połączeniu ze wzrostem cen środków produkcji (wynikającym w dużym stopniu z zastosowania po integracji wyższych podatków VAT) spowodowało pogorszenie sytuacji ekonomicznej większości producentów owoców i warzyw (zwłaszcza producentów owoców miękkich). Nie miało to jednak istotnego wpływu na kształtowanie się powierzchni – a w konsekwencji zbiorów upraw ogrodnictwa w 2005 roku. Obniżyła się jedynie powierzchnia uprawy owoców jagodowych i cebuli.

Spośród środków pomocowych stosowanych we wspólnej organizacji rynku produktów ogrodnictwa **Polska w największym stopniu wykorzystwała dostępne fundusze w zakresie wspomagania przetwórstwa pomidorów.** Dopłaty do przetworzonych pomidorów pozwoliły na zwiększenie konkurencyjności wytwarzanych w Polsce przetworów pomidorowych, wobec produktów importowanych, a jednocześnie na zwiększenie zapłaty za surowiec producentom dostarczającym te warzywa do zakładów przetwórczych. W konsekwencji nie zo-

stała ograniczona powierzchnia uprawy pomidorów gruntowych, a spadek zbiorów w 2004 roku wynikał wyłącznie z niższego plonowania tych warzyw.

Integracja z UE nie stanowiła zagrożenia zarówno dla poziomu, jak i struktury produkcji owoców i warzyw w Polsce. Zniesienie barier celnych w imporcie z rozszerzonej Wspólnoty oraz zastosowanie niższych ceł w przywozie zewnętrznym spowodowało jedynie wzrost importu produktów innych stref klimatycznych. Zniesienie ceł w eksporcie do krajów członkowskich zwiększyło jednocześnie szanse wzrostu sprzedaży owoców deserowych, a także pomidorów i ogórków do Wspólnoty. Skutkuje to wzrostem produkcji w gospodarstwach, które z szansy tej skorzystały. Zniesienie ceł we wzajemnych obrotach już w pierwszym roku po integracji z UE spowodowało zmniejszenie wywołanej wysokimi zbiorami, nadprodukcji owoców i warzyw na rynku krajowym. Niewielki był wpływ na poziom eksportu do krajów trzecich możliwości skorzystania z subwencji eksportowych. W pierwszym roku po integracji udział produktów objętych subwencjami (głównie jabłek) nie przekroczył 5% ogólnego zewnętrznego eksportu świeżych produktów ogrodnich.

Wzrost stopnia absorpcji przez producentów owoców i warzyw unijnych funduszy wsparcia decydował będzie w kolejnych latach członkostwa w UE o systematycznym zwiększaniu plonowania upraw ogrodnich i poprawie jakości owoców i warzyw. **Konsekwencją dostosowywania świeżych produktów ogrodnich do wspólnorynkowych standardów będzie wzrost cen skupu owoców i warzyw deserowych i zmniejszanie różnic w ich poziomie w Polsce i innych krajach UE.** Proces ten będzie jednak powolny z uwagi na spodziewane utrzymanie w najbliższych latach bariery popytowej na rynku krajowym. W miarę wzrostu stopnia wykorzystania unijnych funduszy wsparcia i poprawy organizacji rynku ogrodniego zwiększało się będzie znaczenie eksportu w produkcji i zasobach produktów ogrodnich. Możliwości zbytu i poziom produkcji większości owoców i warzyw wyznaczone jednak będą przede wszystkim poziomem zapotrzebowania na rynku wewnętrznym, co przy jego stabilizacji powodować będzie występowanie okresowo nadprodukcji na rynku i spadek cen skupu w latach wysokich zbiorów. Integracja z UE nie będzie miała większego wpływu na poziom krajowej produkcji i podaży produktów ogrodnich, natomiast stosowane instrumenty wsparcia pozwalają na doskonalenie jakości owoców i warzyw, wzrost koncentracji produkcji i podaży i obniżenie kosztów produkcji.

4. Przemiany strukturalne polskiego rolnictwa w ciągu roku od przystąpienia Polski do UE

Lata poprzedzające przystąpienie Polski do Unii Europejskiej nie były korzystne dla naszego rolnictwa. Ceny produktów rolnych wzrosły w sześciolociu 1998-2003 o blisko 8%, podczas gdy ceny nabywanych towarów i usług wzrosły aż o około 1/3. Przemiany zachodzące w tych warunkach w rolnictwie miały wielostronny charakter.

Wartość produkcji sektora rolniczego liczona w cenach stałych z 1998 roku rosła corocznie o około 289 mln zł, tj. o 0,6%, co przy ograniczonym popycie tym bardziej pogłębiało problemy rolnictwa. W strukturze produkcji dominowała produkcja rolnicza (roślinna i zwierzęca), zajmując łącznie 95,9-96,4% ogólnej wartości produkcji sektora. **Postępowały jednak zmiany struktury tej produkcji** (tab. III.16). Rósł udział produkcji rolniczej oraz usług rolniczych, malał zaś udział drugorzędnych działalności gospodarczych (przetwórstwo w gospodarstwach mleka na śmietanę i twaróg itp.).

Tabela III.16. Zmiany wartości^a produkcji polskiego sektora rolniczego i elementów składowych tej produkcji w latach 2001-2003 (1998-2000 = 100)

Wyszczególnienie	Zmiany w procentach
Produkcja sektora rolniczego	101,9
• produkcja rolnicza	102,4
– roślinna	98,7
– zwierzęca	106,4
• usługi rolnicze	111,4
• działalności drugorzędne	63,6

^a ceny stałe z 1998 roku.

Źródło: W. Józwiak, J. Gomułka: Substytucja środków produkcji a zmiany materiałochłonności polskiego rolnictwa w latach 1998-2003, maszynopis, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005; artykuł przyjęty do druku w Zagadnieniach Ekonomiki Rolnej.

Postępowały również zmiany struktury produkcji rolniczej. Rósł szybko udział wartości produkcji drobiu rzeźnego, jaj i owoców, malał zaś udział nasion roślin oleistych, buraków cukrowych, ziemniaków, warzyw i żywca wołowego oraz cielęcego.

W strukturze zużycia pośredniego dominowały pasze (prawie połowa zużycia), a na drugim miejscu plasowały się koszty ogólnogospodarcze z udziałem wynoszącym około 36%. **Rósł udział środków ochrony roślin, pasz przemysłowych oraz usług weterynaryjnych.** Bardzo szybko **malał natomiast udział nawozów mineralnych, pasz własnych oraz nośników energii i smarów** (tab. III.17).

Tabela III.17. Zmiany wartości^a elementów składowych kosztów materiałowych i usług w polskim rolnictwie w latach 2001-2003 (1998-2000 = 100)

Pozycja zużycia pośredniego	Zmiany w procentach
Nasiona kupowane w przedsiębiorstwach nasiennych	90,4
Nawozy mineralne	85,8
Środki ochrony roślin	110,8
Razem zużycie związane z produkcją roślinną	94,2
Pasze kupowane z przemysłu paszowego	123,0
Pasze własne gospodarstw	81,7
Usługi weterynaryjne	104,5
Razem zużycie związane z produkcją zwierzęcą	92,9
Nośniki energii i smary	91,9
Usługi rolnicze	111,5
Utrzymanie maszyn, budynków itp.	99,8
Razem zużycie pośrednie związane z działalnością ogólnogospodarczą	97,1
Zużycie pośrednie ogółem	94,6

^a ceny stałe z 1998 roku.

Źródło: Jak w tabeli III.16.

Wzrostowi produkcji w polskim rolnictwie w latach 1998-2003 towarzyszył zatem **spadek kosztów materiałowych i usług**. Koszty te odniesione do jednostki wartości produkcji (czyli materiałochłonność produkcji) były każdego roku mniejsze średnio o 2,4%. Ograniczenie materiałochłonności produkcji było wynikiem substytucji nakładów środków produkcji, zmian struktury i wzrostu skali produkcji w gospodarstwach rolnych, postępu genetycznego, poprawy jakości kupowanych środków produkcji i usług itp.

Zmiany struktury kosztów materiałowych i usług były w części pochodną zjawiska substytuowania środków droższych środkami tańszymi. W latach 1998-2003 **środki ochrony roślin substytuowały nakłady nawozów mineralnych, pasze pochodzenia przemysłowego zastępowały pasze własne, a usługi rolnicze – nakłady środków napędowych, części zamiennych itp.**

Źródłem oszczędności stała się też rezygnacja z uprawy złej jakości gruntów i gruntów trudnych do uprawy. Tempo ograniczania powierzchni uprawy wynosiło średnio 3,0% rocznie.

Racjonalizacja procesu produkcji nie zapobiegła spadkowi dochodów rolniczych. Dochody zdeflowane wskaźnikami inflacji miały w średnim rocznym tempie 4,8%, co zachęcało członków rodzin rolniczych do uruchamiania pozarolniczej działalności gospodarczej. Szczególną aktywność w tym względzie

przejawiały osoby z rodzin posiadaczy drobnych gospodarstw rolnych. W strukturze dochodów tych rodzin małał zatem udział dochodów z produkcji rolnej.

Spadek dochodów rolniczych dotknął w mniejszym stopniu gospodarstwa o większym potencjale wytwórczym. Gospodarstwa o powierzchni 20 i więcej ha użytków rolnych cechowała aktywność produkcyjna i inwestycyjna. Przyczyną była dobra jakość zarządzania, na co wskazuje mobilny wiek (18-44 lata) i co najmniej średnie wykształcenie większości producentów z tych gospodarstw, a także skłonność do podejmowania ryzyka, na co wskazuje znaczny udział producentów korzystających z kredytów.

Postępowały zmiany struktury agrarnej. Wzrastała średnio rocznie o 2-3 tys. liczba gospodarstw o powierzchni 2 i więcej ha użytków rolnych (powiększając jednocześnie swą powierzchnię w tempie około 2% rocznie) oraz o około 6 tys. liczba gospodarstw mniejszych, o powierzchni 1-2 ha użytków. Drobne gospodarstwa rolne były bowiem nabywane (lub wydzierżawiane) przez osoby, które utrzymywały się ze źródeł nierolniczych, lecz jako posiadacze gospodarstw ponosiły niskie koszty ubezpieczeń społecznych. Zmniejszeniu o około 33 tys. ulegała corocznie liczba gospodarstw o obszarze pośrednim, tj. 9-20 ha użytków rolnych. Przyczyną tego zjawiska była mała skala produkcji, która prowadziła do dużych kosztów własnych i małej wydajności pracy, zła jakość gleb i niedostateczny rozwój infrastruktury technicznej. W efekcie rocznie ubywało około 25 tys. gospodarstw rolnych.

Reasumując można stwierdzić, że w **sześcioleciu poprzedzającym przystąpienie Polski do UE:**

- **rozwijało się około 6% gospodarstw o dużych zasobach czynników produkcji** i dobrze zarządzanych, które nastawiały się na produkcję zwierzęcą rozwijaną głównie na bazie kupowanych z przemysłu pasz, na produkcję owoców i specjalizujące się w produkcji zbóż skupowanych w ramach państwowego skupu interwencyjnego,
- większość gospodarstw wegetowała lub kończyła produkcję. Były to gospodarstwa o małych zasobach, źle zarządzane i dysponujące złej jakości gruntami bądź gruntami trudnymi do uprawy np. z powodu dużych spadków terenu; gospodarstwa te coraz chętniej korzystały z usług rolniczych, by nie kupować własnych maszyn. Tylko część dochodów rodzin posiadaczy takich gospodarstw pochodziła z produkcji rolnej,
- **coraz więcej członków rodzin rolniczych**, głównie tych z drobnymi gospodarstwami **uruchamiali działalność pozarolniczą**, by poprawić budżet ro-

dzinny: pod koniec analizowanego okresu co ósma rodzina rolnicza miała dochody z tego źródła.

Jest prawdopodobną tezą, że rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej ograniczało niewielkie zasoby wolnych środków finansowych posiadanych przez rodziny rolnicze. W takiej sytuacji **rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej odbywało się kosztem inwestowania w gospodarstwa rolne.**

Rok 2004 przyniósł zasadniczą odmianę warunków. Na bardzo korzystne wyniki ekonomiczne polskiego rolnictwa zasadniczy wpływ miał wzrost zbiorów oraz związane z przystąpieniem do UE zmiany cen produktów rolnych i zasad subsydiowania rolnictwa. Wskaźnik nożyc cen był w 2004 roku korzystniejszy dla rolnictwa – 102,2, wobec 97,5 w 2003 roku i tylko 90,9 w roku 2002. W rezultacie w **2004 roku dochody rolnicze wzrosły w porównaniu do dochodów z 2003 roku, nominalnie o blisko 68%, zaś zdeflowane wskaźnikiem inflacji o 61,3%.**

Producenci rolni dość nerwowo reagowali na tę odmianę warunków. Większość upewniła się, że z członkostwa Polski w UE wiąże się znaczący dopływ środków, przede wszystkim w formie dopłat bezpośrednich. **W korzystnej sytuacji znaleźli się rolnicy z gospodarstwami o dobrych glebach,** którzy uprawiali buraki cukrowe i rzepak. Stosunkowo duży przyrost dochodów wystąpił też **w gospodarstwach o gorszych glebach, które uprawiały zboże i produkowały mleko oraz żywiec wołowy i wieprzowy.** Mniejszy od przeciętnego przyrost dochodów mieli natomiast producenci: pszenicy i żyta sprzedający dotąd swe produkty w ramach skupu interwencyjnego, nasion roślin strączkowych, tytoniu, warzyw, owoców, ziemniaków i żywca baraniego oraz koziego.

W związku z powyższym należy odnotować kilka spostrzeżeń:

1. **Nastąpił niewielki** co prawda, bo o 1,3 tys. **wzrost liczby indywidualnych gospodarstw rolnych.** Zahamowany został poza tym wieloletni trend ograniczania użytków rolnych: w 2004 roku ich powierzchnia była o 158 tys. ha większa niż w roku poprzednim.

Na oznaki ożywienia w rolnictwie wskazują też ceny ziemi. Ceny gruntów ornych wzrosły z 5 753 zł na 1 ha w 2003 roku do 6 634 zł na 1 ha, tj. o nieco ponad 15%. Charakterystyczne jest to, że najbardziej wzrosły ceny gruntów złej jakości (o blisko 20%), podczas gdy ceny gruntów dobrej i bardzo dobrej jakości wzrosły o 13,6%. Przyczyną tego zjawiska był zapewne niewielkie dotąd ceny gruntów złej jakości i zapowiedź dopłat z tytułu ONW (obszary o niskiej wydajności). Pieniądze zainwestowane dawały w tym przypadku większy zysk aniżeli pieniądze ulokowane w większości krajo-

wych banków. Być może zatem (przynajmniej w części przypadków) wzrost cen ziemi złej jakości miał spekulacyjny charakter.

Odnotowano też wzrost cen łąk. Ceny łąk ocenianych jako dobre wzrosły o nieco ponad 18%, zaś łąk złej jakości o 15,6%. Przyczyny tego zjawiska nie są jasne, ponieważ pogłowie bydła nadal było pomniejszane. Być może zatem też chodziło o zysk spekulacyjny z tego rodzaju lokaty wolnych środków finansowych.

2. Odnotowano **zmiany obszarowej struktury gospodarstw indywidualnych, zbliżone do tych, które występowały w latach ubiegłych**. Liczba gospodarstw indywidualnych największych i najmniejszych wzrosła jednak szybciej w 2004 roku, w stosunku do zmian zachodzących corocznie w latach 1998-2003, bo odpowiednio o około 10 i 7 tysięcy. Ubytek gospodarstw o obszarze 2-20 ha użytków był natomiast znacząco mniejszy niż średnio rocznie w latach 1998-2003.

W gospodarstwach wielkoobszarowych trwał proces powiększania udziału gospodarstw o większym stopniu prywatyzacji, co powiązane było ze zmniejszaniem się przeciętnego ich obszaru. Świadczy to o likwidacji pośrednich szczebli zarządzania i upraszczaniu struktur organizacyjnych, z myślą o wzroście efektywności gospodarowania. Między innymi dzięki temu gospodarstwa te utrzymywały relatywnie wysoki poziom inwestowania.

Wzrost cen użytków rolnych może się jednak odbić niekorzystnie na koncentracji ziemi w gospodarstwach, które dotąd charakteryzowała modernizacja i powiększanie posiadanego majątku.

3. Można oszacować, że **udział dochodów uzyskanych przez gospodarstwa liczące 20 i więcej ha użytków rolnych wyniósł w 2004 roku 63% w stosunku do dochodów całego rolnictwa** i był o 3 p.p. większy niż rok wcześniej. Nowe warunki sprzyjały zatem pogłębianiu się polaryzacji dochodów wśród ogółu gospodarstw rolnych.

W związku z powyższym nadal rozwijana była pozarolnicza działalność gospodarcza przez członków rodzin, które dysponują gospodarstwami o niewielkim potencjale produkcyjnym. Nadal trwał zatem odpływ kapitału z rolnictwa do innych dziedzin życia gospodarczego. Mimo to udział rolnictwa w dochodach całkowitych rodzin rolniczych wzrósł jednak znacząco w 2004 roku.

4. **Duże zbiory ograniczyły towarowość produkcji rolniczej** (udział produkcji towarowej w produkcji końcowej) o nieco ponad 2 punkty procentowe (p.p.) z 88,2% w 2002 roku do 86,1% w 2004 roku. Wzrosły bowiem zapasy produktów, głównie zbóż. Spadek ich cen w drugiej połowie 2004 roku połą-

czony ze wzrostem cen żywca wieprzowego rozbudził zainteresowania chowem trzody chlewnej, co znalazło wyraz przede wszystkim w gwałtownym wzroście cen prosiąt. Wzrosła też produkcja żywca drobiowego. Pogłowie bydła było nadal ograniczane w 2004 roku. Większa była jednak mleczność krów o 114 litrów (o 2,9% w stosunku do stanu z 2003 roku), co świadczy o lepszym żywieniu tych zwierząt, najprawdopodobniej z użyciem kupowanych pasz treściwych.

Powyższe wskazuje, że struktura zużycia pasz nadal ewoluowała w tym samym kierunku co w latach 1998-2003, prowadząc do wzrostu znaczenia pasz kupowanych z przemysłu paszowego.

5. Wartość usług wzrosła w 2004 roku o 2,5% w stosunku do roku poprzedniego, a szczególnie (o 4%) wzrosła wartość usług mechanizacyjnych. W 2004 roku **trwał** więc nadal **proces substytucji usługami rolniczymi nakładów innych środków produkcji**, a nawet zasobów tych środków. Dzięki temu np. zasoby siły pociągowej wyrażone w jednostkach pociągowych mogły być w 2004 roku mniejsze o 0,5% w stosunku do roku poprzedniego.
6. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) liczonych w czystym składniku wzrosło w sezonie 2003/04 o 7,3% w relacji do sytuacji z sezonu poprzedniego, podczas gdy w dwóch poprzednich sezonach odnotowano spadki poziomu nawożenia (o 2,5 i 4%). W 2004 roku wzrosło również o 21,4% zużycie pestycydów liczonych masą substancji aktywnej. **Warunki** w drugim półroczu 2003 roku i w pierwszym półroczu roku 2004 były zatem na tyle obiecujące, że **zachęcały producentów do intensyfikacji produkcji roślinnej**.
7. Utrzymała się w 2004 roku (z minimalnymi, bo o 0,2 p.p. zmianami na korzyść udziału produkcji rolniczej) struktura produkcji sektora rolniczego. Jednoroczne wyniki nie mogą jednak stanowić podstawy wyrokowania o przyszłych zmianach w strukturze produkcji rolniczej. Rok był bowiem nietypowy z uwagi na nietypowe plony roślin uprawnych, więc nawet ustalenie zmian wartości produkcji w cenach stałych nie dostarcza trafnych podstaw do formułowania odnośnych wniosków. Trzeba jednak zasygnalizować wzrost o 63%, w porównaniu do roku poprzedniego, liczby gospodarstw ekologicznych. Ich znaczenie jest jednak nadal niewielkie, bowiem w 2004 roku zarejestrowano tylko 3 760 takich gospodarstw, tj. około 0,2% ogółu gospodarstw prowadzących produkcję rolniczą. Być może jednak rok 2004 dokonał przełomu w zmianach struktury produkcji naszego rolnictwa: w jeszcze większym stopniu niż dotąd zaczęła liczyć się nie ilość produkcji, lecz jej jakość.

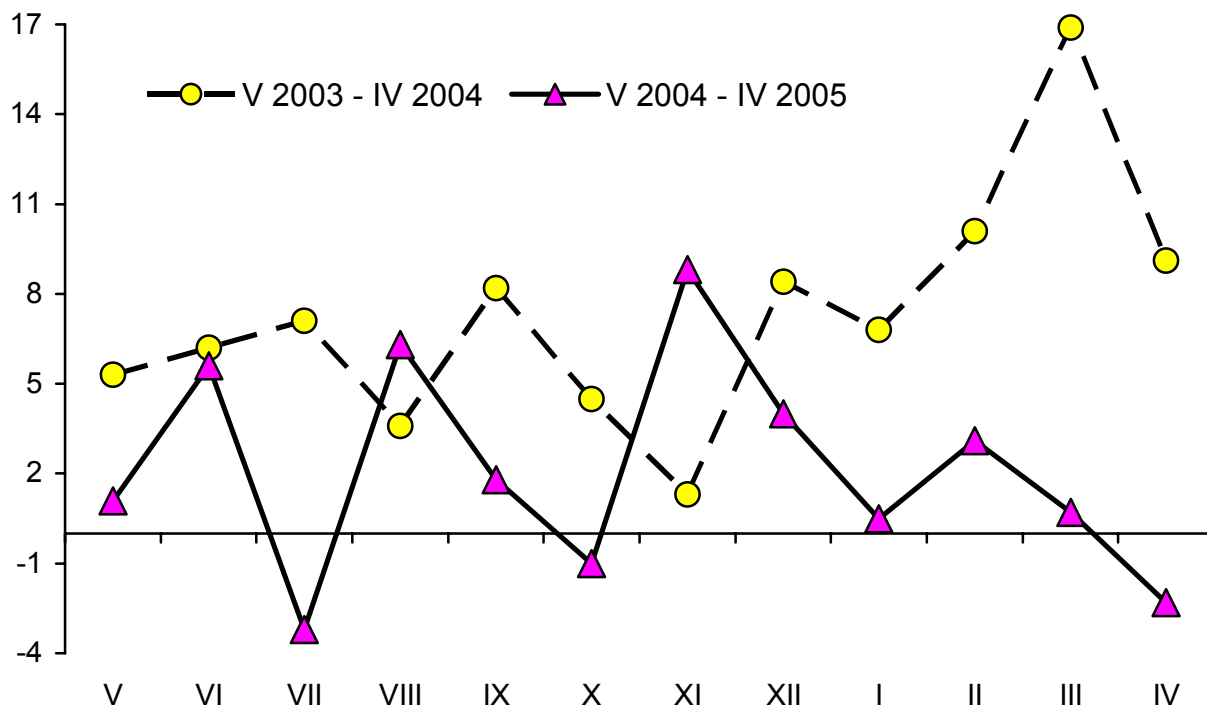
5. Wyniki produkcyjne przemysłu spożywczego

Ożywienie produkcyjne w przetwórstwie rolno-spożywczym rozpoczęło się w 2003 roku, w którym produkcja sprzedana w cenach stałych zwiększyła się o 7,7%. Był to przyrost sprzedaży czterokrotnie wyższy niż średnio w latach 2000-2002. **Wysoki był także wzrost produkcji przemysłu spożywczego w 2004 roku, gdyż wyniósł on 5,2%.** Z informacji GUS o sprzedaży w firmach zatrudniających ponad 49 osób wynika jednak, że **przyrost ten osiągnięto głównie przed wejściem Polski do Unii Europejskiej**, gdyż wniósł on w miesiącach:

I-IV	–	średnio	10,7%
V-XII	–	średnio	2,9%.

Dalsze spowolnienie tempa rozwoju przemysłu spożywczego nastąpiło w pierwszych miesiącach 2005 roku, kiedy to w okresie I-IV wynosiło ono tylko 0,5%. Dopiero w maju zanotowano duży przyrost wartości sprzedanej tego sektora (o 10,1%), co podwyższyło przeciętną stopę wzrostu do 2,5%. Spadające ceny zbytu (od VIII 2004 roku łącznie o 4,6%) **wskazują na trudności w lokowaniu żywności i napojów na rynkach zbytu.**

Rysunek III.10. Wskaźniki zmian produkcji sprzedanej producentów żywności i napojów (w %, w stosunku do tego samego okresu roku poprzedniego)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów GUS publikowanych w Biuletynach Statystycznych 2003, 2004 i 2005.

Głównym czynnikiem rozwoju przemysłowego przetwórstwa rolno-spożywczego w 2004 roku **był wzrost popytu eksportowego**. Był on źródłem prawie połowy całego przyrostu produkcji przemysłu spożywczego. Udział eksportu w sprzedaży tego sektora zwiększył się bowiem z 13,1 do 16,5%.

Drugim czynnikiem wzrostu produkcji przemysłu spożywczego jest w ostatnich latach **proces uprzemysławiania przetwórstwa i wzrost udziału tego źródła w zaopatrzeniu krajowego rynku żywnościowego**. Maleje także samozaopatrzenie (por. rozdz. II, p. 1). W 2004 roku notowano największy postęp w uprzemysławianiu ubojów zwierząt rzeźnych, w przetwórstwie mleka i w produkcji pasz (tab. III.18). Postęp ten został wymuszony przez konieczność dostosowania tych sektorów do standardów weterynaryjnych UE.

Tabela III.18. Poziom uprzemysłowienia przetwórstwa produktów rolnictwa (w % zużycia na cele spożywcze)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004
Uboje bydła i trzody	37,7	40,6	42,1	47,8	56,8
Przetwórstwo mięsa czerwonego	67,8	64,9	75,1	79,8	90,5
Przetwórstwo drobiu	88,7	92,1	91,9	93,7	94,5
Przerób mleka	60,7	64,5	66,2	66,8	70,0
Przetwórstwo: owoców	75,8	82,4	87,8	81,7	82,5
warzyw	13,3	18,1	23,3	24,0	23,7
ziemniaków	26,2	23,6	26,8	28,5	27,0
Przemiał zbóż	55,5	57,7	60,4	63,3	62,5
Przetwórstwo zbóż na cele spożywcze	61,8	64,0	66,8	69,3	68,8
Produkcja pasz	24,7	24,3	25,5	27,8	29,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS i materiałów IERiGŻ-PIB.

Wymienione dwa zjawiska wskazują, że **główną barierą rozwoju przemysłu spożywczego po wejściu do UE było zahamowanie wzrostu chłonności krajowego rynku żywności i napojów**. Ocenę tę potwierdzają zmiany poziomu produkcji głównych grup towarów spożywczych (por. tab. III.19 i III.20). Były one następujące:

- a) W przetwórstwie mięsa utrzymała się tendencja wzrostowa ubojów drobiu i produkcji przetworów drobiowych. W sektorze mięsa czerwonego nastąpił dalszy wzrost ubojów przemysłowych trzody i bydła (głównie w okresie I-IV 2004 roku). Natomiast produkcja przetworów z tego mięsa rozwijała się w coraz wolniejszym tempie, aż do znaczącego jej obniżenia w pierwszych

miesiącach 2005 roku. Stałą tendencję wzrostową wykazuje tylko produkcja wędzonek. Wartość sprzedaży sektora mięsnego w cenach bieżących w 2004 roku zwiększyła się o 23% (do 30 mld zł), realnie o 10%, a w I kw. 2005 roku obroty firm dużych i średnich w cenach bieżących były o 22% wyższe niż w tym samym okresie roku poprzedniego.

- b) W sektorze mleczarskim notowano wzrost produkcji prawie wszystkich przetworów. Był on największy w produkcji serów dojrzewających, masła, napojów i śmietany. Nastąpił także dalszy wzrost produkcji mleka w proszku. Obniżyła się tylko produkcja serów twarogowych, a w pierwszych miesiącach 2005 roku także jogurtów. Wartość sprzedaży tego sektora w 2004 roku zwiększyła się w cenach bieżących o 23% (do 18 mld zł), realnie o 12%. W I kwartale 2005 roku jej przyrost był dwukrotnie niższy (14% w cenach bieżących).
- c) Przetwórstwo ryb utrzymuje umiarkowaną tendencję wzrostową. Wartość obrotów tego sektora w 2004 roku zwiększyła się o 25% w cenach bieżących, a realnie o 26%, a w I kw. o dalsze 9% (w cenach bieżących). Rozwija się głównie produkcja przetworów rybnych, łącznie z rybami wędzonymi, które w dużej części są przedmiotem eksportu.
- d) W przetwórstwie zbóż zarysowały się następujące tendencje:
- spadek przetwórstwa pierwotnego, głównie produkcji mąk, przy równoczesnym niewielkim wzroście wartości obrotów sektora młynarskiego; w 2004 roku zwiększyły się one w cenach bieżących o 10% (realnie spadek o 0,2%), ale przy znaczącym ich obniżeniu w I kw. 2005 roku (o 15% w cenach bieżących i 6% w cenach stałych);
  - względna stabilizacja produkcji pieczywa w dużych i średnich firmach przemysłowych przy równoczesnym wzroście wartości obrotów tego sektora (o 25% w 2004 roku i o 12% w I kw. 2005 roku);
  - dalszy powolny wzrost produkcji wyrobów ciastkarskich i trwałego pieczywa cukierniczego, a znaczący wzrost produkcji makaronu (szczególnie w I kw. 2005 roku); wartość obrotów tych sektorów wtórnego przetwórstwa zbóż zwiększyła się w 2004 roku o 17,5 i o 3% (w cenach stałych);
  - względna stabilizacja produkcji pasz przemysłowych, ale na poziomie nieco wyższym (o 4-5%) niż w 2003 roku, przy równoczesnym stałym i szybkim rozwoju produkcji karmy dla zwierząt domowych; wartość obrotów sektora paszowego w 2004 roku wzrosła o 19% w cenach bieżących (realnie o 14%), ale w I kw. 2005 roku obniżyła się o 6% (realnie o ok. 2%).

Tabela III.19. Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych
(w tys. ton, tys. hl lub mld szt./miesiąc)

Wyroby według PKWiU	2003		2004		2005
	I-IV	V-XII	I-IV	V-XII	I-IV
Produkty uboju bydła i cieląt	8,7	9,3	12,0	10,5	10,6
Produkty uboju trzody chlewnej	62,0	61,5	77,5	64,4	63,8
Mięso drobiowe	60,0	61,8	64,8	72,5	79,5
Tłuszcze zwierzęce topione jadalne	3,0	3,1	3,3	3,0	3,0
Wędliny	53,4	60,2	58,3	62,1	53,0
Szynki i łopatki konserwowe	1,1	1,2	1,1	1,3	1,1
Filety i ryby morskie mrożone	8,6	5,8	8,5	6,9	9,0
Soki z owoców i warzyw (w tys. hl)	561,1	692,3	516,8	690,1	481,0
Warzywa mrożone	25,3	31,0	27,8	35,0	31,5
Marynaty warzywne	2,7	5,5	2,5	5,6	3,0
Owoce i orzechy mrożone, niegotowane lub gotowane, włączając z dodatkiem cukru	10,4	26,6	10,5	38,6	12,2
Margaryna oraz mieszanki do smarowania pieczywa	28,1	29,6	27,5	29,8	27,8
Mleko płynne przetworzone (w tys. hl)	1 499,1	1 528,5	1 625,0	1 688,1	1 679,5
Śmietana normalizowana (w tys. hl)	150,4	188,7	158,3	202,5	175,5
Mleko i śmietana w postaci stałej	10,7	15,0	10,4	16,0	10,9
Masło	11,3	13,2	12,6	14,2	13,1
Sery podpuszczkowe dojrzewające	14,5	17,3	17,1	19,0	17,2
Ser świeży niedojrzewający i twaróg	23,6	23,2	24,5	23,0	24,2
Jogurt (w tys. hl)	205,1	195,6	221,8	203,6	212,0
Mąka pszenna	141,9	142,8	131,0	136,9	128,8
Mąka żytnia	11,4	11,1	10,3	10,5	11,4
Kasze, gryski i granulki z pszenicy, jęczmienia i gryczane	3,3	2,9	3,3	3,5	3,2
Cukier	0,0	237,4	0,0	246,7	0,6
Czekolada	7,2	9,0	10,7	12,4	11,3
Wyroby czekoladowe	6,2	6,4	6,8	6,1	6,1
Makaron	6,8	6,6	6,8	6,7	8,1
Wódka czysta (w tys. hl 100°)	60,9	69,1	66,3	75,3	58,3
Alkohol etylowy rektyfikowany (w tys. hl 100°)	116,2	95,5	122,5	120,6	143,8
Wina owocowe (w tys. hl)	139,5	171,1	150,3	149,1	97,5
Piwo ze słodu (w tys. hl)	1 885,0	2 634,1	1 962,3	2 668,9	2 218,0
Papierosy z tytoniu (w mld szt.)	5,5	7,4	5,5	8,1	6,0
Papierosy krajowe bez licencjonowanych (w mld szt.)	4,1	5,6	4,0	5,6	3,7
Papierosy krajowe licencyjne (w mld szt.)	1,4	1,9	1,5	2,5	2,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w: *Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych z lat 2003-2005*.

- e) W przetwórstwie ziemniaków, owoców i warzyw zmiany polegały głównie na:
- obniżeniu z powodu niższych kwot produkcyjnych przerobu ziemniaków na skrobię i produkcji izoglukozy, przy równoczesnym dalszym wzroście produkcji innych przetworów ziemniaczanych; wartość obrotów w klasie PKD 1531 i 1562 w 2004 roku wzrosła o 12%, a w I kw. 2005 roku obniżyła się aż o 23%;
  - dalszym wzroście produkcji mrożonych owoców, konserw i marynat warzywnych, soków skoncentrowanych przy niewielkim obniżeniu produkcji mrożonych warzyw i soków pitnych, a w I kw. bieżącego roku także dżemów; obroty tego sektora w 2004 roku wzrosły o 6% do prawie 8,5 mld zł (realnie o 8%), a w I kw. 2005 roku obniżyły się o 21%.

Tabela III.20. Produkcja żywności i napojów w przedsiębiorstwach dużych i średnich (w tys. ton, tys. hl)

Wyszczególnienie	I-IV 2004	V-XII 2004	I-IV 2005
Przetwory mięsne	86,7	96,1	79,5
w tym: drobiowe	19,5	23,7	22,2
wędzonki	5,6	6,0	6,7
Ryby świeże, mrożone i solone	8,4	6,4	9,9
Przetwory rybne	12,4	11,7	17,2
Sery wszystkich rodzajów	46,2	47,1	46,3
Napoje mleczne	38,6	41,1	49,7
Olej rzepakowy surowy	25,2	29,2	36,5
Oleje rafinowane	33,1	32,0	32,4
Płatki zbożowe i żywność preparowana	7,2	6,3	6,9
Pieczywo świeże	54,2	54,5	53,3
Wyroby ciastkarskie	6,8	6,2	7,0
Pasze dla zwierząt	410,1	401,8	405,3
Karma dla zwierząt domowych	15,5	16,8	17,1
Konserwy i marynaty warzywne	9,1	15,5	9,5
Dżemy	6,8	5,6	6,4
Zupy, buliony, przetwory homogenizowane	3,6	3,4	4,5
Kawa palona i herbata paczkowana	8,2	8,0	8,6
Słodycze (bez czekolady i wyrobów czekoladowych)	6,0	5,6	6,8
Soki skoncentrowane (w tys. hl)	24,7	214,5	36,5
Wody i napoje bezalkoholowe (w tys. hl)	3 398	3 418	2 790
Napoje owocowo-warzywne i nektary (w tys. hl)	464	438	460
Likiery i inne napoje spirytusowe (w tys. hl 100°)	9,8	11,0	11,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

- f) W produkcji i przetwórstwie cukru nastąpił niewielki wzrost produkcji cukru (o 4%), duży przyrost produkcji czekolady, a mniejszy także innych słodyczy, przy równoczesnym spadku produkcji wyrobów czekoladowych; wartość sprzedaży tych sektorów w 2004 roku zwiększyła się aż o 50% (realnie o 22%), a w I kw. 2005 roku o 15%, przy czym tak duży wzrost sprzedaży wynika z wysokich cen cukru.
- g) W sektorze olejarskim stabilna jest produkcja margaryn i olejów rafinowanych, a po wysokich zbiorach rzepaku w 2004 roku nastąpił duży wzrost produkcji surowego oleju rzepakowego; obroty sektora w 2004 roku wzrosły w cenach bieżących o 3% (realnie spadek o 2%), a w I kw. bieżącego roku o 8%.
- h) W produkcji innej żywności (dawniej tzw. koncentratów spożywczych) kontynuowany był wzrostowy trend produkcji wyrobów homogenizowanych, zup i bulionów, drożdży piekarskich i większości przypraw, głównie keczupu i majonezu, a także przetwórstwa kawy i herbaty; obroty tych sektorów wzrosły w 2004 roku o 10% (realnie o ok. 7%), a w I kw. bieżącego roku obniżyły się o 6%.
- i) Sektor napojów bezalkoholowych wykazywał spadkowe tendencje produkcji, za wyjątkiem nektarów; wartość obrotów producentów tych napojów w 2004 roku wzrosła tylko o 6% (realnie o ok. 3%), a w I kw. bieżącego roku była mniejsza o 5%.
- j) Sektory napojów alkoholowych cechują różne kierunki i skala zmian produkcji:
- w 2004 roku nastąpił duży wzrost produkcji wódek czystych i innych napojów spirytusowych, ale w pierwszych miesiącach 2005 roku trend ten załamał się w produkcji wódek czystych; obroty tego sektora w 2004 roku wzrosły o 21,5% (realnie o ok. 20%), a w I kw. bieżącego roku pozostały na poziomie tego samego okresu roku poprzedniego;
  - nastąpiło spowolnienie tempa wzrostu produkcji piwa przy utrzymaniu tendencji wzrostowej produkcji słodu; obroty sektora w 2004 roku utrzymały się na poziomie roku poprzedniego, a w I kw. 2005 roku obniżyły się o 3%;
  - w sektorze winiarskim następuje szybki spadek produkcji win owocowych i innych napojów fermentowanych.
- k) W przemyśle tytoniowym notuje się powrót wzrostowej tendencji produkcji papierosów, szczególnie licencyjnych, przeznaczonych w znacznej części na eksport; obroty tego sektora w stałych cenach bazowych w 2004 roku wzrosły o 6%, a w I kw. 2005 roku o dalsze 2%.

To zróżnicowanie tempa rozwoju poszczególnych sektorów jednoznacznie wskazuje, że **po przystąpieniu do UE rozwijały się głównie te działy produkcji żywności napojów, które zwiększyły eksport lub też te, które objęte zostały procesem uprzemysławiania przetwórstwa.** Natomiast produkcja większości wyrobów lokowanych na rynku krajowym najczęściej wykazywała stagnację lub też nawet tendencje spadkowe.

6. Przemiany strukturalne przemysłu spożywczego

Główną zmianą strukturalną przemysłu spożywczego w okresie integrowania z UE był **gwałtowny wzrost liczby zakładów tzw. sektorów wrażliwych, które dopuszczono do handlu z Unią.** Liczba takich zakładów od stycznia 2004 roku do I kw. 2005 roku zwiększyła się (tab. III.21):

- dziesięciokrotnie w sektorze mięsnym,
- 3-4 razy w sektorze drobiarskim, mleczarskim i rybnym.

Oznaczało to także gwałtowny wzrost liczby potencjalnych eksporterów, z których duża część wykorzystywała swoje przewagi cenowe. Świadczy o tym duży wzrost eksportu produktów pochodzenia zwierzęcego.

Wbrew obawom **procesy dostosowawcze do standardów UE nie doprowadziły do masowej likwidacji zakładów przetwórczych.** Wprawdzie ich liczba stale się obniża, ale firmy dostosowywały się do nowej sytuacji przez przechodzenie na działalność w tzw. małej skali lub prowadzonej w ramach sprzedaży bezpośredniej. Znaczna część uzyskała prawo do tzw. okresów przejściowych, pozwalających na wydłużenie okresu dochodzenia do wymaganych standardów, przy równoczesnym ograniczeniu działalności do sprzedaży wyłącznie na rynku krajowym.

Z informacji GUS o liczbie przedsiębiorstw prowadzących sprawozdawczość finansową wynika, że w 2004 roku trwał proces zwiększania liczby i pozycji firm średniej wielkości, a także części małych przedsiębiorstw przemysłowych. Dane te wskazują, że zjawisko to występuje głównie w sektorze mięsnym, piekarskim, owocowo-warzywnym i koncentratów spożywczych. Równocześnie kontynuowany jest proces zmniejszania liczby mikrofirm (do 9 pracowników) oraz najmniejszych przedsiębiorstw przemysłowych, zatrudniających kilkunastu pracowników. Prawdopodobnie nie zmieniła się liczba firm dużych i ich udział w produkcji przemysłu spożywczego.

Tabela III.21. Stan firm spożywczych w Polsce w okresie integrowania z UE

Wyszczególnienie	Produkcja żywności i napojów	w tym przemysł:			
		mięsny	drobiarski	rybny	mleczarski
1. Liczba firm przemysłowych (w 2003 r.) w tym: duże i średnie	6 889 1 583	2 069 403	189 61	144 56	295 221
2. Zatrudnienie w firmach przemysłowych w tys. osób	389,0	89,6	17,6	10,8	47,0
3. Firmy składające sprawozdania finansowe w 2004 roku					
• liczba firm	2 864	830	133	86	265
• zatrudnienie w tys. osób	315,0	79,2	17,6	10,1	40,4
4. Zakłady uprawnione do handlu z UE					
styczeń 2001	x	19	29	45	25
styczeń 2004	x	61	40	62	55
marzec 2005	x	638	175	167	220
5. Zakłady objęte okresem przejściowym					
2004	x	349	52	49	142
2005	x	266	58	56	.
6. Inne zakłady uprawnione do sprzedaży krajowej ^a					
2004	x	2 751	316	194	201
2005	x	2 193	133	100	.

^a łącznie z zakładami o małej skali produkcji i uprawnionymi do tzw. sprzedaży bezpośredniej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów MRiRW.

Drugą istotną zmianą strukturalną przemysłu spożywczego o jakościowym charakterze **był duży wzrost inwestycji**. Ich wartość zwiększyła się z ok. 4,75 mld zł średnio w latach 2000-2002 do 5,7 mld zł w 2003 roku i ponad 7,5 mld zł w 2004 roku¹. Ożywienie inwestycyjne tego sektora wystąpiło nie tylko w dużych i średnich przedsiębiorstwach, lecz także w części małych firm przemysłowych. Istotne jest także to, że w końcu 2004 roku liczba inwestycji rozpoczętych była o 20% wyższa niż rok wcześniej, choć ich wartość obniżyła się o 7%. W bieżącym roku firmy realizują mniejsze projekty inwestycyjne, głównie modernizujące technologie, i na tej podstawie można sądzić, że również w 2005 roku poziom inwestowania w przemyśle spożywczym będzie wysoki (ok. 7,0-7,5 mld zł). Tak duża skala inwestycji poprawia standard techniczny i technologiczny przetwórstwa rolno-spożywczego, a przez to także jego konku-

¹ Nie są to dane ostateczne, lecz oszacowane na podstawie informacji GUS o inwestycjach w dużych i średnich przedsiębiorstwach oraz w firmach składających sprawozdania finansowe.

rencyjność na wspólnym rynku europejskim. Duże inwestycje w tym sektorze, przy znaczącym udziale inwestorów zagranicznych, doprowadziły do takiego stanu, że pod względem nowoczesności procesów technologicznych znaczna część firm krajowych nie różni się od swoich konkurentów z krajów Unii, mających rozwinięty sektor żywnościowy.

Największy przyrost inwestycji nastąpił w sektorach wrażliwych, które musiały dostosować się do standardów weterynaryjnych UE. W przetwórstwie produktów pochodzenia mięsnego zwiększyły się one o 63% i były ponad dwukrotnie wyższe od średnich z lat 2000-2002. Nieco mniejszy, lecz także bardzo duży był wzrost inwestycji w przetwórstwie produktów roślinnych (o 54%), w tym szczególnie w przetwórstwie owocowo-warzywnym i ziemniaczanym. W branżach reprezentujących przetwórstwo wtórne ożywienie inwestycyjne wystąpiło tylko w przemyśle cukierniczym. Natomiast inwestycje w sektorach produkujących używki miały słabą tendencję spadkową, głównie zjawisko to wystąpiło w przemyśle tytoniowym (tab. III.22).

Tabela III.22. Wartość inwestycji przemysłu spożywczego w 2004 roku na tle lat 2000-2003 (w mln zł)

Wyszczególnienie	Średnia roczna lat 2000-2002	2003	2004
Przemysł mięsny	571	972	1 550
Przemysł drobiarski	93	117	259
Przemysł mleczarski	496	663	982
Przetwórstwo ryb	72	61	164
Przemysł młynarski i makaronowy	145	206	216
Przemysł ziemniaczany	39	34	120
Przemysł owocowo-warzywny	252	428	720
Przemysł cukrowniczy	135	161	251
Przemysł olejarski	68	67	77
Przemysł piekarski	171	145	183
Przemysł paszowy	178	181	208
Przemysł cukierniczy	199	311	402
Produkcja innej żywności	257	224	274
Przemysł napojów bezalkoholowych	278	357	350 ^a
Przemysł spirytusowy	47	80	85
Przemysł piwowarski	643	650	614
Przemysł winiarski	34	22	40 ^a
Przemysł tytoniowy	297	259	190
Razem	3 975	4 938	6 685

^a dane szacunkowe.

Źródło: Opracowanie własne niepublikowanych danych GUS dotyczących firm składających sprawozdania finansowe.

Z innych zmian o charakterze jakościowym w przemyśle spożywczym na podkreślenie zasługują następujące:

- integracja z UE i rosnące wymagania dużych sieci handlowych **przyspieszyły proces upowszechnienia systemów zapewniania bezpieczeństwa żywności** i wymuszają postęp w stosowaniu procedur właściwych dla tych systemów;
- **kontynuowany był trend wzrostowy wydajności pracy** (w 2004 roku o ok. 3,5%), choć równocześnie po raz pierwszy od kilku lat zanotowano wzrost zatrudnienia; w firmach składających sprawozdania finansowe zwiększyło się ono o 2,1%;
- **poprawiła się struktura ceny producenta (bazowa)**, w której obniżył się udział kosztów opłaty pracy (z 11,8% w 2003 roku do 10,2% w 2004 roku), a zwiększył udział nadwyżki finansowej (odpowiednio z 10,0 do 11,1%); świadczy to m.in. o poprawie efektywności przetwórstwa rolno-spożywczego;
- nastąpiły znaczące zmiany struktury branżowej sektora produkcji żywności i napojów, polegające na zwiększeniu udziału w sprzedaży wszystkich działów przetwórstwa produktów zwierzęcych oraz produkcji pasz i wyrobów cukierniczych (łącznie z 54% w 2003 roku do 56,5% w 2004 roku), przy spadku udziału produkcji napojów i wyrobów tytoniowych (odpowiednio z 16,8 do 14,5%);
- w 2004 roku i w pierwszych miesiącach 2005 roku osiągnięto dalszy postęp w restrukturyzacji, szczególnie takich sektorów jak przemysł cukrowniczy, spirytusowy, mleczarski i młynarski.

Wejście Polski do UE dotychczas **nie zwiększyło zainteresowania inwestorów zagranicznych polskim przemysłem spożywczym**. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w tym sektorze w 2004 roku zwiększyły się zaledwie o 135 mln USD, tj. o 2%. Wśród tych inwestycji dominowały wtórne przejęcia firm. Wystąpiły także pierwsze przypadki przejęcia przez krajowych inwestorów firm, dotychczas kontrolowanych przez kapitał zagraniczny.

IV. Stan ekonomiczno-finansowy rolnictwa i przemysłu spożywczego w pierwszym roku po wejściu do Unii Europejskiej

1. Przychody rolnictwa ze sprzedaży głównych produktów rolnictwa

Ocena ogólna. W 2004 roku towarowa produkcja rolnicza wyrażona w cenach bieżących wynosiła 42 480 mln zł i była wyższa o 5 937 mln zł, tj. o 16% w stosunku do 2003 roku i o 7 759 mln zł, tj. o 22% w odniesieniu do średniej z lat 2000-2002. Towarowa produkcja roślinna kształtowała się na poziomie 16 600 mln zł. Stopa jej wzrostu była w obu okresach nieco niższa od przeciętnej, ale w wypadku podstawowych produktów roślinnych, czyli po odjęciu wartości produktów ogrodnictwa – znacznie od niej wyższa. W 2004 roku towarowa produkcja zwierzęca wynosiła 25 881 mln zł i była o 18% wyższa w stosunku do 2003 roku i o prawie 20% wyższa w stosunku do średniej z lat 2000-2002.

Tabela IV.1. Wartość produkcji towarowej głównych produktów rolnictwa
(w cenach bieżących, w mln zł)

Wyszczególnienie	Średnia z lat 2000-2002	2003	2004	Wskaźniki zmian	
				2004 2003	2004 2000-2002
Ogółem	34 721,5	36 542,9	42 480,0	116,2	122,3
Produkcja roślinna	13 078,4	14 609,1	16 599,5	113,6	126,9
w tym:					
Produkcja roślinna podstawowa^a	7 410,0	7 533,3	9 463,2	125,6	127,7
Zboża ogółem	4 098,2	4 094,1	4 591,7	112,2	112,0
w tym: pszenica	2 950,3	2 764,2	2 750,3	99,5	93,2
żyto	455,6	383,7	568,0	148,0	124,7
Ziemniaki	1 188,6	1 261,5	1 242,0	98,5	104,5
Buraki cukrowe	1 365,8	1 457,7	2 311,5	158,6	155,7
Rzepak	757,4	720,0	1 318,0	183,0	174,0
Produkcja zwierzęca	21 643,1	21 933,8	25 880,5	118,0	119,6
Bydło	1 503,9	1 374,6	1 901,8	138,4	126,5
Cielęta	325,0	303,5	273,8	90,2	84,3
Trzoda	8 329,1	7 865,9	9 087,2	115,5	109,1
Drób	2 932,7	3 526,1	4 178,2	118,5	142,5
Mleko krowie	6 593,1	6 562,1	7 864,3	119,8	119,3
Jaja kurze	1 513,9	1 823,2	2 042,3	112,0	134,9
Razem główne produkty rolnictwa	29 053,1	29 467,1	35 343,7	119,9	121,7

^a bez warzyw i owoców oraz innych przemysłowych.

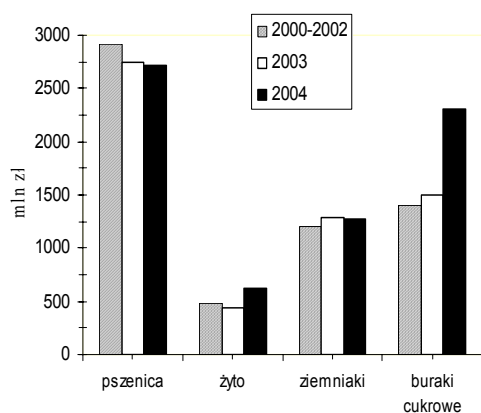
Źródło: GUS i przeliczenia własne.

Tabela IV.2. Wartość skupu głównych produktów rolnictwa
(w cenach bieżących, w mln zł)

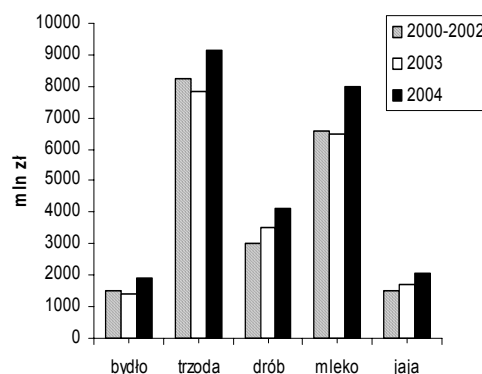
Wyszczególnienie	Średnia z lat 2000-2002	2003	2004	Wskaźniki zmian	
				2004 2003	2004 2000-2002
Ogółem	22 213,9	25 331,0	30 333,5	119,7	130,7
Produkcja roślinna	7 335,8	8 334,0	9 298,3	111,6	126,8
Produkcja roślinna podstawowa (bez warzyw i owoców)	6 210,7	6 454,9	7 791,8	120,7	125,5
Zboża ogółem	3 346,4	3 395,6	3 157,6	93,0	94,4
w tym: pszenica	2 510,5	2 313,1	2 002,7	86,6	79,8
żyto	280,2	305,8	306,2	100,1	109,3
Ziemniaki	286,9	350,0	322,9	92,3	112,5
Buraki cukrowe	1 365,8	1 457,7	2 311,4	158,6	169,2
Oleiste	763,3	732,6	1 329,8	181,5	174,2
Produkcja zwierzęca	15 878,2	166 997,0	21 036,2	123,8	132,5
Bydło	1 145,8	1 245,1	1 577,6	126,7	137,7
Cielęta	108,1	119,0	150,0	126,1	138,8
Trzoda	5 967,6	6 395,3	7 867,0	123,0	131,1
Drób	2 807,2	3 366,7	3 955,4	117,5	140,9
Mleko krowie	5 285,0	5 256,3	6 787,0	129,1	128,4
Jaja kurze konsumpcyjne	118,2	122,5	116,1	94,8	98,2

Źródło: GUS i przeliczenia własne.

Rysunek IV.1. Wartość produkcji towarowej
podstawowych produktów roślinnych

Rysunek IV.2. Wartość produkcji towarowej
podstawowych produktów zwierzęcych

W 2004 roku mieliśmy do czynienia ze wzrostem plonów i zbiorów podstawowych produktów roślinnych. W większości wypadków towarzyszył im oczywisty w tej sytuacji spadek cen. Jedynie w wypadku buraków cukrowych, wzrostowi zbiorów odpowiadał wzrost cen, powodowany przyjęciem unijnych regulacji.

Na rynkach podstawowych produktów zwierzęcych w 2004 roku wzrosły ceny i obniżyła się produkcja większości produktów (poza drobiem i mlekiem), tak w stosunku do 2003 roku, jak też do średniej z lat 2000-2002. **Wzrost cen był na tyle duży, że z nadwyżką kompensował utratę wartości powodowaną spadkiem tej produkcji.** Czynniki wzrostu cen były co prawda różne, ale w większości wypadków, **wzrost cen był następstwem normalnego, zdeteminowanego wcześniej, rozwoju produkcji.** W wypadku bydła i cieląt oraz mleka wzrost cen był szczególnie duży i wiązał się z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

Tabela IV.3. Szacunek wartości produkcji towarowej po wejściu Polski do UE na tle roku poprzedniego (w mln zł)

Produkty	I-IV		V-IV	
	2004	2005	2003/04	2004/05
Zboża	796	868	4 419	4 664
w tym: pszenica	494	572	2 938	2 828
żyto	89	78	429	568
Ziemniaki	94	79	1 300	1 227
Rzepak i buraki cukrowe	.	.	2 178	3 714
Główne produkty roślinne^a	890	947	7 897	9 605
Żywiec rzeźny	4 690	4 966	13 876	15 956
w tym: bydło	574	726	1 507	2 054
cielęta	85	89	287	278
trzoda	2 767	2 752	8 169	9 072
drób	1 193	1 327	3 688	4 312
Mleko	2 202	2 883	6 728	8 545
Inne produkty zwierzęce	685	685	2 121	2 336
Razem produkty zwierzęce	7 577	8 534	22 725	26 837
Razem rolnictwo^a	8 467	9 481	30 622	36 442

^a bez owoców, warzyw, innych przemysłowych, pieczarek i roślin ozdobnych.

Źródło: Dane GUS i szacunki własne.

W miesiącach I-IV 2005 roku wzrost wartości produkcji towarowej podstawowych produktów rolnictwa nieco osłabł, wartość sprzedaży głównych pro-

duktów roślinnych w tym okresie 2005 roku w stosunku do tych samych miesięcy 2004 roku wzrosła o 6%. Utrzymuje się wysoka dynamika wartości sprzedaży produktów pochodzenia zwierzęcego, która w pierwszych czterech miesiącach 2005 roku była o 13% wyższa niż w tym samym okresie roku poprzedniego.

Z danych GUS wynika, że w 2004 roku przychody ze sprzedaży głównych produktów rolnictwa zwiększyły się łącznie o 5 877 mln zł,

w tym:	zboż	o 498 mln zł,
	buraków cukrowych i rzepaku	o 1 536 mln zł,
	mleka	o 1 302 mln zł,
	trzody	o 1 221 mln zł,
	bydła i cieląt	o 497 mln zł,
	drobiu	o 652 mln zł.

Szacunki własne wskazują, że w **pierwszym roku po przystąpieniu do Unii Europejskiej** (od V 2004 roku do IV 2005 roku) **przyrost przychodów ze sprzedaży tych samych produktów** był podobny jak w minionym roku kalendarzowym, gdyż **wyniósł 5 820 mln zł**, w tym z tytułu sprzedaży:

zboż	245 mln zł,
buraków cukrowych i rzepaku	1 536 mln zł,
mleka	1 817 mln zł,
trzody	903 mln zł,
bydła i cieląt	538 mln zł,
drobiu	624 mln zł.

Rośliny przemysłowe. Rośliny przemysłowe **były jedynymi produktami rolnymi, których wartość wzrosła w bardzo wysokim stopniu.** W 2004 roku wyniosła ona bowiem 3 850 mln zł i była aż o ponad 60% wyższa niż w 2003 roku. Wartość towarowa produkcji buraków cukrowych wzrosła o około 60%, a rzepaku o 80%. Głównym czynnikiem wzrostu wartości produkcji buraków cukrowych był duży (około 50%) wzrost cen. Wynikał on z przyjęcia przez Polskę unijnego systemu płatności za buraki cukrowe jak też z większej zawartości cukru w krajance buraczanej. Przyczyną dużego wzrostu wartości produkcji rzepaku były rekordowe zbiory, dwukrotnie wyższe aniżeli w 2003 roku i o 70% wyższe aniżeli średnie zbiory w latach 2000-2002. Towarzyszył im jednak kilkunastoprocentowy spadek cen.

Sądzić można, że w 2005 roku wartość produkcji towarowej roślin przemysłowych może w najlepszym wypadku być zbliżona do ubiegłorocznej. Zgodnie z prognozą IERiGŻ-PIB¹ w 2005 roku zbiory buraków cukrowych będą mniej więcej takie same jak w 2004 roku, a ceny buraków (zależne głównie od zawartości cukru i kursu złotego) o kilka procent niższe. IERiGŻ-PIB² przewiduje też, że w 2005 roku zbiory rzepaku mogą zmniejszyć się z 1,6 mln ton do 1,1-1,2 mln ton. Mimo to ceny rzepaku będą o kilka procent niższe.

Zboża. W 2004 roku wartość produkcji towarowej zbóż wyniosła 4 591,7 mln zł i była o 12% wyższa aniżeli rok wcześniej. W I półroczu, a więc także w dwu pierwszych miesiącach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej wartość towarowej produkcji zbóż była wyższa nawet o kilkadziesiąt procent aniżeli w odpowiednich okresach poprzedniego roku. Powodem tego były rekordowo wysokie w tym okresie ceny zbóż, po słabych zbiorach 2003 roku. Od początku ubiegłorocznych żniw, ceny zbóż zaczęły spadać, gdyż ich zbiory okazały się wyjątkowo duże. W 2004 roku wyniosły one bowiem 29,6 mln ton i były o 26,6% wyższe niż w 2003 roku i o 16,6% wyższe niż średnie zbiory z lat 2000-2002. Od listopada, a więc od rozpoczęcia interwencji na rynku zbóż, wartość produkcji towarowej zbóż zaczęła ponownie rosnać, gdyż **niskie ceny kompensował z dużą nadwyżką wysoki wolumen sprzedaży**. Siła oddziaływania tego czynnika szybko się jednak wyczerpała i skala wzrostu wartości produkcji ponownie się obniżyła. W I kwartale 2005 roku wartość produkcji towarowej pszenicy była już tylko o ok. 10% wyższa niż przed rokiem, a żyta nie objętego skupem interwencyjnym – niższa o około 20-30%.

Ocenia się, że w 2005 roku wartość produkcji towarowej zbóż będzie o wiele niższa aniżeli w 2004 roku. Zgodnie z prognozą IERiGŻ-PIB³ zbiory zbóż w 2005 roku będą o około 8-12% niższe aniżeli w 2004 roku. Nie wywoła to jednak większego wzrostu cen, gdyż zapobiegać mu będzie wysoki poziom zapasów. W końcu roku ceny zbóż mogą więc kształtować się na poziomie niższym, bądź tylko nieco wyższym aniżeli rok wcześniej.

Ziemniaki. W 2004 roku **wartość produkcji towarowej ziemniaków** wyniosła 1 242 mln zł i **była 1,5% niższa aniżeli w 2003 roku**, ale o 4,5% wyższa niż średnio w latach 2000-2002. O spadku tej wartości zdecydowały ceny, gdyż zbiory były w 2004 roku nieco wyższe niż w 2003 roku. Podobnie jak w wy-

---

¹ Patrz: *Rynek cukru. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27.

² Patrz: *Rynek rzepaku. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27.

³ Patrz: *Rynek zbóż. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

padku zbóż, od początku zbiorów, a więc od lipca 2004 roku ceny ziemniaków zaczęły spadać. Początkowo, kiedy w skupie dominowały ziemniaki wczesne, spadek ten był jeszcze stosunkowo mały i wynosił 3-4%, ale w dalszych miesiącach pogłębił się. We wrześniu, ceny skupu ziemniaków przemysłowych były niższe aniżeli przed rokiem o około 15%, a wartość produkcji o około 18%.

Ocenia się, że w 2005 roku wartość towarowej produkcji ziemniaków będzie znacznie niższa aniżeli w 2004 roku. Zgodnie z prognozą IERiGŻ-PIB⁴ w 2005 roku zbiory ziemniaków będą o około 8% niższe od ubiegłorocznych. Sądzić więc należy, że wzrost cen skupu nie zdoła go skompensować.

Bydło i cielęta. W 2004 roku **wartość towarowej produkcji bydła rzeźnego** wyniosła 1 902 mln zł i **była o 38% wyższa aniżeli w 2003 roku** oraz 27% wyższa od średniej wartości tej produkcji w latach 2000-2002. Wartość produkcji cieląt wynosiła natomiast 264 mln zł i była niższa odpowiednio o 10 i 16%.

Wartość produkcji towarowej bydła rzeźnego rośnie od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, a powodem tego jest systematyczny wzrost cen. W I kwartale 2005 roku kształtowały się one w granicach 3,82-4,17 zł/kg, wobec 2,62-2,84 zł/kg w I kwartale 2004 roku. W okresie V-XII 2004, wzrost cen bydła był na tyle duży, że pomimo spadku produkcji, wartość produkcji bydła była o ponad 50% wyższa aniżeli rok wcześniej. W I kwartale 2005 roku, skala wzrostu wartości produkcji bydła wyraźnie osłabła, gdyż ceny choć wyższe niż w I kwartale 2004 roku nie rekompensowały już spadku produkcji, przynajmniej w tym samym stopniu co poprzednio.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej rosły również ceny skupu cieląt i to w jeszcze większym stopniu niż bydła. W I kwartale 2005 roku kształtowały się one w granicach 9,30-10,30 zł/kg, podczas gdy w I kwartale 2004 roku 6,02-6,99 zł/kg. Wysokie ceny cieląt nie rekompensują jednak głębokiego spadku ich produkcji. W 2004 roku produkcja żywca cielęcego była bowiem o około 30% mniejsza aniżeli rok wcześniej. O tak wysokiej skali jej spadku przesądził bardzo niski przeciętny ciężar ubijanych cieląt, gdyż ubój cieląt był tylko nieco mniejszy niż przed rokiem.

Przewiduje się, że w 2005 roku wartość produkcji towarowej tak bydła jak i cieląt znacznie się obniży. Zgodnie z prognozą IERiGŻ-PIB⁵ produkcja bydła będzie niższa o około 10%. Spadku tego nie zrekompensuje prawdopodobnie wzrost cen.

---

⁴ Patrz: *Rynek ziemniaka. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27.

⁵ Patrz: *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

Trzoda chlewna. W 2004 roku wartość produkcji towarowej trzody chlewnej wyniosła 9 087 mln zł i była o 16% wyższa niż w 2003 roku i 9% wyższa niż średnia z lat 2000-2002.

W 2004 roku na rynku trzody mieliśmy do czynienia ze spadkową fazą jej produkcji i wzrostową fazą cen. W I półroczu produkcja trzody wynosiła 1 390 tys. ton, a w II półroczu 1 240 tys. ton. Oznaczało to, że w stosunku do analogicznych okresów poprzedniego roku była ona mniejsza odpowiednio o 5 i 10%. W tej sytuacji ceny trzody, w obu półroczach sukcesywnie rosły, osiągając w końcu roku poziom 4,50-4,65 zł/kg. Były one wówczas o ponad 40% wyższe aniżeli rok wcześniej. Wzrost cen był na tyle duży, że umożliwił, mimo spadku produkcji, wzrost wartości produkcji towarowej trzody (o około 20%) w tym okresie.

Z początkiem 2005 roku ceny trzody zaczęły spadać, gdyż wcześniejszy ich duży wzrost spowodował spadek spożycia, a w połączeniu z wysoką wartością złotego także i eksportu trzody. W I kwartale 2005 roku ceny te były jeszcze nadal wyższe aniżeli w I kwartale 2004 roku, ale znacząco niższe niż w IV kwartale 2004 roku.

Ocenia się, że w 2005 roku przychody z produkcji trzody będą dużo niższe niż w 2004 roku. Zgodnie z prognozą IERiGŻ-PIB⁶ ceny trzody będą w tym roku sukcesywnie maleć przy postępującym nadal, przynajmniej w I półroczu, spadku produkcji. W IV kwartale spadek cen trzody będzie prawdopodobnie największy, a ich poziom najniższy, gdyż niezależnie od innych przyczyn wpływających na poziom cen, od jesieni będziemy mieć do czynienia z początkiem wzrostowej fazy produkcji trzody.

Drób. W 2004 roku wartość produkcji towarowej drobiu wyniosła 4 178 mln zł i była o 19% wyższa niż w 2003 roku i 43% wyższa od średniej z lat 2000-2002. W 2004 roku, na rynku drobiu, mieliśmy do czynienia z **sukcesywnie rosnącą stopą wzrostu produkcji i cen w I połowie roku oraz malejącą stopą ich wzrostu w II połowie roku.** Obie sytuacje miały związek z koniunkturą na rynkach zagranicznych. W I półroczu 2004 roku eksport drobiu wyniósł 48,4 tys. ton i był o 30% większy niż w I półroczu 2003 roku, w którym uległ podwojeniu. Umocnienie się złotego wobec euro w II połowie roku, a także zahamowanie eksportu na rynek rosyjski spowodowały jednak wyraźne osłabienie wzrostu cen w tym okresie. Skutki obu tych sytuacji były jednak podobne i wyrażały się zbliżoną w obu półroczach skalą wzrostu produkcji towarowej drobiu. Wyraźne

---

⁶ Patrz: *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

obniżenie wzrostu tej wartości wystąpiło dopiero pod koniec I kwartału 2005 roku. W marcu wartość tej produkcji była o 10%, a kwietniu tylko o 3% wyższa aniżeli w analogicznych miesiącach 2004 roku.

Ocenia się, że w 2005 roku przychody z produkcji drobiu będą niższe niż w 2004 roku. Zgodnie z prognozą IERiGŻ-PIB⁷ produkcja drobiu będzie co prawda o około 7% wyższa, ale jego ceny będą wyraźnie niższe. Skala spadku przychodów będzie więc zależała od głębokości spadku cen. W kwietniu były one o 5% niższe aniżeli w kwietniu 2004 roku.

Mleko. W 2004 roku **wartość produkcji towarowej mleka** wyniosła 7 864 mln zł i **była o ok. 20% wyższa** niż w 2003 roku i od średniej z lat 2000-2002. W 2004 roku ceny mleka były wyjątkowo korzystne. Stopa ich wzrostu powiększała się z miesiąca na miesiąc. W I kwartale, a więc przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej sięgała 9%, ale w następnych kwartałach 20, a nawet 30% i to w miesiącach, gdy zazwyczaj sezonowo obniża się. Przyczynił się do tego zwiększony popyt eksportowy. Wysokie ceny zachęcały do sprzedaży mleka. Produkcja towarowa wzrosła więc pomimo spadku globalnej produkcji mleka.

W I kwartale 2005 roku wzrost cen nieco osłabł, choć i tak był wyższy aniżeli rok wcześniej i wynosił około 20%. W dalszych miesiącach roku prawdopodobnie jednak nie tylko obniży się wzrost cen, ale (zgodnie z prognozą IERiGŻ-PIB⁸) będziemy mieć do czynienia ze spadkiem cen mleka. Podobnie jednak jak w 2004 roku produkcja towarowa może nieco wzrosnąć, pomimo dalszego spadku produkcji globalnej. Ocenia się więc, że wartość towarowej produkcji mleka w 2005 roku będzie zbliżona do ubiegłorocznej.

2. Przychody rolnictwa ze sprzedaży produktów ogrodnictwa oraz tytoniu i chmielu

Materiały źródłowe. GUS oblicza i publikuje wartość globalnej i towarowej produkcji w podziale na owoce ogółem i warzywa ogółem. Towarowa i globalna produkcja owoców i warzyw nie jest w dostępnych publikacjach wyszczególniona na poszczególne gatunki owoców i warzyw oraz kierunki sprzedaży, np. przetwórstwo, rynek detaliczny, eksport. W rozbiciu na poszczególne gatunki owoców i warzyw z podaniem ilości, wartości oraz średniej ważonej ceny

---

⁷ Patrz: *Rynek drobiu i jaj. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27.

⁸ Patrz: *Rynek mleka. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

skupu, GUS oblicza i publikuje dane dotyczące skupu owoców i warzyw oraz niektórych innych produktów ogrodniczych, np. pieczarek, boczniaka, nasion ogrodniczych, materiału szkółkarskiego i kwiatów. Skup owoców w ujęciu ilościowym stanowi 35-40% towarowej produkcji owoców i 25-30% towarowej produkcji warzyw. Skup owoców i warzyw podawany jest tylko w ujęciu rocznym i obejmuje przede wszystkim dostawy owoców i warzyw do przetwórstwa. Nie obejmuje natomiast sprzedaży bezpośredniej, czyli głównie na rynkach hurtowych, targowiskach, dostaw do wielkich sieci handlowych oraz sklepów i stoisk owocowo-warzywnych.

Dla obliczenia przychodów ze sprzedaży produktów ogrodnictwa w układzie kwartalnym z braku materiałów źródłowych konieczne było wykonanie kilku szacunków:

1. Szacunku wielkości (tysiące ton) towarowej produkcji owoców i warzyw według gatunków. Podstawą tego szacunku była produkcja globalna, czyli zbiory owoców i warzyw szacowane przez GUS oraz wyniki Powszechnego Spisu Rolnego GUS 2002, w zakresie określającym strukturę obszarową w gospodarstwach dla poszczególnych gatunków owoców i warzyw. Dla niektórych gatunków owoców o dużym udziale w zbiorach przetwórstwa oraz eksportu, przydatne dla określenia produkcji towarowej były też dane GUS o skupie i eksporcie.
2. Wartość towarowej oraz globalnej produkcji owoców i warzyw obejmuje tylko (co ustalono w trakcie rozmów roboczych z pracownikami GUS) gatunki owoców i warzyw podawane w szacunkach zbiorów, publikowanych w wydawnictwach GUS *Wyniki Produkcji Roślinnej GUS* w poszczególnych latach. Dla określenia szacunkowej wartości produkcji towarowej innych działów produkcji ogrodniczej np. produkcji pieczarek, materiału szkółkarskiego owocowego oraz kwiatów uprawianych pod osłonami i w gruncie oraz roślin ozdobnych i materiału szkółkarskiego ozdobnego, wykorzystano wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 2002 opublikowane w opracowaniu GUS *Uprawy ogrodnicze* (Warszawa 2003), gdzie dla 2002 roku podana jest powierzchnia uprawy. Wartość produkcji towarowej dla tych upraw ustalono wykorzystując materiały opracowane dla obliczeń Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej „SGM 2002”, w temacie realizowanym w IERiGŻ-PIB na początku 2005 roku.
3. Ustalenie kwartalnych przychodów z produkcji ogrodniczej wymagało ustalenia wartości produkcji towarowej dla poszczególnych gatunków owoców i warzyw. Wielkość sprzedaży bezpośredniej dla poszczególnych gatunków owoców i warzyw obliczono poprzez pomniejszenie oszacowanej wcześniej

wielkości produkcji towarowej o wielkość skupu zarejestrowanego przez GUS. Następnie poprzez przyjęcie odpowiednio oszacowanych cen płaconych w sprzedaży bezpośredniej dla poszczególnych gatunków obliczono jej wartość. Powiększając wartości sprzedaży bezpośredniej o wartość skupu podaną przez GUS, określono wartość produkcji towarowej dla poszczególnych gatunków owoców i warzyw.

4. Dysponując wielkością i wartością sprzedaży dla poszczególnych gatunków, w tym dla warzyw w rozbiciu na warzywa gruntowe i warzywa produkowane pod osłonami, dokonano dla określenia wartości produkcji towarowej w poszczególnych kwartałach roku, rozdysponowania podaży, która uwzględniała zarówno wielkość podaży, jak i zróżnicowanie cen. Wykorzystano tu tygodniowe i miesięczne notowania cen poszczególnych gatunków owoców i warzyw, które od 1997 roku są monitorowane w IERiGŻ-PIB.

W 2004 roku (liczonym jako rok kalendarzowy) wartość produkcji towarowej owoców po rekordowo wysokim poziomie w 2003 roku obniżyła się o ponad 20%. Zadecydowały o tym niższe ceny, a nie zbiory owoców, które w 2004 roku GUS oszacował na poziomie 3 521 tys. ton, tj. o prawie 7% wyższym niż w 2003 roku. W 2004 roku nastąpił bardzo duży spadek cen skupu owoców jagodowych, szczególnie porzeczek czarnych, malin i truskawek oraz wiśni. W nieznacznym stopniu spadły również ceny jabłek deserowych, ale spadek cen został zrównoważony wyższą podażą.

W produkcji warzyw gruntowych bardzo duży spadek cen cebuli (o ponad 70%) oraz stosunkowo niewielki spadek cen innych podstawowych warzyw gruntowych został zrównoważony wyższą podażą. W rezultacie **wartość towarowej produkcji warzyw** obliczona przez GUS wynosiła w 2004 roku 3 165 mln zł i **była o 16% wyższa niż w 2003 roku.** W produkcji warzyw spod osłon duży spadek cen pomidorów w maju i czerwcu 2004 roku spowodowany zniesieniem wysokiej ochrony celnej na pomidory importowane z UE-15 został zrekomensowany wzrostem cen pomidorów w okresie letnim i późnojesiennym.

Przychody innych działów ogrodnictwa, szczególnie pieczarek oraz roślin ozdobnych i szkółkarskiego materiału ozdobnego w ostatnich latach dynamicznie rosną. W 2004 roku przychody producentów pieczarek były o ok. 10% wyższe niż w 2003 roku i wzrost ten był spowodowany zwiększoną produkcją na eksport przy stabilnym poziomie cen. Łączne przychody tj. **wartość produkcji towarowej wszystkich produktów ogrodniczych została oszacowana w 2004 roku na poziomie 7 019,4 mln zł, o 1% wyższa niż w 2003 roku.** Towarowa produkcja owoców i warzyw wynosiła według GUS w 2004 roku 5 733,0 mln zł i była o 4% mniejsza niż w 2003 roku, w którym wyniosła 5 966,0 mln zł.

Tabela IV.4. Produkcja globalna i towarowa produktów ogrodnictwa
(łącznie z innymi poza burakami cukrowymi i rzepakami roślinami przemysłowymi; w mln zł)

Wyszczególnienie	Średnio w latach 2000-2002	2003	2004	I-IV		V 2003 – –IV 2004	V 2004 – –IV 2005
				2004	2005		
1. Produkcja globalna rolnictwa w tym: owoce warzywa	57 337 2 900 3 679	56 264 4 177 3 758	65 957 3 197 4 397	x x x	x x x	x x x	x x x
2. Produkcja towarowa rolnictwa	34 721	36 543	42 480	x	x	x	x
3. Produkcja towarowa							
a) owoców	2 312	3 242	2 568	385	519	3 247	2 702
b) warzyw	2 433	2 724	3 165	374	591	2 778	3 382
c) pieczarek	429	564	616	178	182	563	620
d) innych produktów ogrodnictwa	329	431	655	96	97	430	666
e) tytoniu	138	100	90	-	-	100	90
f) chmielu	28	35	32	-	-	35	32
4. Przychody ze sprzedaży ogrodnictwa i innych roślin przemysłowych (tytoń i chmiel)	5 669	7 076	7 136	1 033	1 389	7 153	7 492

Źródło: Dane GUS i szacunki własne.

W ostatnich latach spadają natomiast przychody producentów tytoniu, a stabilne są przychody producentów chmielu.

W okresie II kwartał 2004 roku – I kwartał 2005 roku, czyli pierwszym okresie rocznym po integracji z Unią Europejską, w porównaniu do 2003 roku wystąpił – podobnie jak w latach kalendarzowych 2003 i 2004 – duży spadek przychodów ze sprzedaży owoców (o 16,7%). Przychody z produkcji warzyw w okresie II kwartał 2004 roku – I kwartał 2005 roku wynosiły 3 382 mln zł i były o 22% wyższe niż w 2003 roku.

Wpływ zmian cen na wartość przychodów z produkcji ogrodniczej był szczególnie wyraźny w 2004 roku i w okresie II kwartał 2004 roku – I kwartał 2005 roku. Gwałtowne załamanie się cen owoców jagodowych (z wyjątkiem cen agrestu) oraz wiśni było podstawową przyczyną spadku przychodów z produkcji owoców. Duży wzrost podaży owoców w Polsce nie był w stanie zrównoważyć spadku cen. Przykładem może być to, że wzrost skupu truskawek do 142,6 tys. ton w 2004 roku z poziomu 84,3 tys. ton w 2003 roku (o 69%), przy obniżce średnich cen skupu z 4,57 zł/kg w 2003 roku do 1,64 zł/kg w 2004 roku, spowodował spadek wartości skupu do 234,5 mln zł w 2004 roku (o 40%). Zmniejszenie wartości skupu porzeczek spowodowane gwałtownym załamaniem cen było jeszcze większe, ze 140,8 mln zł w 2003 roku do 33,2 mln zł w 2004 roku, o ponad 75%.

Zmiany cen miały też zasadniczy wpływ na przychody w produkcji warzyw. Spadek przychodów, spowodowany obniżeniem cen, wystąpił w produkcji cebuli, wzrosły natomiast przychody z produkcji ogórków gruntowych.

Zmiany cen w okresie II kwartał 2003 roku – I kwartał 2004 roku w porównaniu do okresu II kwartał 2004 roku – I kwartał 2005 roku nie były – poza wyjątkami np. pomidorów – spowodowane integracją Polski z Unią Europejską, ale wynikły głównie z dużej podaży owoców i warzyw w Polsce w 2004 roku lub tak jak w przypadku cebuli, kryzysem na rynku cebuli w całej Europie.

3. Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji

Zakupy i rynek środków produkcji dla rolnictwa w okresie od kwietnia 2004 roku do maja 2005 roku funkcjonował w bardzo zmiennych warunkach ekonomicznych. Najbardziej labilną sytuację rynek środków produkcji odnotował w okresie przed i po wejściu do UE. **Duży wpływ przed wejściem do wspólnego rynku UE wywołała zapowiedź podwyższenia stawki VAT do**

pełnej wysokości. W związku z powyższym na rynku środków produkcji **w pierwszych czterech miesiącach 2004 roku nastąpiło bardzo duże ożywienie popytu**, niekiedy znacznie przewyższające podaż. Napięta sytuacja rynkowa w znacznej części wynikała z dużej niepewności przyszłych unijnych rozwiązań, łącznie z zaniechaniem korzystania z kredytów preferencyjnych od 1 maja 2004 roku na rzeczowe obrotowe środki produkcji dla rolnictwa. W niektórych segmentach rynku środków produkcji o charakterze trwałym wzrost obrotów z tego powodu był istotny. Przykładowo zakup ciągników rolniczych w pierwszych czterech miesiącach 2004 roku był czterokrotnie wyższy niż w analogicznym okresie roku poprzedniego. Łączna **sprzedaż środków mechanizacji w całym 2004 roku była wyższa o 60% niż w 2003 roku**. Podobnie **na rynku materiałów budowlanych sprzedaż była wyższa o około 30%**, niekiedy z odłożonym terminem odbioru towarów.

Od maja 2004 roku gwałtownym podwyżkom cen środków produkcji, co powszechnie zostało nazwane **unijnym szokiem cenowym**, towarzyszył gwałtowny spadek obrotów rynkowych. Wysokie podwyżki cen wystąpiły na rynku maszyn rolniczych i materiałów budowlanych, gdzie stawki podatku VAT zostały podwyższone do 22%. Na pozostałych rynkach branżowych stawka podatku VAT została ustalona w przedziale od 3 do 7%. W wielu przypadkach – mimo stosunkowo niewielkiego wzrostu tegoż podatku – ogólny wzrost cen był znacznie wyższy. Wymownym tego przykładem jest podwyżka cen nawozów mineralnych w 2004 roku średnio o 22,6% przy podwyżce nawozów azotowych o 29,4% i pozostałych o 18,5%. Podobnie podwyżki cen maszyn rolniczych były znacznie wyższe aniżeli wynikało to ze wzrostu podatku VAT oraz współczynnika inflacji i wyniosły średnio 41,2%. W obydwu wyżej omawianych przypadkach można mówić o **tzw. syndromie Janosika**, gdyż wyżej zaprezentowane podwyżki **nie miały wiarygodnego uzasadnienia ekonomicznego, a wynikały z zasady – dostaną rolnicy w końcu roku bezpośrednio dopłaty, a więc trzeba im je odpowiednio zagospodarować**. Ponadto wzrost cen produktów pochodzenia zwierzęcego oraz dopłaty bezpośrednio wpłynęły korzystnie na poprawę koniunktury w rolnictwie. Zniwelowało to skutki wysokich podwyżek cen na środki produkcji, czego najlepszym wyrazem jest korzystne ukształtowanie się wskaźnika nożyc cen – 102,2 w 2004 roku.

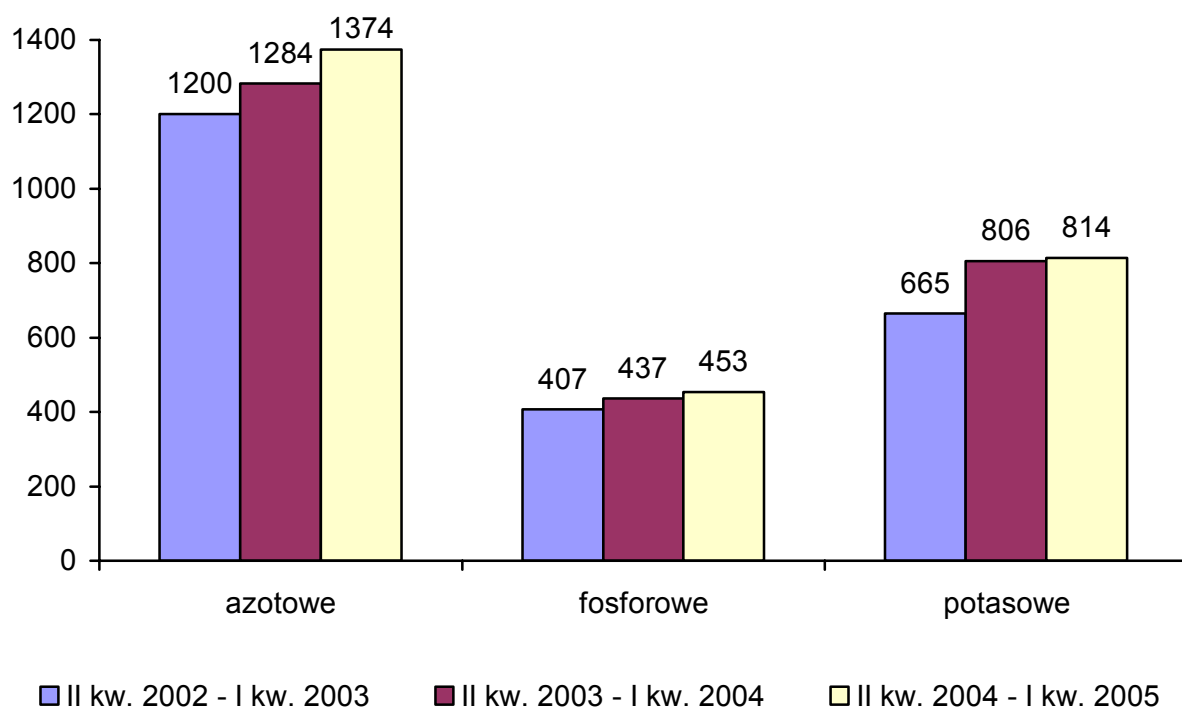
Od maja 2004 roku nastąpiły istotne zmiany w mechanizmie finansowania gospodarstw rolnych, wynikające z wprowadzenia dopłat bezpośrednich. Równocześnie zlikwidowane zostały dopłaty do preferencyjnych kredytów obrotowych na zakup rzeczowych środków do produkcji rolnej oraz subwencje na dofinansowanie pozysku i produkcji nawozów wapniowych. W 2005 roku utrzymano dopłaty za pośrednictwem ARiMR do inwestycyjnych kredytów pre-

ferencyjnych udzielonych w latach ubiegłych oraz do nowo udzielonych w 13 liniach kredytów inwestycyjnych oraz kredytów kłękowych. W 2005 roku zastosowano nawet korzystniejsze warunki udzielania kredytów branżowych o obniżonym oprocentowaniu od 1 do 3,4% w skali roku. System preferencyjnych kredytów inwestycyjnych w dalszym ciągu stanowi poważny instrument interwencyjny państwa na wzrost realizacji inwestycji w rolnictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym i usługach dla rolnictwa.

Po rocznym funkcjonowaniu (12 miesięcy) w ramach UE na rynku środków produkcji występuje zdecydowana tendencja cenowego wygaszania, bardzo zróżnicowana w poszczególnych segmentach, i tak:

- Ceny nawozów mineralnych w okresie ostatnich 12 miesięcy średnio wzrosły o około 13%. Utrzymuje się niekorzystna relacja cen nawozów mineralnych do produktów rolnych. Na 1 kg NPK należy przeznaczyć średnio około 5 kg równowartości pszenicy. W tym okresie dostawy nawozów zwiększyły się tylko o 4% (rys. IV.3).

Rysunek IV.3. Dostawy nawozów mineralnych w okresie II kwartał – I kwartał roku następnego (w tys. ton)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Biuletynie Statystycznym 2003, nr 5; 2004, nr 5 i 2005, nr 5.

Tabela IV.5. Nawozy mineralne

Lata	Użytki rolne w tys. ha	Zużycie na 1 ha NPK w kg	Zużycie NPK w tys. ton	Cena 1 tony NPK w zł	Szacunkowa wartość w mln zł
2002/03	16 150,6	93,6	1 511,7	1 728	2 612
2003	16 335,0	97,0	1 584,5	1 820	2 887
2003/04	16 335,3	99,3	1 622,1	2 020	3 276
2004/05 ^a	16 335,0	101,0	1 651,4	2 234	3 689
Nawozy wapniowe (CaO)					
2002/03	16 150,6	94,6	1 589,8	584	929
2003	16 335,0	94,0	1 535,5	610	937
2003/04	16 335,3	93,5	1 525,9	728	1 112
2004/05 ^a	16 335,0	90,0	1 470,2	815	1 198

^a dane od V 2004 roku do IV 2005 roku.

Źródło: Rynek środków produkcji i usług dla rolnictwa. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 27 oraz szacunki własne.

- Rynek środków ochrony roślin wykazuje najwyższy stan stabilizacji. Występują nieliczne podwyżki i obniżki cen, ale w okresie 12 miesięcy były one w zasadzie stabilne.

Tabela IV.6. Zużycie i wartość środków ochrony roślin w latach 2003-2005

Lata	Średnie zużycie substancji aktywnej na 1 ha gruntów ornych i sadów w kg	Średnia cena preparatu w roku w zł	Powierzchnia chroniona w tys. ha	Suma wydatkowana na pestycydy w mln zł
2003	0,53	49,11	18 750	488,0
2004	0,55	50,78	19 920	556,4
2005 ^a	0,60	52,41	20 604	647,9
V 2004 – – IV 2005 ^b	0,58	52,40	20 500	623,0

^a prognoza; ^b szacunek.

Źródło: Jak w tab. IV.5.

- Na rynku nośników energii, paliwa stałe wykazują zniżkową tendencję cen, wszystkie ropopochodne wysoce zwyżkową. W okresie 12 miesięcy najbardziej podrożał olej opałowy o ponad 23%, olej napędowy o 15% i ceny benzyn około 4%. Ceny paliw szczególnie ropopochodnych będą uzależnione od sytuacji na światowych rynkach paliwowych.

Tabela IV.7. Zużycie i wartość podstawowych nośników energii w rolnictwie w latach 2003-2005

Rodzaj nośnika	2003	2004	2005 ^a	V 2004 – IV 2005 ^b
Paliwa stałe^c				
przelicznik węgiel				
- zużycie w tys. ton	2 750	2 700	2 650	2 700
- wartość w mln zł	1 188	1 295	1 251	1 290
Paliwa ciekłe^d				
przelicznik olej napędowy				
- zużycie w tys. ton	2 610	2 640	2 670	2 650
- wartość w mln zł	7 386	7 471	9 639	8 250
Energia elektryczna				
- zużycie w GWh	4 292	4 150	4 100	4 100
- wartość w mln zł	1 716	1 701	1 681	1 681
Razem energia w mln zł	10 290	10 467	12 571	11 220

^a prognoza; ^b szacunek; ^c paliwa stałe umownie zostały przyjęte w przeliczniku na węgiel kamienny, które stanowią 31,0% udziału w strukturze energii w rolnictwie według wartości opałowej GUS; ^d paliwa ciekłe stanowią 58,0% energii w rolnictwie, agregat ten stanowią olej napędowy, opałowy i etyliny.

Źródło: Jak w tab. IV.5.

- Rynek materiałów budowlanych – w ciągu 12 miesięcy odnotowano spadek sprzedaży o około 30%. Obniżenie aktywności inwestycyjnej dotyczy głównie inwestorów indywidualnych. Możliwości poprawy w tym segmencie upatruje się w lepszym wykorzystaniu funduszy Unii Europejskiej na budowę obiektów związanych z ochroną środowiska. Średni wzrost cen w ciągu roku wynosił około 19%.
- **Na rynku maszyn rolniczych utrzymuje się zastój obrotów wynikający ze zbyt galopujących podwyżek cen.** W 2004 roku średnie ceny na środki mechanizacji wzrosły o 41,2%. Wysokie ceny były usprawiedliwione materiałami wyjściowymi do produkcji maszyn rolniczych. Jednakże ich wysokość niekiedy ponad 60% należy uznać za okazjonalne. Czegoś podobnego nie odnotowano w przemyśle samochodowym, który używa bardziej wyrafinowanych materiałów, a w części tych samych, i to znacznie lepszych gatunkowo. W ostatnich miesiącach ceny na maszyny rolnicze wykazują spadkową tendencję. W ostatnich 12 miesiącach wskaźnik wzrostu średnich cen maszyn obniżył się do około 29%.

Tabela IV.8. Szacunek wydatków rolnictwa na zakup pasz przemysłowych

Wyszczególnienie	2003	2004	V 2004 – IV 2005
Produkcja pasz przemysłowych w tys. ton	5 250	5 750	5 750
Cena średnia w zł/tonę	1 100	1 250	1 175
Wartość w mln zł	5 775	7 185	6 755

Źródło: Rynek pasz. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 17.

Z rozliczeń przedstawionych w tab. IV.5-IV.8 wynika, że **po przystąpieniu do UE wydatki rolników na zakup obrotowych środków produkcji zwiększyły się o ponad 3 mld zł**, w tym:

nawozów	o 1,06 mld zł,
środków ochrony roślin	o 0,14 mld zł,
energii	o 0,93 mld zł,
pasz	o 0,98 mld zł,
łącznie	3,11 mld zł.

Do wstępnej oceny i kalkulacji wydatków rolnictwa na zakup głównych środków produkcji należy podchodzić ze świadomością wielu ograniczeń, które utrudniają dokonywanie trafnych podsumowań doświadczeń Polski w ciągu jednego roku integracji z UE. Jeden rok w procesach gospodarczych rolnictwa to niewiele, wobec często niedostępnych danych statystycznych, wzajemnego przenikania się zjawisk, czy też niedostosowania pewnych okresów, jak na przykład dopłat bezpośrednich dla rolnictwa do okresów zakupu środków produkcji. Pojawiło się wiele zjawisk o charakterze jednorazowym, jakim na początku 2004 roku był efekt ożywienia pierwszych 4 miesięcy w postaci boomu przedakcesyjnego. Po 1 maja nastąpił z racji integracji unijny szok cenowy, który jak wynika z rozdz. II, p. 2 stopniowo gaśnie.

4. Przychody i koszty przedsiębiorstw rolnych objętych sprawozdawczością finansową

Celem badań jest bieżące śledzenie (monitoring kwartalny) przychodów i kosztów, a zwłaszcza sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstw rolnych oraz świadczących usługi z zakresu produkcji roślinnej i zwierzęcej, objętych sprawozdawczością GUS. Prezentowane opracowanie przedstawia wyniki analizy pierwszego etapu badań. Etap ten obejmuje 2004 rok, w rozbiciu na

cztery kwartały (przychody i koszty w ujęciu narastającym) i pierwszy kwartał 2005 roku. Zakres czasowy analizy określony został zebranych materiałem.

Materiał źródłowy pochodzi ze sprawozdań F-01/I-01. Sprawozdanie powyższe opisuje rachunek wyników, koszty w układzie rodzajowym, majątek trwały i obrotowy oraz jego źródła finansowania. Informacje te pozwalają na analizę wszystkich przedsiębiorstw rolnych – jako całości, oraz w układzie trzech wydzielonych, ze względu na dominujące ukierunkowanie produkcyjne, grup (według PKD), a więc grupy gospodarstw ukierunkowanych na produkcję roślinną (01.1), zwierzęcą (01.2) i o profilu wielostronnym (01.3).

Zebrany materiał badawczy za pierwszy kwartał i za trzy kwartały, dotyczy mniejszej zbiorowości przedsiębiorstw, gdyż jedynie takich, które zatrudniają 50 i więcej pracowników. Natomiast dane źródłowe za pierwsze półrocze i za cały 2004 rok obejmują zbiorowość większą, tj. przedsiębiorstwa zatrudniające 50 i więcej pracowników, jak i zatrudniające od 10 do 49 pracowników.

W 2004 roku przedsiębiorstwa rolne i świadczące usługi na rzecz produkcji rolniczej osiągnęły dobre wyniki ekonomiczno-finansowe. Najprawdopodobniej w przedsiębiorstwach rolnych wyniki te były najlepsze od czasu transformacji ustrojowej. Świadczą o tym zwłaszcza **wskaźniki rentowności, których poziom, jak na ten sektor, można uznać za wysoki** (tab. IV.9-IV.10). Jednakże w przedsiębiorstwach rolnych, w odróżnieniu od świadczących usługi, sytuacja ta w poszczególnych kwartałach roku kształtowała się diametralnie różnie.

W pierwszych dwóch analizowanych kwartałach przedsiębiorstwa rolne ponosiły znaczne straty i miały wyraźnie gorszą płynność finansową. Natomiast w dwóch ostatnich generowały zyski i poprawiały płynność. Przedsiębiorstwa rolne w dalszym ciągu charakteryzuje nie tylko długi cykl produkcji, a tym samym i obrotu kapitału, ale i znaczna sezonowość przychodów ze sprzedaży. Widoczne jest to zwłaszcza w grupie przedsiębiorstw ukierunkowanych na produkcję roślinną, jak i produkcję wielostronną. W pierwszym półroczu 2004 roku w przedsiębiorstwach tych przychody ze sprzedaży osiągnęły poziom ok. 37% przychodów rocznych. W tym samym czasie wydatkowano w nich ponad 42% kosztów rocznych. Jest to specyfika rolnictwa, która powinna być uwzględniana przy ocenie poszczególnych wskaźników, zwłaszcza rentowności i płynności.

Dobra sytuacja ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstw rolnych w ostatnich dwóch kwartałach 2004 roku i w pierwszym kwartale 2005 roku to przede wszystkim **efekt wyjątkowo korzystnych dla rolnictwa warunków pogodowych.** Z badań IERiGŻ-PIB wynika, iż przy zbliżonym poziomie intensywności gospodarowania (poziom nawożenia, środków ochrony roślin) gospo-

darstwa te w 2004 roku osiągnęły bardzo wysokie plony i zbiory⁹. Plon przeliczeniowy podstawowych roślin towarowych (zboża, rzepak, buraki, ziemniaki) osiągnął poziom 71 dt/ha i był wyższy od plonu przeliczeniowego osiągniętego w 2003 roku aż o prawie 39%.

Tabela IV.9. Ekonomiczno-finansowe wyniki przedsiębiorstw rolnych – razem (według PKD 01.1, 01.2 i 01.3)

Wyszczególnienie	2004				2005 I kw.
	I kw.	I-II kw.	I-III kw.	I-IV kw.	
1. Liczba przedsiębiorstw	229	1 181	230	1 196	209
W przeliczeniu na 1 przedsiębiorstwo:					
2. Zatrudnienie (osób)	115	33	113	32	115
3. Przychody (w tys. zł)	4 510	2 698	14 760	7 390	5 616
- sprzedaż	3 406	1 932	11 650	4 918	3 904
- dotacje	31	34	152	208	75
- pozostałe przychody	1 073	732	2 958	2 264	1 637
4. Wynik finansowy (w tys. zł)	-347	-415	2 248	413	420
5. Wskaźniki rentowności przychodów (w %):					
- zysk brutto	-7,13	-14,62	15,70	6,24	7,92
- zysk netto	-7,69	-15,38	15,23	5,60	7,48
- przychody gotówki ^a	3,25	-6,32	25,20	12,41	16,93
- nadwyżka operacyjna ^b	8,20	0,11	31,58	19,10	21,34
6. Współ. bieżącej płynności	3,11	2,30	3,65	2,48	2,97
7. Stopa inwestowania ^c	.	0,82	0,78	0,99	.
8. Zobowiązania długoterminowe do majątku trwałego	0,06	0,11	0,06	0,11	0,06
- w tym kredyty długoterminowe do majątku trwałego	0,05	0,08	0,05	0,07	0,03
9. Zobowiązania długoterminowe do amortyzacji	6,90	5,95	2,56	2,77	6,95
10. Zobowiązania krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,32	0,44	0,27	0,40	0,34
- w tym kredyty krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,11	0,12	0,08	0,12	0,08
11. ROE (w %) ^d	-0,52	-2,94	3,26	2,79	0,56
12. Stopa zwrotu kapitału (w %) ^e	0,22	-1,21	5,40	6,18	1,26

^a zysk netto + amortyzacja; ^b zysk brutto + amortyzacja + koszty finansowe; ^c nakłady inwestycyjne do amortyzacji; ^d zysk netto do kapitału własnego x 100; ^e zysk netto + amortyzacja do kapitału własnego x 100.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

⁹ W. Guzewicz, D. Osuch, M. Zdzieborska: *Wyniki produkcyjno-ekonomiczne wielkoobszarowych gospodarstw powstałych z majątku byłych PGR (lata 2001-2004 i zamierzenia na rok 2005)*. Maszynopis IERiGŻ-PIB.

Tabela IV.10. Ekonomiczno-finansowe wyniki przedsiębiorstw usługowych związanych z uprawami rolnymi oraz chowem zwierząt (według PKD 01.4)

Wyszczególnienie	2004				2005
	I kw.	I-II kw.	I-III kw.	I-IV kw.	I kw.
1. Liczba przedsiębiorstw	36	444	36	441	31
W przeliczeniu na 1 przedsiębiorstwo:					
2. Zatrudnienie (osób)	119	23	126	23	117
3. Przychody (w tys. zł)	3 770	1 299	11 774	2 626	3 833
- sprzedaż	2 296	742	8 731	1 524	2 179
- dotacje	6	11	132	32	7
- pozostałe przychody	1 468	546	2 912	1 070	1 647
4. Wynik finansowy (w tys. zł)	162	-14	676	58	179
5. Wskaźniki rentowności przychodów (w %):					
- zysk brutto	7,48	0,42	7,44	3,12	7,14
- zysk netto	4,29	-1,10	5,74	2,22	4,68
- przychody gotówki ^a	7,77	2,14	9,24	5,46	8,77
- nadwyżka operacyjna ^b	11,93	4,53	11,77	7,25	13,22
6. Współ. bieżącej płynności	1,94	1,68	1,92	1,72	1,63
7. Stopa inwestowania ^c	.	.	.	.	.
8. Zobowiązania długoterminowe do majątku trwałego	0,09	0,10	0,08	0,09	0,08
- w tym kredyty długoterminowe do majątku trwałego	0,08	0,07	0,07	0,07	0,07
9. Zobowiązania długoterminowe do amortyzacji	3,99	2,54	1,15	1,08	3,20
10. Zobowiązania krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,51	0,59	0,52	0,58	0,61
- w tym kredyty krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,11	0,09	0,07	0,10	0,11
11. ROE (w %) ^d	1,91	-1,14	8,46	4,57	2,10
12. Stopa zwrotu kapitału (w %) ^e	3,46	2,21	13,62	11,27	3,93

^a zysk netto + amortyzacja; ^b zysk brutto + amortyzacja + koszty finansowe; ^c nakłady inwestycyjne do amortyzacji; ^d zysk netto do kapitału własnego x 100; ^e zysk netto + amortyzacja do kapitału własnego x 100.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Pozytywne przełożenie wysokości plonów na wyniki ekonomiczno-finansowe w 2004 roku mogło wystąpić z uwagi na zaistniały w tym roku układ cen. Mimo obniżki cen zbóż o ok. 20%, korzystnie kształtowały się ceny buraków cukrowych, ziemniaków na sadzeniaki i przetwórstwo, częściowo rzepaku, żywca wieprzowego, wołowego, drobiu i mleka. Ceny produktów z uwzględnieniem dopłat bezpośrednich z nadwyżką kompensowały wzrost cen środków produkcji dla rolnictwa. W 2004 roku skumulowany wskaźnik nożyc cen wzrósł do 102,2, wobec 97,5 w 2003 roku i tylko 90,9 w 2002 roku. Jednakże w pierwszych miesiącach bieżącego roku ceny produktów rolnych, zwłaszcza zbóż i mleka znacząco

nie się obniżyły, natomiast środków do produkcji rolnej szybko rosły. **W rezultacie nożyce cen w okresie styczeń – kwiecień 2005 roku wyniosły tylko ok. 94¹⁰.** Taki stan może w sposób istotny pogorszyć sytuację ekonomiczno-finansową przedsiębiorstw rolnych w 2005 roku. Pierwsze symptomy takiej możliwości daje się zauważyć w przedsiębiorstwach rolnych ukierunkowanych na produkcję roślinną. W odróżnieniu od średnich wyników przedsiębiorstw rolnych, w grupie tej, wskaźniki rentowności przychodów za pierwszy kwartał bieżącego roku są już bowiem nieznacznie gorsze niż rok temu.

Bardzo dobre osiągnięcia w produkcji roślinnej spowodowały, iż w 2004 roku i w pierwszym kwartale bieżącego roku przedsiębiorstwa rolne od świadczących usługi na rzecz produkcji rolniczej charakteryzowały się znacznie wyższą rentownością przychodów. Poziom rentowności we wszystkich wskaźnikach był prawie dwukrotnie wyższy. Niewątpliwie odbiło się to również korzystnie na ich sytuacji finansowej. Współczynnik płynności bieżącej na koniec 2004 roku i na koniec pierwszego kwartału bieżącego roku osiągnął poziom 2,48 i 2,97, a więc wysoki. W stosunku do przedsiębiorstw usługowych był on wyższy o ponad 44 i 82%.

Zarówno przedsiębiorstwa rolne, jak i usługowe stosują ostrożną, mało ryzykowną strategię rozwoju. Świadczy o tym wysoki udział kapitału własnego w finansowaniu majątku trwałego, jak i obrotowego. W przypadku finansowania majątku trwałego był on w obydwu typach przedsiębiorstw na poziomie zbliżonym do 90%. Zaangażowanie kapitału obcego w rozwój bieżący tych przedsiębiorstw jest wyraźnie większe, ale na poziomie relatywnie niskim. W przedsiębiorstwach świadczących usługi zaangażowanie kapitału obcego jest na poziomie 58%, w tym 10% to kredyty krótkoterminowe, zaś w przedsiębiorstwach rolnych na poziomie 40%, w tym 12% to kredyty krótkoterminowe. Znalazło to odbicie w efektywności kapitału własnego. Mimo wyraźnie wyższych wskaźników rentowności przychodów, efektywność kapitału własnego (ROE – 2,78%, stopa zwrotu kapitału – 6,18%) w przedsiębiorstwach rolnych była w 2004 roku wyraźnie niższa od świadczących usługi na rzecz rolnictwa (ROE – 4,57% i stopa zwrotu kapitału – 11,27%). Świadczy to, iż przedsiębiorstwa świadczące usługi dla rolnictwa w większym zakresie skorzystały z dźwigni finansowej.

Dobra sytuacja ekonomiczno-finansowa w 2004 roku i w pierwszym kwartale bieżącego roku **była zjawiskiem dość powszechnym.** Wszystkie analizowane – ze względu na dominujący kierunek działalności – grupy przedsiębiorstw rolnych i grupa przedsiębiorstw usługowych osiągnęły dodatnie wyniki

---

¹⁰ Rynek zbóż. Stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2005, nr 28.

finansowe. W pierwszym kwartale 2005 roku ujemny wynik finansowy (podobnie jak rok wcześniej) wypracowała jedynie grupa przedsiębiorstw rolnych o ukierunkowaniu roślinnym. Jednakże stan finansowy i związane z tym możliwości rozwoju przedsiębiorstw, są jeszcze bardziej zróżnicowane niż poziom rentowności i zdolności generowania zysków. Na obecną sytuację ekonomiczną analizowanych grup przedsiębiorstw mają bowiem wpływ nie tylko osiągnięte zyski, lecz także stan ukształtowany w latach poprzednich, bieżące decyzje inwestycyjne i organizacyjne oraz zachowania rynku.

Sytuację ekonomiczno-finansową analizowanych grup przedsiębiorstw rolnych i grupę przedsiębiorstw usługowych można ocenić następująco:

- Obecnie, podobnie jak w latach poprzednich, **najbardziej bezpieczna i stabilna jest sytuacja finansowa w grupie przedsiębiorstw rolnych ukierunkowanych głównie na produkcję roślinną**. Jednakże w najbliższej przyszłości sytuacja ta może ulec pewnemu pogorszeniu z uwagi na zapowiadające się niższe plony roślin i spadające ceny skupu (tab. IV.11). W znacznie trudniejszej sytuacji są jedynie przedsiębiorstwa ukierunkowane na produkcję sadowniczą. Nie odgrywają one większego znaczenia, gdyż występują w małych ilościach. Przedsiębiorstwa ukierunkowane na produkcję roślinną charakteryzują się nie tylko wysoką rentownością przychodów i efektywnością gospodarowania, ale i małym udziałem przedsiębiorstw ponoszących straty. Charakterystyczny jest również dość duży udział kapitału własnego w finansowaniu majątku obrotowego (około 50%) oraz wysoka bieżąca płynność finansowa (ponad 1,9). Relatywnie niskie jest ich zadłużenie z tytułu kredytów krótkoterminowych i długoterminowych. Są to w większości przedsiębiorstwa wyposażone w nowoczesną technikę wytwórczą. Charakteryzują się rozszerzoną stopą inwestowania.
- W dość bezpiecznej i stabilnej sytuacji finansowej na dzisiaj są **przedsiębiorstwa rolne ukierunkowane na produkcję zwierzęcą** (tab. IV.12). W 2004 roku przedsiębiorstwa tej grupy, podobnie jak o ukierunkowaniu roślinnym, **charakteryzowały się dość wysoką rentownością przychodów i efektywnością gospodarowania oraz niewielkim udziałem przedsiębiorstw ponoszących straty**. Nieco większym udziałem jednostek ponoszących straty charakteryzowały się jedynie przedsiębiorstwa ukierunkowane na chów i hodowlę koni oraz drobiu. Na koniec 2004 roku przedsiębiorstwa o ukierunkowaniu zwierzęcym, w stosunku do przedsiębiorstw pierwszej grupy, charakteryzowały się mniejszym udziałem własnego kapitału w finansowaniu działalności operacyjnej (35%), oraz niższą bieżącą płynnością finansową (1,55). Jednakże na koniec pierwszego kwartału bieżącego roku wskaźniki te uległy wyraźnej poprawie i zachowują bezpieczny poziom.

Przedsiębiorstwa o ukierunkowaniu zwierzęcym intensywnie modernizowały potencjał wytwórczy (stopa inwestowania 2,58), co wzmocniło ich szanse rozwoju na przyszłość.

Tabela IV.11. Ekonomiczno-finansowe wyniki przedsiębiorstw rolnych ukierunkowanych na produkcję roślinną (według PKD 01.1)

Wyszczególnienie	2004				2005
	I kw.	I-II kw.	I-III kw.	I-IV kw.	I kw.
1. Liczba przedsiębiorstw	90	424	91	444	85
W przeliczeniu na 1 przedsiębiorstwo:					
2. Zatrudnienie (osób)	112	35	114	33	115
3. Przychody (w tys. zł)	3 187	2 311	11 741	5 846	3 147
- sprzedaż	2 576	1 653	8 498	4 201	2 513
- dotacje	25	47	251	242	22
- pozostałe przychody	586	611	2 992	1 403	612
4. Wynik finansowy (w tys. zł)	-195	-432	734	518	-267
5. Wskaźniki rentowności przychodów (w %)					
- zysk brutto	-4,69	-17,70	7,12	9,59	-6,98
- zysk netto	-6,11	-18,70	6,25	8,85	-8,47
- przychody gotówki ^a	0,26	-12,60	11,62	10,13	-0,91
- nadwyżka operacyjna ^b	3,33	-9,58	14,14	16,68	3,01
6. Współ. bieżącej płynności	1,71	1,39	1,95	1,92	1,80
7. Stopa inwestowania ^c	.	0,98	1,12	1,29	.
8. Zobowiązania długoterminowe do majątku trwałego	0,24	0,31	0,23	0,28	0,18
- w tym kredyty długoterminowe do majątku trwałego	0,19	0,21	0,18	0,19	0,12
9. Zobowiązania długoterminowe do amortyzacji	10,77	8,04	3,42	3,41	7,32
10. Zobowiązania krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,58	0,73	0,51	0,52	0,56
- w tym kredyty krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,21	0,20	0,16	0,19	0,23
11. ROE (w %) ^d	-2,05	-13,69	6,91	12,45	-2,36
12. Stopa zwrotu kapitału (w %) ^e	0,09	-9,22	12,84	19,67	-0,25

^a zysk netto + amortyzacja; ^b zysk brutto + amortyzacja + koszty finansowe; ^c nakłady inwestycyjne do amortyzacji; ^d zysk netto do kapitału własnego x 100; ^e zysk netto + amortyzacja do kapitału własnego x 100.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Tabela IV.12. Ekonomiczno-finansowe wyniki przedsiębiorstw rolnych ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą (według PKD 01.2)

Wyszczególnienie	2004				2005
	I kw.	I-II kw.	I-III kw.	I-IV kw.	I kw.
1. Liczba przedsiębiorstw	52	161	52	159	49
W przeliczeniu na 1 przedsiębiorstwo:					
2. Zatrudnienie (osób)	106	45	103	46	103
3. Przychody (w tys. zł)	4 333	3 916	14 517	9 501	4 612
- sprzedaż	3 763	3 486	11 960	7 805	4 457
- dotacje	40	51	112	293	47
- pozostałe przychody	529	379	2 445	1 403	108
4. Wynik finansowy (w tys. zł)	-89	-383	529	560	25
5. Wskaźniki rentowności przychodów (w %):					
- zysk brutto	-1,61	-9,16	4,12	6,41	0,98
- zysk netto	-2,06	-9,78	3,65	5,89	0,54
- przychody gotówki ^a	3,62	-4,06	8,85	10,91	6,83
- nadwyżka operacyjna ^b	5,59	-1,84	10,90	13,19	9,16
6. Współ. bieżącej płynności	1,46	1,28	1,49	1,55	1,90
7. Stopa inwestowania ^c	.	1,70	1,87	2,58	.
8. Zobowiązania długoterminowe do majątku trwałego	0,20	0,30	0,24	0,31	0,18
- w tym kredyty długoterminowe do majątku trwałego	0,15	0,24	0,19	0,23	0,13
9. Zobowiązania długoterminowe do amortyzacji	9,97	8,61	3,98	4,54	8,70
10. Zobowiązania krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,68	0,78	0,67	0,65	0,53
- w tym kredyty krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,24	0,22	0,23	0,22	0,21
11. ROE (w %) ^d	-0,01	-7,18	3,85	8,80	0,15
12. Stopa zwrotu kapitału (w %) ^e	1,23	-3,00	9,33	16,28	1,94

^a zysk netto + amortyzacja; ^b zysk brutto + amortyzacja + koszty finansowe; ^c nakłady inwestycyjne do amortyzacji; ^d zysk netto do kapitału własnego x 100; ^e zysk netto + amortyzacja do kapitału własnego x 100.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

- **W trudniejszej sytuacji finansowej znalazła się pewna część przedsiębiorstw rolnych o profilu wielostronnym (tab. IV.13).** Świadczą o tym zarówno niższe (choć dodatnie) wskaźniki rentowności i efektywności gospodarowania, jak również znaczny udział przedsiębiorstw ponoszących straty. Mimo wysokiej bieżącej płynności finansowej (3,04) i dużego udziału kapitału własnego w finansowaniu bieżącej działalności (67%), przedsiębiorstwa tej grupy, od wcześniej analizowanych charakteryzuje głęboka ujemna reprodukcja majątku wytwórczego. W pierwszym kwartale bieżącego roku

wskaźniki rentowności w grupie tych gospodarstw wzrosły najbardziej, ale efektywność gospodarowania (ROE i stopa zwrotu kapitału) pozostała nadal na niskim poziomie. Szanse dalszego istnienia i rozwoju pewnej części przedsiębiorstw są więc ograniczone.

Tabela IV.13. Ekonomiczno-finansowe wyniki przedsiębiorstw rolnych ukierunkowanych wielostronnie – produkcja roślinna i zwierzęca (według PKD 01.3)

Wyszczególnienie	2004				2005 I kw.
	I kw.	I-II kw.	I-III kw.	I-IV kw.	
1. Liczba przedsiębiorstw	87	596	87	593	75
W przeliczeniu na 1 przedsiębiorstwo:					
2. Zatrudnienie (osób)	124	27	119	27	124
3. Przychody (w tys. zł)	5 986	2 643	27 605	7 979	9 071
- sprzedaż	4 051	1 711	14 760	4 681	5 118
- dotacje	31	20	72	160	154
- pozostałe przychody	1 904	912	12 773	3 138	3 799
4. Wynik finansowy (w tys. zł)	-658	-411	4 859	296	1 456
5. Wskaźniki rentowności przychodów (w %):					
- zysk brutto	-10,86	-14,89	17,72	4,35	16,09
- zysk netto	-11,00	-15,56	17,60	3,71	16,05
- przychody gotówki ^a	4,73	-3,32	27,67	12,03	27,30
- nadwyżka operacyjna ^b	12,01	6,91	34,96	22,32	32,60
6. Współ. bieżącej płynności	4,62	3,33	5,61	3,04	3,67
7. Stopa inwestowania ^c	.	0,60	0,52	0,58	.
8. Zobowiązania długoterminowe do majątku trwałego	0,04	0,07	0,05	0,07	0,04
- w tym kredyty długoterminowe do majątku trwałego	0,03	0,05	0,04	0,04	0,01
9. Zobowiązania długoterminowe do amortyzacji	5,56	4,81	2,12	2,21	6,53
10. Zobowiązania krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,22	0,30	0,18	0,33	0,27
- w tym kredyty krótkoterminowe do majątku obrotowego	0,07	0,09	0,05	0,08	0,04
11. ROE (w %) ^d	-0,42	-1,70	2,98	1,18	0,78
12. Stopa zwrotu kapitału (w %) ^e	0,18	-0,36	4,69	3,82	1,33

^a zysk netto + amortyzacja; ^b zysk brutto + amortyzacja + koszty finansowe; ^c nakłady inwestycyjne do amortyzacji; ^d zysk netto do kapitału własnego x 100; ^e zysk netto + amortyzacja do kapitału własnego x 100.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

- **W nie najlepszej sytuacji finansowej** znajduje się również pewna część przedsiębiorstw świadczących usługi na rzecz produkcji roślinnej i zwierzęcej (tab. IV.10). Na taką ewentualność wydają się wskazywać niższe

wskaźniki rentowności oraz dość znaczny udział przedsiębiorstw ponoszących straty. Przedsiębiorstwa tej grupy charakteryzuje wysoka bieżąca płynność finansowa (1,72) i znaczny udział kapitału własnego w majątku obrotowym (42%), oraz bardzo niski udział kapitału obcego w majątku trwałym (9%). Niski udział kapitału obcego w majątku trwałym sugeruje wystąpienie w tej grupie przedsiębiorstw o ujemnej reprodukcji majątku trwałego, a tym samym i ograniczonych szans rozwoju części z nich.

Oceniając stan finansowy przedsiębiorstw rolnych i świadczących usługi na rzecz produkcji rolniczej można stwierdzić, że w większości z nich **obecna sytuacja ekonomiczna nie stwarza zagrożeń dla kontynuowania i rozwijania zarówno działalności operacyjnej, jak i inwestycyjnej**. Jednakże w pewnej części z nich, zwłaszcza w grupie przedsiębiorstw rolnych o ukierunkowaniu wielostronnym i świadczących usługi na rzecz produkcji rolniczej, zagrożenia takie występują. Dotyczy to głównie firm ponoszących straty, które jednocześnie zaprzestały modernizacji majątku trwałego. Sytuacja ta prawdopodobnie wymusi nasilenie procesów upadłości i potrzebę ich restrukturyzacji.

5. Wyniki i stan finansowy przedsiębiorstw przemysłu spożywczego

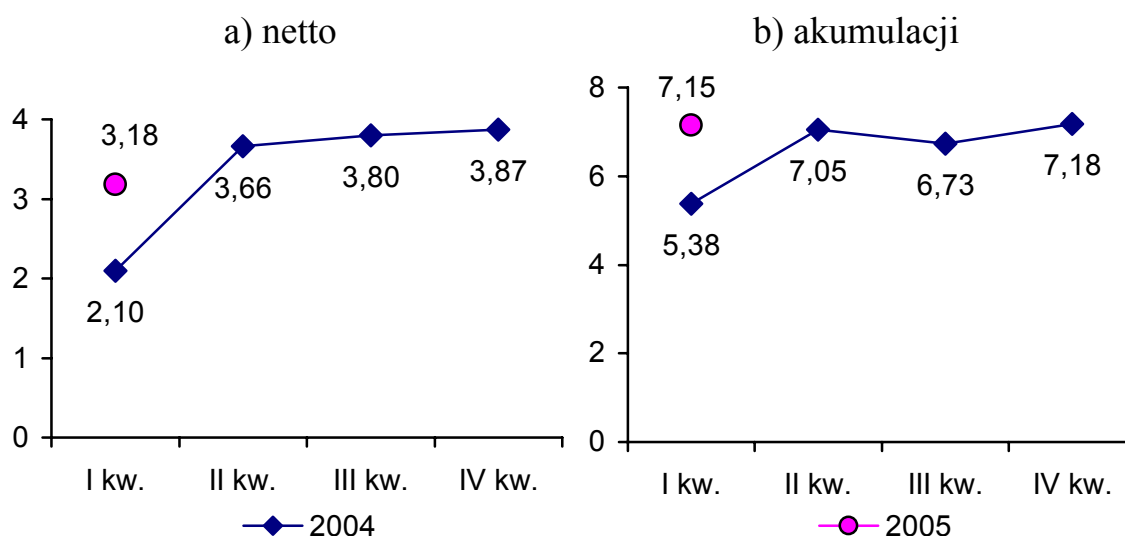
Ocenę ekonomiczno-finansowych wyników producentów artykułów żywnościowych i napojów alkoholowych oparto na danych zawartych w F-01/I-01 z firm, które złożyły sprawozdania finansowe. Dane roczne zawierają wyniki przedsiębiorstw zatrudniających ponad 9 osób stałej załogi, zaś za I kwartał dotyczą podmiotów o zatrudnieniu większym niż 49 osób.

W przetwórstwie spożywczym w 2004 roku sprawozdania finansowe składały 2 874 firmy, tj. o 64 firmy więcej niż przed rokiem. Zatrudniały one 331,9 tys. osób, czyli o 3,3% więcej niż w 2003 roku. Natomiast w grupie firm zatrudniających 50 osób i więcej w I kwartale 2005 roku prowadziło działalność gospodarczą 1 413 firm, tj. o 24 firmy mniej niż w analogicznym okresie roku poprzedniego. Mniejsze (o około 3,3 tys. osób) było także zatrudnienie i wyniosło 281,3 tys. osób.

W 2004 roku w przemyśle spożywczym odnotowano wzrost przychodów ze sprzedaży prawie o 15% w relacji do roku poprzedniego (w cenach bieżących do 111,9 mln zł). Tendencja wzrostowa obrotów tego sektora była kontynuowana także w I kwartale roku bieżącego. Poziom obrotów był o 6,5% wyższy. Taki sam kierunek zmian miały przychody ze sprzedaży na eksport, realizowany bezpośrednio przez firmy produkcyjne. Udział eksportu w obrotach sektora wykazywał stałą tendencję wzrostową.

Od kilku lat w przetwórstwie artykułów spożywczych i napojów bezalkoholowych sukcesywnie wzrastał **wynik finansowy**. W 2004 roku na poziomie netto był on prawie trzykrotnie wyższy niż przed rokiem i **przekroczył 4,6 mld zł**. **Nadal trwa jego tendencja wzrostowa**. W I kwartale 2005 roku wynik finansowy był o 1/3 większy niż w analogicznym okresie roku poprzedniego. Kwota zysku brutto w firmach średnich i dużych w trzech pierwszych miesiącach bieżącego roku wyniosła około 1 mld zł, a po opodatkowaniu 760 mln zł.

Rysunek IV.4. Rentowność przemysłu spożywczego w % przychodów netto

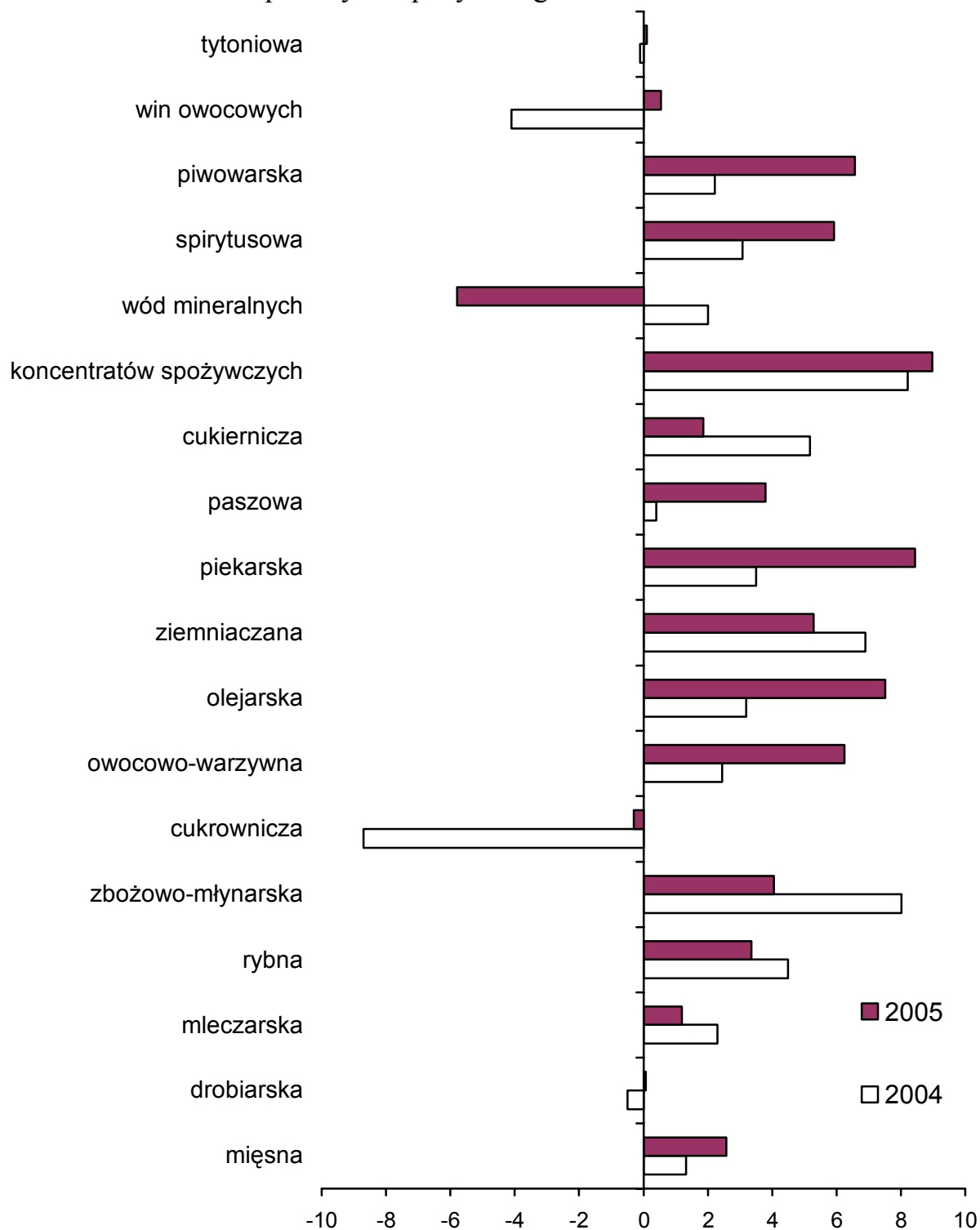
Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Wzrastała także rentowność przemysłu spożywczego, zarówno na poziomie brutto, netto, jak i akumulacji własnej. Za 2004 rok zysk po opodatkowaniu stanowił 3,87%, a przychody gotówki przekroczyły 7% przychodów netto. Były to najwyższe wskaźniki osiągnięte od dziesięciu lat. Równie wysokie wskaźniki rentowności przetwórstwo to osiągnęło w pierwszym kwartale bieżącego roku, a poziom ich był wyższy niż przed rokiem.

Maleje zróżnicowanie wskaźników rentowności pomiędzy poszczególnymi działami przetwórstwa spożywczego. W I kwartale 2005 roku tylko dwa sektory przemysłu spożywczego (cukrowniczy i wód mineralnych) miały ujemny wynik finansowy, wobec czterech przed rokiem (drobiarski, cukrowniczy, piwowarski i tytoniowy). Zmniejszyła się także rozpiętość wskaźników między branżą najbardziej, a najmniej rentowną. W I kwartale bieżącego roku wyniosła ona około 14,8 punktu procentowego, przy prawie 17 punktach w analogicznym okresie roku poprzedniego. Do branż o wysokiej rentowności (tj. na poziomie netto ponad 5%) należą: branża koncentratów spożywczych, piekarska, olejarska, piwowarska, owocowo-warzywna, spirytusowa, ziemniaczana i zbożowo-

-młynarska. Do tej grupy nie zakwalifikowała się żadna z dziedzin przetwórstwa produktów zwierzęcych, choć ich wskaźniki rentowności były niskie tylko w drobiarstwie.

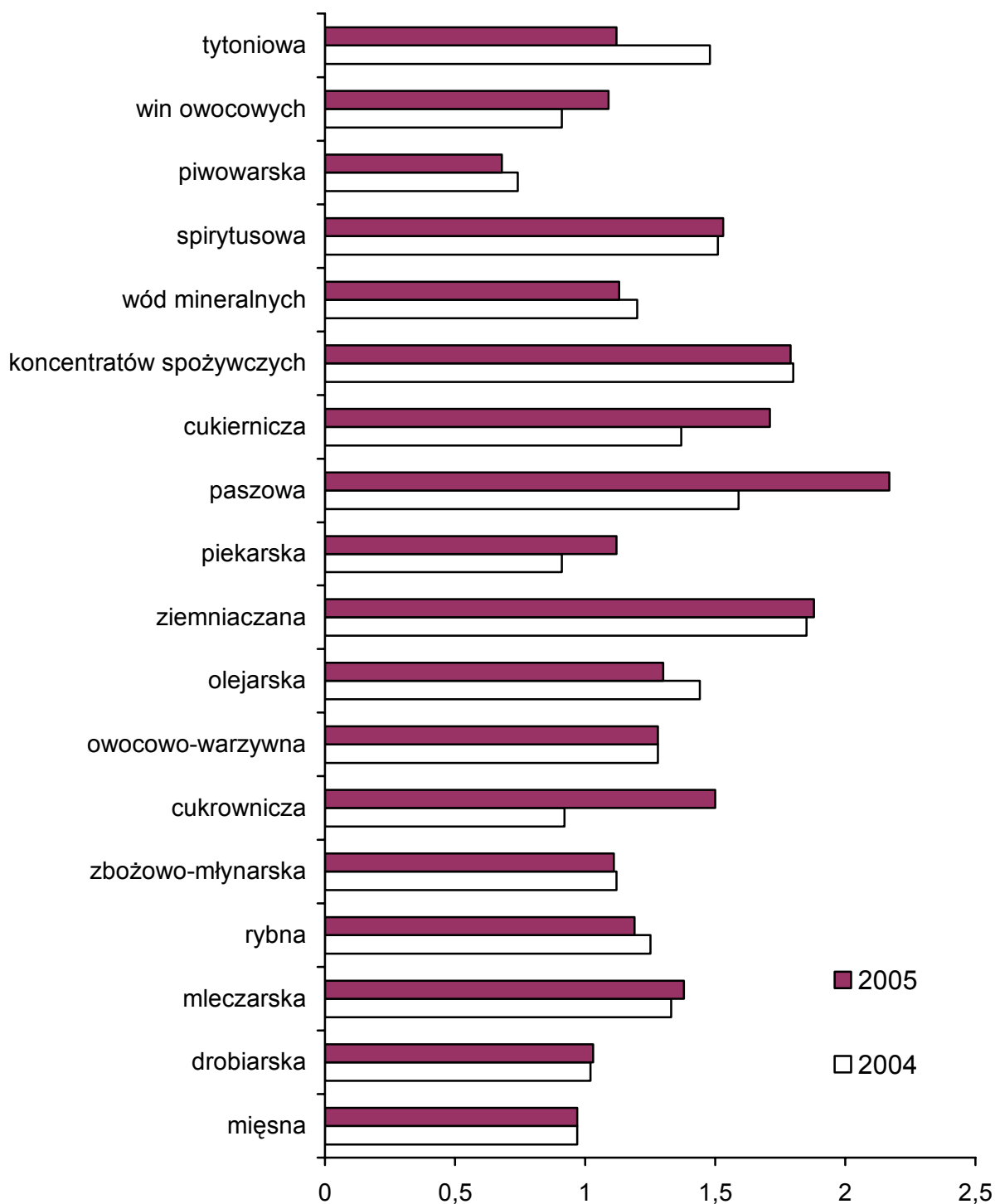
Rysunek IV.5. Rentowność netto (w % przychodów) poszczególnych branż przemysłu spożywczego za I kwartał

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Poprawa wskaźników rentowności przemysłu spożywczego następowała równocześnie ze **zmniejszeniem obciążeń sektora kosztami obsługi kapitału obcego**. Obecnie poziom kosztów finansowych jest niewielki, gdyż stanowią one niecałe 2% obrotów przetwórstwa.

Rysunek IV.6. Współczynnik bieżącej płynności finansowej w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego na 31 marca

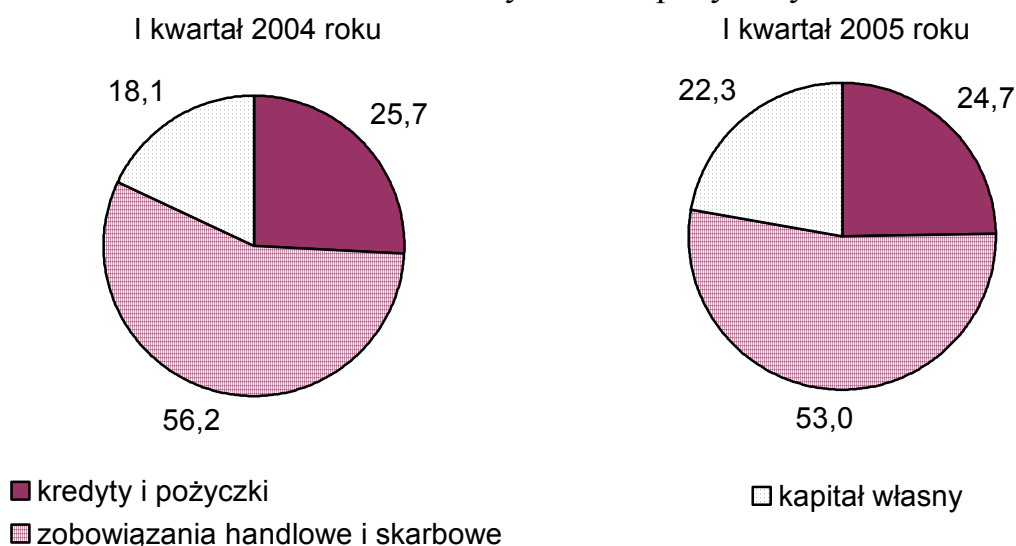
Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Wraz ze wzrostem rentowności **poprawiła się także płynność finansowa** producentów żywności. Współczynnik bieżącej płynności finansowej na 31 grudnia 2004 roku przekroczył minimalny poziom (1,2) wyznaczony przez instytucje finansowe i wyniósł 1,22. Oznacza to, iż wartość majątku obrotowego firm spożywczych była o 22% wyższa niż kwota ich zobowiązań krótkoterminowych, a firmy nie miały problemów z terminową realizacją zobowiązań. Dal-
szy jego wzrost wystąpił w pierwszych trzech miesiącach bieżącego roku, w dniu 31 marca aktywa obrotowe przewyższały pasywa bieżące o 29%.

Wśród poszczególnych branż przetwórstwa spożywczego istnieje duże zróżnicowanie bieżącej płynności finansowej. Jej wskaźnik na 31 marca 2005 roku (rys. IV.6) wahał się od 0,68 w piwowarstwie do 2,17 w produkcji pasz. W dwóch sektorach (mięsnym i piwowarskim) wartość zobowiązań krótkoterminowych przekroczyła wartość majątku obrotowego. W ośmiu sektorach współczynnik płynności był poniżej wymaganego minimum, a w pozostałych ośmiu wartość aktywów obrotowych była wyższa niż zobowiązań krótkoterminowych o więcej niż 20%. Bezpieczną płynność finansową ma branża mleczarska, cukrownicza, owocowo-warzywna, olejarska, ziemniaczana, paszowa, cukiernicza, koncentratów spożywczych i spirytusowa.

W przetwórstwie spożywczym **wzrasta wartość kapitału własnego zaangażowanego w działalność gospodarczą** firm (bieżącą i inwestycyjną). Na koniec ubiegłego roku podmioty tego przetwórstwa zaangażowały środki własne w kwocie 33,3 mld zł, tj. o 1/10 więcej niż przed rokiem. Natomiast na koniec pierwszego kwartału bieżącego roku firmy średnie i duże zaangażowały w swoją działalność kapitał własny w kwocie 31,6 mld zł.

Rysunek IV.7. Struktura finansowania majątku obrotowego średnich i dużych firm spożywczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Zmienna jest także struktura źródeł finansowania działalności produkcyjnej firm spożywczych. Następuje wzrost kapitału własnego, a ograniczenie kredytów i pożyczek krótkoterminowych oraz zobowiązań (handlowych i skarbowych), jako źródła finansowania bieżącej działalności gospodarczej. Obecnie kapitał własny firm finansuje działalność bieżącą w ponad 22%, tj. o 4% więcej niż przed rokiem. Jednak **nadal zasadniczym źródłem finansowania działalności przedsiębiorstw spożywczych są zobowiązania wobec dostawców surowca i materiałów oraz skarbu państwa.**

Tabela IV.14. Poziom zadłużenia przemysłu spożywczego

Okres	Kredyty i pożyczki krótkoterminowe (w mln zł)	Relacja kredytów i pożyczek do majątku obrotowego	Relacja pozostałych zobowiązań do majątku obrotowego
2003 ^a	8 618,1	0,26	0,58
2004 ^a	9 870,0	0,27	0,55
I kw. 2004 ^b	7 323,4	0,26	0,56
I kw. 2005 ^b	7 582,7	0,25	0,53

^a dotyczy firm zatrudniających ponad 9 osób, ^b dotyczy firm o zatrudnieniu ponad 49 osób.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Wraz ze wzrostem aktywności inwestycyjnej producentów żywności wzrasta zadłużenie sektora z tytułu kredytów i pożyczek długoterminowych, zarówno firm średnich dużych, jak i małych. Natomiast relacja zadłużenia długoterminowego do amortyzacji miała tendencję wzrostową w firmach zatrudniających ponad 9 osób, a w średnich i dużych w I kwartale bieżącego roku była niższa niż w analogicznym okresie roku poprzedniego.

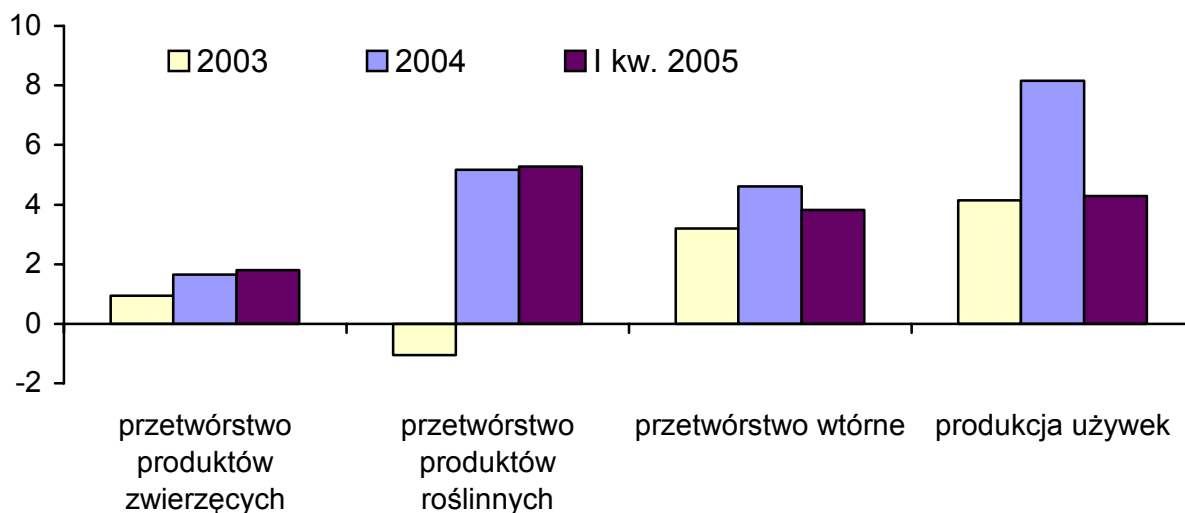
Tabela IV.15. Poziom inwestowania i zadłużenia przemysłu spożywczego

Okres	Inwestycje (w mln zł)	Kredyty długoterminowe (w mln zł)	Relacja zadłużenia długoterminowego do amortyzacji
2003 ^a	4 938,2	4 164,6	1,73
2004 ^a	6 687,9	5 005,6	1,87
I kw. 2004 ^b	.	3 934,3	1,79
I kw. 2005 ^b	.	4 138,7	1,68

^a dotyczy firm zatrudniających ponad 9 osób, ^b dotyczy firm o zatrudnieniu ponad 49 osób.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek IV.8. Rentowność netto głównych działów przetwórstwa spożywczego

Źródło: Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Obecną sytuację ekonomiczno-finansową poszczególnych branż przemysłu spożywczego można ocenić następująco:

- **Najbardziej bezpieczna i stabilna jest sytuacja finansowa podmiotów wtórnego przetwórstwa żywności.** Charakteryzuje się ono przeciętnie dużym udziałem kapitału własnego w finansowaniu majątku obrotowego (ponad 30%) i wysoką bieżącą płynnością finansową (ponad 1,4). Bardzo niskie jest zadłużenie z tytułu kredytów krótkoterminowych i niższe od przeciętnego zadłużenie długoterminowe. Wśród branż wtórnego przetwórstwa najlepsza jest sytuacja przemysłu koncentratów (łącznie z przetwórstwem kawy) i paszowego. Producenci pasz mają wprawdzie wysokie zadłużenie długoterminowe, ale równocześnie wysoka jest ich płynność finansowa i duży udział kapitału własnego w finansowaniu majątku obrotowego. W tym dziale przetwórstwa najmniej stabilna i gorsza jest sytuacja finansowa producentów wód mineralnych, głównie z powodu dużego udziału kredytów i zobowiązań w finansowaniu aktywów obrotowych i relatywnie niskiej płynności finansowej. Jest to jeden z nielicznych działów przetwórstwa spożywczego, który nie generował zysku na poziomie netto w I kwartale 2005 roku.
- **W bezpiecznej i dość stabilnej sytuacji finansowej jest przetwórstwo produktów pochodzenia roślinnego.** W poszczególnych jego sektorach wysoka jest rentowność netto, z wyjątkiem cukrownictwa, które charakteryzuje się dużą zmiennością wyników ekonomiczno-finansowych. W przetwórstwie produktów roślinnych wysoki jest udział kapitału własnego w finansowaniu działalności operacyjnej (do 25%) oraz wysoka jest bieżąca płynność

finansowa (tylko w sektorze zbożowo-młynarskim współczynnik bieżącej płynności finansowej jest mniejszy niż minimum wyznaczone przez instytucje finansowe). Niewielki (41%) jest udział kredytów i pożyczek krótkoterminowych w finansowaniu majątku obrotowego tego działu przetwórstwa, a zobowiązań handlowych i skarbowych na dzień 31 marca 2005 roku wyniósł 32%. Duże jest natomiast zadłużenie długoterminowe, które jest prawie dwukrotnie wyższe od wpływów z amortyzacji. W tej części przetwórstwa spożywczego w najlepszej sytuacji jest przemysł ziemniaczany i olejarski, które mają wysoką rentowność i bezpieczną płynność finansową, a przemysł młynarski i owocowo-warzywny charakteryzują się wysokim zadłużeniem długoterminowym w relacji do wartości amortyzacji.

- **Stalej poprawie ulegają wskaźniki rentowności przetwórstwa produktów pochodzenia zwierzęcego.** Stabilna i dość bezpieczna jest tylko sytuacja finansowa sektora mleczarskiego i rybnego. Mają one stabilny poziom rentowności i bezpieczny płynności finansowej oraz niskie zadłużenie z tytułu kredytów krótkoterminowych. Słabą stroną sektora rybnego jest tylko rosnące i wysokie zadłużenie długoterminowe. **Trudna jest natomiast sytuacja finansowa całego przetwórstwa mięsnego.** W przetwórstwie drobiu rentowność zbliżona jest do zera, a niedobór kapitału w obrocie odczuwa, zarówno sektor mięsa czerwonego, jak i drobiarstwo. Podstawowym źródłem finansowania działalności bieżącej podmiotów tego przetwórstwa są zobowiązania handlowe i skarbowe. Duży wysiłek inwestycyjny i niska rentowność spowodowały bowiem utratę płynności finansowej, brak kapitału własnego w obrocie oraz bardzo wysokie zadłużenie długoterminowe.
- **Przeciętnie dobry i bezpieczny jest stan finansowy producentów używek.** Dotyczy to w szczególności przemysłu spirytusowego, który ma bardzo niskie zadłużenie i duży udział środków własnych w finansowaniu majątku obrotowego. Dobre wskaźniki rentowności osiąga także piwowarstwo, lecz charakteryzuje się ono wysokim udziałem zobowiązań w finansowaniu bieżącej działalności gospodarczej i niskim współczynnikiem bieżącej płynności finansowej, choć współczynnik szybkiej płynności finansowej jest dosyć duży. Niedobór środków własnych w obrocie piwowarstwa finansowany jest przez inwestorów strategicznych i spółki z nimi powiązane. Bardzo niskim zadłużeniem długoterminowym charakteryzuje się przemysł tytoniowy, który odczuwa jednak braki środków własnych w obrocie. Zmienna jest sytuacja winiarstwa, lecz w I kwartale 2005 roku wzrosła rentowność na poziomie netto i była dodatnia, a także zwiększył się udział kapitału własnego w obrocie. Wysokie jest natomiast zadłużenie winiarstwa z tytułu zobowiązań długoterminowych, ponad trzykrotnie wyższe od wartości amortyzacji.

Podsumowanie i konkluzje

1. **W pierwszym roku po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej** stan całego sektora żywnościowego był lepszy niż oczekiwano i nie spełniła się większość wcześniej zgłaszanych obaw i zagrożeń. **Cała gospodarka żywnościowa** była w tym okresie **beneficjentem integracji europejskiej**, gdyż:
  - **wzrosły dochody rolników i przetwórców**, a także podmiotów ich otoczenia rynkowego, szczególnie działających w sferze produkcji i zaopatrzenia w środki produkcji oraz handlu żywnością,
  - **znaczący wzrost eksportu produktów** rolno-spożywczych łagodził skutki obniżenia chłonności krajowego rynku żywności, wywołanego przez wzrost cen, duże rozwarstwienie dochodów ludności oraz przez malejącą dynamikę realnych płac, emerytur i innych świadczeń społecznych (ale przy wzroście dochodów przedsiębiorców, rolników i osób utrzymujących się z migracji zarobkowej),
  - **rosnący import**, ale znacznie wolniej niż eksport, **nie oznacza wcale zalewu krajowego rynku żywnością wytwarzaną w innych krajach członkowskich**, lecz jedynie ułatwienie dostępu do surowców, w tym także tańszych, często wykorzystywanych w reeksporcie przetworzonej żywności; po wejściu do UE dodatnie saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi zwiększyło się do 1,1 mld euro (z 450 mln w 2003 roku), a z krajami UE do 1,2 mld euro (z 440 mln euro w 2004 roku),
  - **nie spełniły się obawy, że wejście Polski do UE spowoduje masową upadłość firm i gospodarstw**, które nie dostosują się do wymaganych standardów.
2. **Cechą gospodarki żywnościowej w okresie integrowania z Unią Europejską** był **szok cenowy, który wystąpił w kilku miesiącach sąsiadujących z datą wejścia Polski do UE**. W tym okresie **zwyżki cen w kolejnych ogniwach łańcucha żywnościowego były wyższe od oczekiwanych**. Wzrost cen był największy na rynku środków produkcji dla rolnictwa oraz w tych segmentach rynku rolno-spożywczego, które objęte są specjalną regulacją unijną i kwotowaniem (cukier, mleko) oraz które cechowały się szczególnie wysoką dynamiką popytu eksportowego (głównie mięso wołowe,

przetwory mleczarskie). Znaczącym czynnikiem wzrostu cen żywności było także przejście do fazy spadkowej cyklu świńskiego. Jednakże ten **szok cenowy nie był trwały**, gdyż **od połowy 2004 roku ceny zaczęły się stopniowo obniżyć**. Dotyczy to głównie cen rolnych i cen na poziomie przetwórstwa, które w rok po wejściu do Unii Europejskiej były już tylko o kilka punktów procentowych wyższe niż w końcu 2003 roku. Są to ceny ważne dla utrzymania konkurencyjności sektora i dotychczasowych przewag cenowych, które i tak są systematycznie obniżane ze względu na proces umocnienia się waluty krajowej. Spadkowi cen producenta (rolnika i przetwórcy) nie towarzyszy jednak obniżka cen środków produkcji dla rolnictwa, lecz tylko zahamowanie ich wzrostu; w rok po przystąpieniu do Unii Europejskiej ceny środków produkcji dla rolnictwa były aż o 20% wyższe niż w końcu 2003 roku, a detaliczne ceny żywności i napojów o ok. 8%. Może to oznaczać, że **pod wpływem integracji z Unią Europejską nasilał się proces transferu nadwyżki ekonomicznej z rolnictwa i przemysłu spożywczego do ich otoczenia rynkowego**, a szczególnie do producentów i dostawców środków produkcji dla rolnictwa oraz do handlu żywnością.

3. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej **zmieniły się relacje cen produktów zwierzęcych do cen produktów pochodzenia roślinnego**, a zwłaszcza do cen zbóż i pasz. **Była to poprawa korzystna dla producentów mleka i mięsa**. Stworzyła ona silną motywację do rozwijania produkcji zwierzęcej. Jej skutkiem jest utrzymanie wysokiego tempa wzrostu produkcji mięsa drobiowego i podaży mleka oraz prawdopodobnie skrócenie spadkowej fazy cyklu świńskiego. **Zmiany wyników innych działów rolnictwa nie miały związku przyczynowo-skutkowego z procesami integracji, gdyż produkcja rolna w 2004 roku, szczególnie roślinna, była kształtowana przez wcześniej podjęte decyzje oraz przez niezwykle korzystne dla produkcji rolnej warunki klimatyczne**. Była to główna przyczyna rekordowych plonów i zbiorów zbóż, rzepaku i innych upraw. Integracja z Unią Europejską miała natomiast znaczący wpływ na produkcję przemysłu spożywczego. **Wejście do Unii sprzyjało wzrostowi eksportu i wymuszało uprzemysławianie przetwórstwa rolno-spożywczego**, co spowodowało, że były to dwa główne źródła rozwoju tej części gospodarki żywnościowej. **Zapobiegło to stagnacji w rozwoju przemysłu spożywczego**, która byłaby nieuchronna w okresie, gdy nie wzrasta chłonność krajowego rynku żywności.

4. Wyniki produkcyjne rolnictwa po przystąpieniu do Unii Europejskiej były dobre. W 2004 roku produkcja rolnicza w cenach stałych zwiększyła się:

globalna	o 7,3%,
końcowa	o 7,0%,
towarowa	o 3,2%.

Były to wskaźniki rozwoju produkcji rolnej rzadko spotykane w całym 15-leciu transformacji naszej gospodarki. Był to skutek nie tylko dobrych zbiorów zbóż i rzepaku, lecz także wzrostu produkcji mięsa drobiowego, jaj, wołowiny, owoców, warzyw, buraków cukrowych i ziemniaków, które skompensowały skutki obniżenia produkcji wieprzowiny. Mniejsza dynamika produkcji towarowej niż globalnej i końcowej oznacza, że w rolnictwie na koniec ubiegłego roku pozostały zapasy produktów rolnych, które pozwoliły na zwiększenie sprzedaży w pierwszych miesiącach 2005 roku.

Gorsze są wyniki produkcyjne przemysłu spożywczego. Jego sprzedaż w cenach stałych zwiększyła się wprawdzie o 5,2%, ale był to przyrost mniejszy niż w 2003 roku, a ponadto stopa wzrostu stale się obniżała: z 10,7% w I-IV 2004 roku do 2,9% w następnych miesiącach tegoż roku i 0,5% w okresie I-IV 2005 roku. **W pierwszym roku po przystąpieniu do Unii nastąpiło spowolnienie rozwoju przemysłu spożywczego,** a nawet w pierwszych miesiącach 2005 roku nastąpiła stagnacja. Jest to jednak stan przejściowy, gdyż wyniki w maju i czerwcu br. wskazują na powrót ożywienia produkcyjnego w tym sektorze. Może to być także sygnał ożywienia na krajowym rynku żywnościowym.

5. Integracja z Unią Europejską nie przyspieszyła zmian strukturalnych rolnictwa. **Po wejściu do Unii były one kontynuacją przemian z lat poprzednich.** Do takich przemian należy przede wszystkim zaliczyć:
- **dalsze zwiększenie liczby gospodarstw najmniejszych (do 9 ha) i największych (ponad 25 ha)** przy stałym zmniejszaniu populacji gospodarstw pozostałych, uznawanych dotychczas często za duże,
  - **przemieszczanie towarowej produkcji rolnictwa do gospodarstw uznawanych za rozwojowe,** tj. do ok. 6% ogólnej liczby gospodarstw rolnych; procesy te najszybciej przebiegają w produkcji mleka, buraków cukrowych oraz w chowie trzody,

- **zmiany struktury zużycia pośredniego**, polegające na rosnącym udziale środków ochrony roślin, pasz przemysłowych i usług weterynaryjnych oraz malejącym nawozów mineralnych, pasz własnych i nośników energii,
- proces substytucji usługami rolniczymi nakładów innych środków produkcji.

Utrzymuje się zastój na rynku ziemi rolniczej, ale przy szybciej niż dotychczas rosnących cenach; w 2004 roku podrożała ona o 15%, a w sprzedaży ziemi z zasobu WRSP w IV kw. 2004 roku jej cena była o 37,5% wyższa od średniej w 2003 roku.

Nowym zjawiskiem w rolnictwie było duże ożywienie inwestycyjne. W 2004 roku zakupy materiałów budowlanych zwiększyły się o 30%, a maszyn rolniczych o 50%. Ożywienie to było jednak krótkotrwałe, występujące głównie przed wejściem do UE, po którym w następnych miesiącach nastąpił zastój.

W przemyśle spożywczym w pierwszym roku po wejściu do UE także kontynuowane były dotychczasowe kierunki przemian, a ich tempo nie było wyższe niż w poprzednich latach. **Cechą tego przemysłu było tylko duże przyspieszenie inwestycyjne.** W 2004 roku nakłady na środki trwałe osiągnęły niezwykle wysoki poziom (ok. 7,5 mld zł), co pozwoliło nie tylko na dobre dostosowanie zakładów przetwórczych do standardów unijnych i na gwałtowny wzrost liczby producentów, mających dostęp do unijnych rynków zbytu, lecz także na dalszą poprawę poziomu technicznego, technologicznego i nowoczesności procesów produkcyjnych. W ślad za tym kontynuowany był proces zwiększania wydajności pracy i zmniejszania jednostkowego zużycia czynników energetycznych.

6. **Po przystąpieniu do Unii Europejskiej nastąpiła duża poprawa sytuacji dochodowej rolnictwa.** W okresie od maja 2004 roku do kwietnia 2005 roku przychody z działalności rolniczej były wyższe niż w 2003 roku o ok. 13,8 mld zł, w tym: o 6,2 mld zł ze sprzedaży produktów rolnictwa (5,9 mld zł ze sprzedaży produktów podstawowych i 0,3 mld zł owoców i warzyw) i o 7,6 mld zł z tytułu dopłat bezpośrednich. Równocześnie wydatki rolników na zakup obrotowych środków produkcji zwiększyły się w tym okresie o ok. 3,1 mld zł i o 0,2 mld zł na zakup usług. Po wejściu do Unii rolnicy utracili prawo do dopłat do skupu zbóż i skupu mleka kl. E oraz do paliwa. W 2003 roku wydatki ARR z tego tytułu wynosiły łącznie 1,3 mld zł. **Saldo dodatkowych przychodów i wydatków oraz utraconych korzyści wynosi około**

9,1 mld zł. Oznacza to, że w pierwszym roku po wejściu Polski do UE nadwyżki przychodów rolnictwa nad wydatkami na środki produkcji zwiększyły się prawie dwukrotnie (z ok. 11 mld zł w 2003 roku do ok. 20 mld zł w okresie od maja 2004 roku do kwietnia 2005 roku), a w roku kalendarzowym 2004, uwzględniającym tylko część dopłat bezpośrednich (1,7 mld zł), **dochody rolnicze wzrosły o 68% (realnie o 61%).** Wyniki finansowe przedsiębiorstw rolnych potwierdzają ocenę o dużej poprawie ich stanu ekonomicznego. Na tej podstawie można uznać, że beneficjentem integracji była większość gospodarstw rolnych. **Na wejściu do UE nie skorzystała tylko ta grupa producentów zbóż, którzy uczestniczyli w systemie skupu z dopłatami ARR** i którzy stosując intensywne metody uprawy osiągnęli wysokie plony. W tych gospodarstwach dopłaty bezpośrednie w przeliczeniu na 1 tonę zbóż są mniejsze od dopłat ARR, a równocześnie wzrosły ceny środków produkcji i obniżyły się ceny skupu zbóż.

Tak duża poprawa sytuacji dochodowej rolnictwa nie jest jednak trwała. Wprawdzie średnia wartość indeksu nożyc cen w 2004 roku poprawiła się do 102,2, wobec 97,5 w 2003 roku, ale dokonało się to tylko w I półroczu 2004 roku, a później indeks ten szybko się obniżał (ze 107 w czerwcu 2004 roku do 89 w kwietniu 2005 roku). Spodziewany spadek cen zbóż w okresie żniw, cen trzody oraz rzepaku i buraków cukrowych, przy równoczesnym utrzymaniu wysokich cen środków produkcji oznaczają, że **w drugim roku po akcesji obniży się nadwyżka przychodów ze sprzedaży produktów rolnictwa nad wydatkami na zakup środków produkcji.** Stanu tego nie poprawią dopłaty bezpośrednie, gdyż ze względu na umocnienie krajowej waluty, wartość tych dopłat będzie podobna jak w poprzednim sezonie.

7. **Beneficjentem integracji jest również przemysł spożywczy. Jego zysk netto zwiększył się z 1,6 mld zł w 2003 roku do 4,6 mld zł w 2004 roku i prawie 5,0 mld zł w okresie II kw. 2004 – I kw. 2005.** Poprawa wyników była zjawiskiem powszechnym, obejmującym większość branż. W trudnej sytuacji finansowej jest tylko przetwórstwo mięsa i sektor winiarski, a wciąż bardzo niestabilna jest ona w sektorze cukrowniczym. W 2004 roku ceny producentów żywności były na tyle wysokie, że oszczędności kosztów pozasurowcowych pozwoliły nie tylko na sfinansowanie wyższych cen zakupu surowców, lecz także na zwiększenie nadwyżki finansowej i zysków przetwórców. Skutkiem tego był nie tylko bardzo wysoki poziom inwestowania, lecz także **wzrost oszczędności firm przemysłu spożywczego i poprawa ich płynności finansowej.**

8. **Zmiany w gospodarce żywnościowej, które wystąpiły w pierwszym roku po wejściu Polski do Unii Europejskiej** były bardzo korzystne dla sektora rolno-spożywczego i jego otoczenia, ale **nie mają jednak cech trwałości**. Minał integracyjny szok cenowy; **ceny rolne i ceny producentów żywności wracają do niskiego poziomu**, jaki notowano przed wejściem Polski do UE. Stan ten zapewnia utrzymanie przewag cenowo-kosztowych naszego rolnictwa i przemysłu spożywczego, a to stwarza szanse na kontynuowanie wysokiej dynamiki eksportu. Zwiększają się także możliwości ożywienia krajowego popytu na żywność, gdyż w połowie 2005 roku pojawiły się sygnały o wzroście płac realnych. Spodziewana jest waloryzacja emerytur. Prognozy nie przewidują także wzrostu cen płaconych przez konsumentów. Równocześnie nie ma tendencji do obniżki wysokich cen środków produkcji dla rolnictwa, a ceny żywności po wspomnianym szoku obniżane są bardzo ostrożnie i wciąż utrzymują się na poziomie o ok. 6-8% wyższym niż w grudniu 2003 roku. **Wysokie ceny środków produkcji dla rolnictwa i spodziewany dalszy spadek cen rolnych** (szczególnie trzody, rzepaku, buraków cukrowych i zbóż) **spowodują niekorzystne dla rolnictwa kolejne rozwarcie nożyc cen**. Ich skutkiem będzie znaczący spadek dochodów ze sprzedaży produktów rolnych i wzrost wydatków na zakup środków produkcji. **Trudne będzie także utrzymanie wysokich zysków producentów żywności**, gdyż wyczerpują się ich proste rezerwy; nieuchronny jest wzrost wynagrodzeń i kosztów energii, a ponadto zaostrza się konkurencja na europejskich rynkach zbytu, nie tylko ze strony firm unijnych, lecz także producentów żywności z krajów trzecich.
